

Lluc

NÚM. 795-796 / 1997 500 Ptes. (IVA inclòs)

10

Menorca

1897 - 1997

C E N T E N A R I

VILLALONGA

PROGRAMA D'ACTIVITATS

1997

febrer Dia 27, estrena de Faust, al Teatre Principal.

març Dia 1, sembrada d'un lladoner a la clastra de Can Sabater (Binissalem) el mateix dia del centenari del seu naixement.

Convocatòria de la Beca Lluís Alemany destinada a l'elaboració de la Bibliografia de/sobre Llorenç Villalonga.

abril Publicació del llibre *Escrits sobre Llorenç Villalonga*, de Damià Ferrà-Ponç, a càrrec de les Publicacions de l'Abadia de Montserrat, amb el suport del Consell Insular de Mallorca i l'Ajuntament de Binissalem.

Celebració del Col·loqui Llorenç Villalonga, a Binissalem. Organitzat conjuntament amb la Universitat de les Illes Balears i amb la col·laboració de l'Ajuntament de Binissalem.

juliol Publicació del llibre *Cartes i articles de Llorenç Villalonga*, a cura de Jaume Pomar. Edició a càrrec de l'editorial Moll i amb el suport del Consell Insular de Mallorca i l'Ajuntament de Binissalem.

Estrena de *Diàlegs socràtics*, a Binissalem.

octubre Presentació del vídeo *Llorenç Villalonga*, produït per la Caixa de Balears "Sa Nostra" amb el suport del Consell Insular de Mallorca i l'Ajuntament de Binissalem.

Inauguració de tres sales (despatx de l'escriptor i exposició sobre la seva vida i obra) de la Casa Museu Llorenç Villalonga, a Can Sabater (Binissalem).

Itinerari Llorenç Villalonga.

novembre Publicació del llibre *Llorenç Villalonga i el seu món*, de Jaume Pomar, coeditat pel Consell Insular de Mallorca i Di7 edicions.

Inici de les visites escolars a l'exposició sobre Villalonga instal·lada a Can Sabater.

desembre Publicació de la Bibliografia de/sobre Llorenç Villalonga.

1998

gener Publicació de les Actes del Col·loqui Llorenç Villalonga.

febrer Estrena de *Mort de Dama*, al Teatre Principal.

**Consell Insular
de Mallorca**

Comissió de Cultura i Patrimoni Històric

LLUC

REVISTA BIMESTRAL
ANY LXXVII
NOVEMBRE 1996 - FEBRER 1997
Núm. 795-796

Informació i correspondència

Revista LLUC
Plaça Pelegrins, 1
07315 Lluç (Mallorca)
Tel. (971) 51 70 25
Fax (971) 51 70 96
Apartat de correus 619
07080 Palma (Mallorca)

Director

Damià Pons i Pons

Conseller Delegat

Ramon Ballester i Vives

Consell de Redacció

Gaspar Alemany i Ramis
Josep Amengual i Batle
Francesc Bujosa i Homar
Miquel Gayà i Sitjar
Pere Fullana i Puigserver
Gabriel Janer Manila
Maria de la Pau Janer Mulet
Joan Mas i Vives
Joan Mir i Obrador
Leonard Muntaner i Mariano

Administradors

Joan Arbona i Colom
Josep Riera i Vila

Subscripcions: 2.300 ptes. anuals
Estranger: 3.100 ptes. anuals
Preu d'aquest exemplar: 500 ptes.

Els articles publicats en aquesta
revista expressen únicament
l'opinió dels seus autors

Il·lustració de la portada:

Francesc Florit Nin

Edició realitzada per

Taller-Gràfic Ramon
Jaume Balmes, 43 • Tel. 75 44 32
07004 Palma (Mallorca)
E-mail: tgramon@mail.sendanet.es

Dipòsit Legal: P.M. 276-1958
I.S.S.N. 0211-092 X

LLUC

S T U D I M A

Pàg.

- 2 Menorca, tan a prop i tan llunyana. Aquesta podria ser la síntesi de la relació entre Mallorca i la Balear menor. La intenció d'aquest número monogràfic és precisament reduir les distàncies mentals que existeixen entre les dues realitats insulars i contribuir a què la voluntat de coneixement mutu pugui superar la separació que imposen la mar i l'estat endèmic de desvertebració cultural i política del país.
- 3 L'intel·lectual Joan F. López Casasnovas fa una aposta per la consolidació i desenvolupament de les característiques de nacionalitat que són comunes als pobles de Mallorca, Menorca, Eivissa i Formentera. El bessó nacionalitari compartit és la catalanitat de llengua i d'identitat cultural. A més, es manifesta partidari de la vertebració política entre les illes, que hauria de compaginar-se amb un règim autònom molt més descentralitzat en els Consells insulars, els quals haurien d'arribar a tenir plena capacitat normativa. A la part final, fa propostes polítiques per a Menorca, la qual, segons el seu parer es troba en un moment crucial.
- 8 A De la petitesa, inanitat dels símbols Ignasi Mascaró, amb un distanciament irònic envers el tema que tracta, es demana si els símbols precedeixen, acompanyen o segueixen la idea d'identitat. Tot seguit fa un repàs al repertori simbòlic dels menorquins, i dels balears en un segon nivell, comparant-lo al catàleg convencional de símbols que acostuma considerar-se com a característic d'una societat nacional normalitzada.
- 11 Sergi Mari ofereix una reflexió-diagnòstic sobre l'economia de l'illa, a la qual, a partir de l'anàlisi de les dades dels darrers anys, presenta amb les següents tendències: estancament del sector primari i industrial, crisi de la construcció i increment progressiu de la terciarització.
- 13 El GOB Menorca fa un repàs exhaustiu a la globalitat d'aspectes de la problemàtica mediambiental. El diagnòstic no convida a l'optimisme: el paradís natural s'està perdent, sense que el títol honorífic rebut fa tres anys —es refereixen a la declaració de l'illa com a Reserva de la Biosfera—, hi posi remei.
- 16 La periodista Ester Mascaró presenta un detallat informe sobre els mitjans de comunicació a Menorca. Ens diu quins són, què fan, quina llengua usen i quina visió de la realitat transmeten. L'anormalitat lingüística, el nul compromís amb el projecte de recuperació de la identitat nacional de l'illa i el desinterès a treballar per la vertebració integral de Menorca amb les altres illes Balears, serien segons el seu parer alguns dels trets més característics dels mitjans majoritaris.
- 20 Juan Elórduy fa una aproximació a la pintura d'avui a Menorca. Les dades descriuen una situació amb un potencial elevat de creativitat però que no compta amb el suport institucional ni social necessari per a desenvolupar-se plenament.
- 23 Àngel Mifsud, professor d'ensenyament mitjà, arriba a la conclusió que la base social de la llengua és bona —dins l'anormalitat, és clar—, contra els municipis de Menorca, ja que hi ha un nucli fort de població que està en posició d'emprar-la en tots els registres i de prestigiar-la.
- 28 La publicació de l'Enciclopèdia de Menorca és la gran iniciativa cultural de la Menorca dels darrers anys. El seu director, Josep Miquel Vidal Hernández, assenyal amb claredat quin és l'objectiu prioritari que persegueixen: ser una aventura cultural innovadora dintre de la Menorca de finals de segle, i a la vegada un llegat científic per a les generacions que han de fer la Menorca del segle XXI.
- 31 Del teatre a Menorca en parla Joan F. López Casasnovas. Sobretot fa referència als Premis Born, de Ciutadella, que ja han arribat a la seva XXIa edició, i a les activitats impulsades per una parella d'ex-joglers, Pitus Fernández i Carme Periano, que dirigeixen La Clota-Groc.
- 34 Joan Pons Alzina descriu a Els arxius històrics de Menorca la precarietat i l'estat de deficiència en què es troba el patrimoni documental de l'illa. Hi manca una atenció institucional concretada en una dotació pressupostària suficient per a millorar les instal·lacions i resoldre les mancances de personal.
- 36 Sebastià Taltavull, vicari general del bisbat de Menorca, ens assabenta que l'Església de l'illa segueix el camí de renovació intentant ser fidel a l'evangel·li de Jesús i a la seva concreció testimonial amb l'esforç de descobrir-la cada dia des de l'atenció als signes del nou temps.
- 41 Josefina Salord, catedràtica i estudiosa de la cultura literària de Menorca, fa el balanç dels actes programats l'any 1996 per a commemorar el 250è aniversari del naixement de l'il·lustrat Joan Ramis i Ramis, maonès, i del centenari de la mort del romàntic Josep M. Quadrado, ciutadellenc.
- 43 Joel Bagul i Àlex Villeyra comenten el llibre Joan Ramis, un il·lustrat de la Menorca disputada, editat en ocasió del 250è aniversari del seu naixement.
- 45 A LA CIUTAT DELS LLIBRES Joan F. López Casasnovas fa la ressenya de la novel·la Per una mica d'amor de Pau Faner, una història que té per protagonistes els menorquins del segle XVIII.
- 46 L'Institut Menorquí d'Estudis és l'entitat que ha permès aglutinar en un projecte unitari l'edició dels llibres i estudis sobre la realitat menorquina en els seus més diversos àmbits temàtics. La nostra revista ha volgut oferir la relació de títols del seu catàleg, amb la voluntat doble de reconèixer-ne la seva importància i de contribuir a la seva difusió.
- 49 Publicam el sermó que el prevere Joan Darder i Brota va pronunciar el passat 31 de desembre, durant l'ofici solemne celebrat a la Seu, en ocasió de la Festa de l'Estendard.
- 52 Al MOSTRADOR, us oferim una breu notícia d'algunes de les novetats bibliogràfiques aparegudes aquests darrers mesos.

UNIVERSITAT DE LES ILLES BALEARS

5104064408

MENORCA, TAN A PROP I TAN LLUNYANA

La nostra revista, feta a Mallorca i quasi exclusivament per gent de Mallorca —amb la voluntat, però, de parlar per a tot l'àmbit català—, ha volgut dedicar un monogràfic a l'illa de Menorca, amb uns articles que en tots els casos han signat menorquins i menorquines rellevants. La decisió respon a una voluntat ferma: contribuir a què els mallorquins coneguin una mica més la realitat actual d'una illa que de tan a prop que la tenim sembla com si no hi hagués la necessitat de tenir consciència permanent de la seva existència. Entre els mallorquins i els menorquins hi ha massa distàncies mentals, massa desinterès dels uns pels altres. Tenim elements compartits en abundància, però sembla com si aquella mar que fa forat i tapa fes naufragar-los en l'abisme de l'allunyament, la indiferència i els recels. I tanmateix anam en el mateix vaixell, talment com ja va succeir a bona part dels segles passats.

Els mallorquins i els menorquins, i també els eivissencs i formenterencs, tenim un futur comú d'incerteses i d'esperances. I tots junts l'hem de resoldre. La llengua que ens és comuna es troba en un estat d'anormalitat que requereix mesures enèrgiques —polítiques i cíviques— que tendeixin a salvaguardar el seu ús social en una situació de clara preeminència. De la cultura catalana que ens és pròpia d'ençà del segle XIII, n'hem d'aconseguir la continuïtat del seu desenvolupament creatiu, i també la seva acceptació per la majoria de la societat, que l'hauria de sentir a la vegada com un fet bàsic d'identitat col·lectiva i de vivència personal. La necessitat de protegir el territori, i de deixar de fer malbé els recursos de la mare natura, és una obligació que tenim tots plegats si no volem que s'incrementi la

pèrdua de la nostra qualitat de vida, amb el perill fins i tot d'hipotecar la rendibilitat futura del primer recurs econòmic que tenim, el turisme. Enfront de l'Estat Espanyol, que tan sols ens va atorgar un autogovern de tercera categoria, i que a més a més ens manté en una situació fiscal absolutament discriminatòria, tenim el repte d'incrementar el poder polític de les nostres institucions, així com també els recursos econòmics que hem de menester per poder afrontar la resolució de les nostres necessitats. Aquests objectius han de ser compartits per totes les illes, aconseguir-los ens convé a tots. El camí tan sols pot ser un: la força de la unió. Si volem arribar a ser un país que integri en un projecte de recuperació nacional engrescador els diferents pobles de les Illes Balears, necessitam fer pinya, sabent que l'adversari no és l'illa major sinó l'estratègia d'un Estat que ens vol mantenir en una posició de subordinació i de minorització cultural i lingüística.

I aquest projecte comú de fer de les Balears un país nacionalment normalitzat, ha de ser perfectament compaginable amb l'existència d'unes illes que tinguin una capacitat d'autogovern amplíssima, tant en el nombre de les competències que puguin gestionar com per la capacitat normativa que puguin exercir sobre cada una d'elles. Construir la realitat política i cultural de les Illes Balears pot ser un projecte que reforci la realitat de cada illa sense posar en perill les singularitats que els són pròpies. Fer incompatibles les dues realitats és, a hores d'ara, poca cosa més que una manifestació de provincianisme eixorc. Per tot això, apostar per la coneixença mútua és una actitud que ens convé a tots. Amb aquest monogràfic hem pretès contribuir-hi. ■

■ JOAN F. LÓPEZ CASASNOVAS

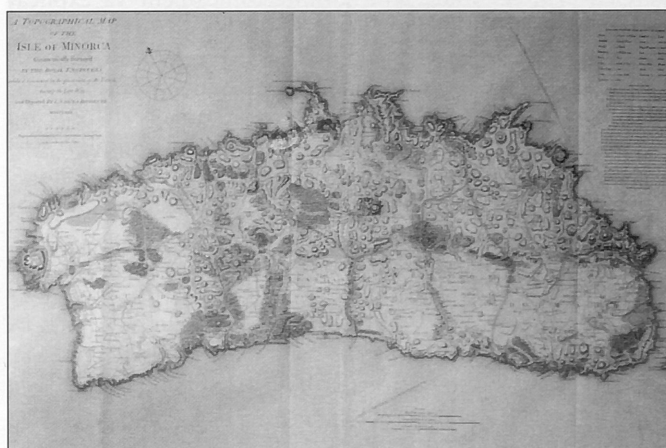
MENORCA EN LA CRUÏLLA

Aviui és un dia important per a aquesta Comunitat Autònoma, perquè donam una passa més en la integració de les illes» —va dir el President Jaume Matas, el passat dia 4 de novembre, en la presentació del Centre de Formació Telemàtica del Govern Balear. Tant de bo que no va caure en el tòpic de dir que es tractava d'un dia històric. No hi ha dubte que les noves tecnologies poden relacionar i integrar millor els pobles de les illes entre si, però també els de cadascuna d'elles amb altres indrets del món (Barcelona, Madrid, Brussel·les o Madagascar, si s'escau). Bé està. Però convindria que els qui ens governen autònomament pensassin més què han fet i què faran per «consolidar i desenvolupar les característiques de nacionalitat comunes dels pobles de Mallorca, Menorca, Eivissa i Formentera, així com les peculiaritats de cadascuna d'elles, com a vincle de solidaritat entre totes les illes» (art. 9, de l'EaIB).

LES ILLES BALEARS, UNA NACIONALITAT EMERGENT?

Amb motiu de la reforma dels Estatuts de Canàries i d'Aragó, en què el Congrés dels Diputats ha donat caràcter de «nacionalitat» a ambdues Comunitats Autònomes, fet que ha aixecat una notable polseguera a les nacionalitats anomenades històriques, fóra bo recordar als qui encarnen avui les nostres institucions d'autogovern que el nostre Estatut no parla de nacionalitat en el seu preàmbul, sinó en l'articulat: article novè. I que si aquest diu que les institucions d'autogovern de les Illes Balears «inspiraran la funció de poder públic» en el sentit suara esmentat, serà per qualche cosa, o sigui, serà perquè som una nacionalitat, que cal, açò sí, consolidar i desenvolupar en les característiques que ens són pròpies, puix que aquestes deuen ser vacil·lants, febles i inestables, com es desprèn de la lectura del text estatutari.

Efectivament, crec que sí que són així, atès que la consciència nacional aquí és cosa de poqueta gent; altrament dit: aquí la consciència nacional majoritària és l'espanyola. Però, ja que parlem d'essències, ningú no ens pot negar en bona lògica que la CAIB és una nacionalitat, la qual, si no és «històrica» per no haver tingut un Estatut durant la II República espanyola, com el van tenir Catalunya, el País Basc i, per poc temps, Galícia, almenys tenim una història pròpia, que sovint hem patit i ben comptades vegades protagonitzat.

Menorca en el mapa de La Rochette (s. XVIII)

Amb aquestes senyes d'identitat, el Sr. Matas i Cia. ja podrien anar a Madrid a reclamar allò que és nostre; més encara: podrien actuar com a representants d'uns pobles que exigeixen exercir la sobirania que els pertoca per dret. Però no ho fan; aquest no és el seu capteniment; no en tenen el demble.

Podríem asseverar que la diferència entre regions i nacions es troba en què les primeres són part de les segones. Per tant, nacionalment parlant, tant nació espanyola seria la regió extremenya com la murciana, castellana o càntabra; però no així la valenciana, balear, ourensana o navarresa, que pertanyarien del tot o en part a fets nacionals diferents a l'espanyol, malgrat estar administrativament i política inclosos, de grat o per força, dins el mateix Estat-nacional d'Espanya.

Ara que Aragó i Canàries han incorporat als seus Estatuts d'Autonomia la substantivitat nacionalitària (i potser també Andalusia i Astúries prest ho faran), als catalans, gallecs i bascs els quedarà per reivindicar llurs respectives seleccions nacionals de futbol per competir arreu d'Europa i del món, cosa que sembla que tenen Escòcia i Gal·les, malgrat fer part de la Gran Bretanya. En aquest cas, confés que, com a menorquí aficionat al futbol, em plauria observar cap a on s'inclinen identitàriament els meus conciutadans (ara ja es noten les tendències Barça/Madrid amb excepcions escasses).

El cas és que si es consoliden i desenvolupen les característiques nacionalitàries dels països, aquests acaben per esdevenir noves nacions o part de nacions ja existents.

La tendència dels aragonesos i, sobretot, dels canaris seria probablement la d'esdevenir nacions diferenciades de la castellano-espanyola. Al fons dels processos valencià i illenc, hi hauria la confluència amb el Principat de Catalunya, o sigui, els Països Catalans com a entitat nacional amb dret a sobirania. Però açò no inexorablement ni per determinisme històric, sinó en el cas que els processos de construcció nacional avançassin en aquest sentit. Al cap i a la fi, és la tesi dels catalanistes: «siau qui sou», recuperar-se culturalment, reconèixer els trets d'identitat de cadascun dels nostres pobles i no gaire al fons, sinó que ben prest hi trobarem allò que ens és comú i que ens agermana a catalans, valencians i il·lencs.

Tanmateix, aquest procés de construcció nacional ha de comptar amb ritmes propis a cada país i s'ha de fer de baix a dalt, en clau de volta, com arquitectònicament va explicar Mestre Josep M. Llopart. Però s'ha de fer i ha de poder fer-se, és a dir: s'ha de poder comptar amb uns instruments eficaços: un sistema d'ensenyament al servei del país i no desarrelat o trasplantat al servei d'interessos nacionals aliens (com ha estat fins ara la nostra escola); amb un **espai comunicacional** (TV, ràdio, premsa...) propi, sense legislacions prohibitives o constrictives; amb el compromís de les avantguardes culturals amb el país, la seva llengua i cultura a l'hora de produir i divulgar la cultura moderna (cultura és comunicació, però aquesta per funcionar necessita indústries culturals igualment modernes); amb les palanques econòmiques i financeres adients per anar construint una societat moderna, on el benestar comunitari sigui un fet estès, perquè el PIB i la renda del país troba una redistribució justa i equitativa i permet aleshores esdevenir solidaris.

POSAR-HI REDREÇ

Com explicava el Prof. Antonio Elorza,¹ si hi ha nacions en la història és perquè unes col·lectivitats determinades assumeixen políticament uns projectes nacionals. No hi ha nacions naturals (només ho són per a aquells que defensen un nacionalisme essencialista) i d'altres de postisses o il·lícites. Els trets diferencials són un simple suport mancat de significació si hi manca l'adhesió política.

Podríem estar parlant molta d'estona tot enumerant els trets identificadors de *la nació dels menorquins*. Tot això serveix de ben poca cosa si el fet diferencial —com és el nostre cas— es projecta en la pràctica com a un simple regionalisme (o ni açò tan sols!). És, en definitiva, la consciència nacional allò que esdevé definitori. Aquí hi ha, doncs, «es pot de sucre».

A diferència dels qui parlen de «País Balear» o dels qui refereixen l'àmbit nacional a l'illa —en general, això només passa a Mallorca—, i a desgrat que l'Estatut d'Autonomia només es refereix a un sol poble, opín que les Illes Balears són una conjunció de pobles diversos, cadascun amb una personalitat prou marcada. No és cap secret: la consciència nacional dels pobles de les Illes, expressada en clau de sentiment de pertinença, és més que una consciència dèbil; és gairebé inexistent en gran part de la societat. El fet insular sí que clou un àmbit de pertinença constatable; la «menorquinitat» és senti-

da com a tal; però d'aquí a l'«espanyolitat» no hi sol haver matisos.

Les Illes Balears són una realitat estatalment espanyola, fan part i pertanyen políticament a l'Estat espanyol; però els arxipèlags balear i pitiús tenen uns trets particulars, que fan ésser els seus pobles molt diferents a d'altres pobles espanyols, configurats en més o menys arbitràries «Comunidades Autónomas», i a la vegada germans o cosins-germans d'altres, amb qui compartim molts d'aquests trets que, junts, ens fan ésser diferents d'aquells altres: llengua catalana, història comuna, territorialitat pròxima i comunicacions més intenses, etc.

Certament, el poble de Menorca és, en el conjunt de l'arxipèlag, el qui ofereix un índex d'integració social més elevat: un paisatge amb personalitat prou acusada —malgrat els intents incessants de noves degradacions—; uns nivells acceptables de qualitat de vida; una economia definitivament escorada cap al sector serveis, però mantenint una certa indústria de transformació agrària, bijuteria i pell (certament amb una economia submergida no gens meyspreable); unes classes socials força poroses i amb un atur que és el més baix de les Illes, tot i l'estacionalitat. La immigració, que fou notable durant la dècada dels 60 i 70, en bona part s'ha integrat a la població autòctona, i el grau d'ús social de la llengua catalana és similar, per entendre'ns, al de les comarques gironines. Un món idíl·lic, doncs? Ni de noves!

Fins a l'hora d'ara, la declaració de Menorca com a «Reserva de la Biosfera» pel programa MAB-UNESCO (octubre de 1994) no s'ha traduït, malgrat tots els discursos d'autoritats diverses, en una planificació racional que assumeixi els límits que el creixement té a una illa petita i fràgil. El Consell Insular i els alcaldes de l'illa, reunits a l'ajuntament d'es Mercadal, el passat dia 20 de novembre, discutiren els criteris del que podria ésser un Pla d'Ordenació Territorial Parcial de l'illa, que imposi unes normes supramunicipals. Per enèsima vegada se'n parla. Però el Consell Insular no té ara per ara autonomia normativa; només capacitat de proposta, que el Parlament ha d'aprovar i remetre al Govern, que ha de redactar el Pla d'acord amb aquells criteris i finalment aprovar. O sigui... Mentrestant, projectes especulatius multimilionaris aixequen polsegueres químiques en les apetències de molta gent, escindida entre el ventrell i el cor, però emprant poc el cervell. Són els casos dels ports esportius a Maó (aquest ja consumat, malgrat les protestes ciutadanes i les manifestacions) i a Ciutadella (el projecte s'emmarca en una mega-urbanització de més d'un milió de metres quadrats, potser fins i tot amb camp de golf inclòs), de fortíssim impacte ecològic i que han estat esquer en un sentit o altre en les passades eleccions municipals i autonòmiques.

ES POT RECUPERAR LA CULTURA DEL DIÀLEG

Val a dir que en aquesta illa, de presumpta tradició electoral republicana i d'esquerres, l'any 1995 el Partit Popular ha obtingut per primera vegada en la història majoria absoluta d'escons en el Consell Insular (PP 7 —44'2%—, PSOE 4 —29'3%—, PSM 1 —11'8%— i EM 1 —8'6%—).² Encara que dolgui reconèixer-ho, i per legítima que sigui la divisió que els nacionalistes del PSM i els «esquerranistes»(?) d'Esquerra de Menorca van provocar el febrer de 1993 en desfer l'Entesa de l'Esquerra de Menorca, el fet de no presentar-se

aquesta coalició de PSM i EU, que agombolava molta participació d'independents de diferents sensibilitats progressistes, i la baixada del PSOE, va donar els millors resultats per al Partit Popular, el qual tanmateix havia recollit menys vots que en les europees del 1994 i que en va obtenir menys que la suma de les esquerres. Aquest escó nou obtingut a Menorca pel PP consolidà més encara al Parlament la majoria absoluta i possibilità un quart mandat governamental consecutiu per a aquesta formació política de la dreta espanyola. Les coses són com són i no hi ha més fil a tòrcer: malgrat que el PSM va superar en més de 3 punts el nº de vots d'EM, ambdues formacions es van quedar amb 1 diputat, respectivament, a l'oposició i condemnats a entendre's. Molts votants d'esquerres i nacionalistes encara ens demanam per què no va ser possible continuar elaborant i aplicant un programa comú, que fins llavors, i durant més d'onze anys, havia fet avançar els plantejaments de la construcció nacional i de transformació social a Menorca i al Parlament de les Illes.

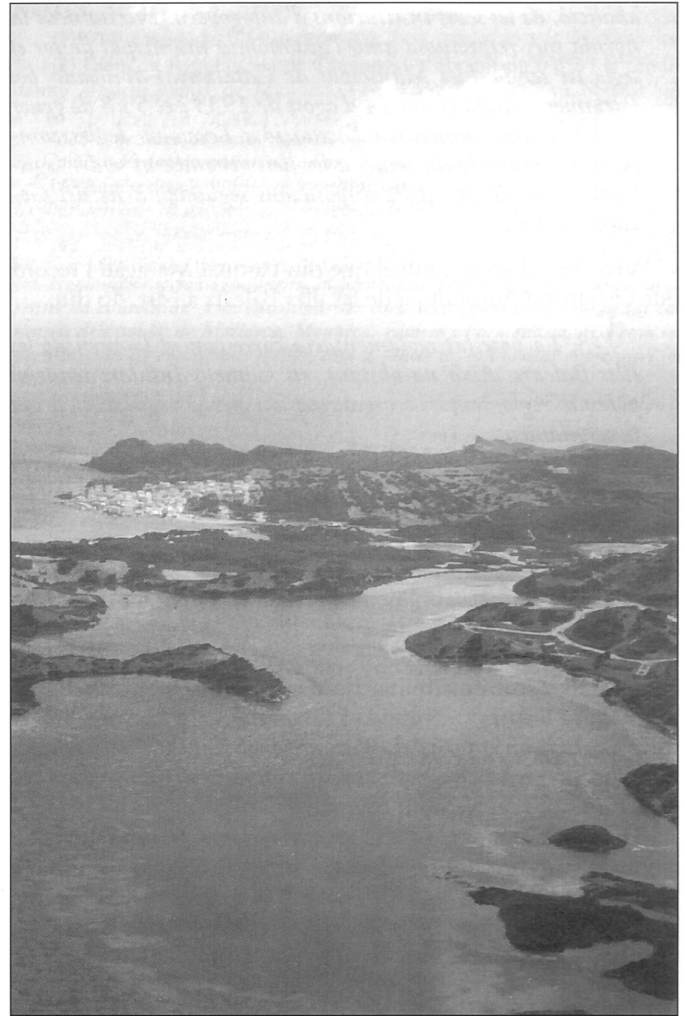
Al cap i a la fi: entre el PP i el PSOE, o sigui entre els qui representen millor el nacionalisme espanyol obtenen a l'illa tres quartes parts dels vots. Ambdós han fet inviable al Congrés dels Diputats la reforma de l'Estatut com a iniciativa legislativa aprovada pel Parlament el gener de 1991; ambdós ens fan moure dins els esquemes provincians més rancis... Però ja és sabut que el cor de les persones té unes raons que la raó no entén...

Tanmateix, aquells anys de governs al Consell Insular presidits pels socialistes, però fortament condicionats pels nacionalistes d'esquerres, i importants mobilitzacions populars van permetre els menorquins d'escapar-se en part del model de «balearització», sinònim de degradació urbanística i àdhuc moral existent a determinades zones de Mallorca i d'Eivissa. I pel que fa a la defensa de la cultura pròpia i als símbols nacionals (com la bandera, la llengua, la Diada del Poble de Menorca...), es pot dir que, llevat d'excepcions aïllades, no se'n discuteix la catalanitat, encara que tampoc es pot assegurar que la gent en tengui la consciència.

ESTABLIR PRIORITATS

D'altra banda, i malgrat el que hem dit, aquí la llengua dels menorquins continua socialment relegada dins un esquema diglòssic³ i la normalització lingüística als centres docents ha estat depenent fins ara en gran mesura de la voluntarietat dels ensenyants. S'observa una bipolaritat típica i tòpica entre el llevant i el ponent de l'illa. A llevant (Maó, Sant Lluís i es Castell) el procés es veu més endarrerit que a la zona de ponent (Ciutadella) i a la zona centre (Alaior, es Migjorn, es Mercadal i Ferreries), encara que cal dir que el procés és problemàtic per tot arreu. I el pitjor de tot és la distensió en el treball per la llengua que s'observa entre els sectors més dinàmics de la societat. És com si aquests s'haguessin cansat d'aguantar metxa i en passassin el testimoni a l'Administració.

Pel que fa a la manca de decisió a l'hora de fer efectiu l'art. 9 de l'Estatut d'Autonomia els resultats són descoratjadors.⁴ Anam pels catorze anys d'autonomia i just som una «Comunidad Autónoma», o sigui un conjunt de pobles insulars sense consciència de pertànyer a un país diferenciats, sense consciència nacional. La desvertebració del país continua essent gran, més enllà de les institucions, del Parlament, del Consells, del

L'Albufera des Grau

més enllà de les institucions, del Parlament, del Consells, del Govern, del Molt Honorable President...

Aquesta manca de vertebració, en el terreny polític, es pot observar en l'escassíssim desplegament de les possibilitats contingudes en l'article 39 de l'Estatut en relació a les competències de gestió i executives dels Consells Insulars. Anunciar, com feia Cristòfol Soler en el seu discurs d'investidura, un grapat de competències menors, que s'afegiran a la migradesa de les existents (coses d'urbanisme i de cultura, activitats classificades, informació turística...) no passa de ser una anècdota. N'hi ha prou a fer un cop d'ull al pressupost del Consell Insular per a l'any 1997 (2.800 milions de ptes., amb la major part de les inversions predeterminades) per adonar-nos de l'escassetat. Mentrestant, esdevé problemàtic el finançament adequat d'aquestes competències i de les que s'han fetes fins a l'hora d'ara.

D'altra banda, ni una sola de les competències transferides ha comportat la capacitat reglamentària normativa. Poc abans de les eleccions municipals del 28 de maig d'enguany, l'alcalde de Barcelona escrivia:⁵

«No és cert que la prevalència del Dret local o municipal a Catalunya hagi estat una conseqüència de la inexistència, o

abolició, de les seves institucions d'autogovern. Precisament la norma més respectuosa amb l'autonomia municipal de tot el segle va ser la Llei Municipal de Catalunya, aprovada pel Parlament català el dia 14 d'agost de 1933 i el 5 i 8 de gener de 1934, que subjectava l'actuació i l'exercici de les competències municipals només a les lleis generals, al poder legislatiu i, en cap cas, a les disposicions reglamentàries del Govern» (p.16).

Vénc ben d'acord amb el que diu Pasqual Maragall i record que l'Estatut d'Autonomia de les illes Balears a l'art. 46 diu:

«3. La potestat reglamentària correspon al Govern de les Illes Balears. Això no obstant, els Consells Insulars tendran potestat reglamentària organitzativa per a regular el propi funcionament.

«4. Els Consells Insulars tendran potestat reglamentària normativa només quan aquesta resulti d'habilitació per Llei de l'Estat o del mateix Parlament».

Doncs bé, amb coherència amb el principi insularista, de què fa bandera actualment la presidenta de Mallorca i més d'un diputat o diputada del PP a Eivissa i Menorca, la Llei de Consells Insulars hauria pogut esdevenir «la llei» que habilités allò que l'Estatut possibilita. Emperò llavors —primavera del 1989—, la lectura restringida i favorable a un Govern balear fort, que van fer no sols el PP i el PSOE, sinó també UM, va impedir que prosperés l'esmena que en aquest sentit vaig presentar en nom del Grup Nacionalista i d'Esqueres.

D'aquesta manera, tampoc cap llei de transferència de competències fins ara no ha contemplat aqueixa possibilitat i ha reconegut potestat reglamentària normativa als Consells Insulars. Pasqual Maragall diu paraules assenyades i criticava durant la campanya electoral passada la política «centralista-reglamentista» de la Generalitat, però els seus co-religionaris del PSOE a les Illes Balears —i, per suposat, els seus companys de pacte autonòmic, del PP— han fet ben al contrari del que l'Alcalde de Barcelona deia.

Així que es va optar per un Govern de la C.A. amb la missió de dissenyar la política comunitària i, d'acord amb les normes legals, elaborar i aprovar les reglamentàries, i també coordinar les administracions insulars en tot allò que desplegui un interès superior al d'un àmbit insular estricte.

Aquest enteixinat institucional hauria de ser el suport a l'estructura polític-administrativa i no tancar-se (de fet, no s'hauria de tancar mai, perquè la realitat democràtica és permanentment dinàmica) fins que el Govern no elabori i el Parlament no aprovi els conjunt de normes que impliquin una descentralització clara i nítida de les competències (són pràcticament totes) que l'article 39 de l'Estatut preveu que executin o gestionin els Consells. Al Govern li correspondria, així mateix, la coordinació de l'administració descentralitzada, els protagonistes, però, de la qual haurien de ser els Consells insulars respectius. Per tot açò, una reforma de la Llei de Consells Insulars i un canvi de rumb en aquest sentit esdevenen imprescindibles.

Vet aquí un disseny, que l'Estatut fa possible per al conjunt de pobles que configuren les Illes Balears. Però fins a l'hora d'ara s'han donat poques i tímides passes en aquest sentit, desautoritzant els fets escassos les moltes paraules que els dirigents polítics han vessat des de 1983 sobre aquest tema,

autèntica pedra de toc de l'edifici autonòmic. Quantes vegades no hem sentit a dir que els Consells són els pilars sobre els quals edificar la Comunitat Autònoma? S'han traspassat als Consells, és ver, competències en matèria d'urbanisme; molt recentment en cultura i esports, alguna cosa simbòlica en oficines d'informació turística, demarcacions territorials, i un etcètera d'insuficiències no gaire gros. Però la descentralització que reclama el temps d'avui, sense més dilacions, no s'ha abordat encara. No és possible, en efecte, que els CC.II. no tinguin a hores d'ara res a veure amb la gestió sanitària de les institucions de salut depenents del Govern (per quan la gestió de l'INSALUD?), ni amb les decisions sobre els recursos que la Unió Europea destina a polítiques agràries i ramaderes, ni amb les polítiques econòmiques i laborals (per quan un INEM balear, o competències de treball?), ni amb la situació precària de la justícia (quan aquestes competències a les Illes? I el Dret Civil?)... No té tampoc cap sentit que les obres públiques que a cadascuna de les Illes realitza el Govern es desenvolupin al marge de la institució insular representativa, com no en tindria tampoc que, quan la Comunitat rebés competències en el camp de l'educació es creés a cadascuna de les illes una administració perifèrica de la Comunitat desvinculada dels Consells per a desenvolupar la política educativa autonòmica.

Tornant a l'esquema de la nostra Administració autonòmica, tal vegada és una mica complex, però les coses són com són i la feina serà de trobar solucions adequades a aquestes necessitats.⁶

«UBI BENE, IBI PATRIA?»

Als temps que ens ha tocat de viure s'esborren ràpidament els signes d'identitat personals. La persona en societat és substituïda per l'individu consumidor dins la massa. Desapareixen els referents col·lectius simbòlics i materials lingüístics a una velocitat vertiginosa sota el pretext d'un abstracte universalisme. Tanmateix, entre nosaltres el cosmopolitisme ha d'implacar necessàriament desprovincianització, la qual passa per la recuperació de la consciència i l'exercici de la catalanitat. Que no ens succeeixi com a alguns personatges de la novel·la de Tahar ben Jelloun, «L'infant de sorra», personatges que no saben qui són, cossos que no pertanyen a llurs ànimes. L'única via per arribar a la recuperació nacional desitjada (?) passa per convèncer-nos que cal pensar la nostra realitat futura d'una altra manera. Amb un punt d'utopia en les dinàmiques inicials, però sempre amb lucidesa. Hi ha un proverbi suffi que diu: «El pietós procura no mentir, i l'intel·ligent no deixar-se enganyar». Ja que vivim a un país on la pietat no abunda, maldem almanco de ser intel·ligents per assegurar-nos l'esdevenidor. La polarització compulsiva a què ens obliguen des dels governs, des dels mitjans de comunicació i, en general, des de tota instància de poder ens pot fer perdre en qualsevol moment aquesta «consciència de futur» (o, com diu Ernst Bloch, «la saviesa de l'esperança»). Convé no caure en aquest parany. Cal practicar la lluita diària sense perdre de vista les línies polítiques generals; cal treballar en la millora de la vida quotidiana, però sense esperar mil·lenarismes.

Per tot això, a manera de cloenda vet aquí unes **propostes**:

A) Presentar Menorca (I. Balears / Països Catalans) com a projecte, com a futur de convivència que entusiasmi i enri-

quesqui tothom. En tenim els elements —cultura, història, llengua...—, però encara no en tenim la dimensió ni la consciència. D'altra banda, esmentar només el futur, relegant la incidència sobre la realitat immediata, no fa més que allunyar-nos de la gent, que entendria l'autogovern indèstriblament lligat a la regeneració de la democràcia i a un increment de la qualitat de vida generalitzable a tothom.

B) Superar la formulació *resistencial* de la nostra estratègia i recuperar la capacitat d'iniciativa. Els nostres problemes són de vertebració política: **Consells Insulars** forts i representatius i capaços d'aplicar l'autogovern a la nostra illa. Un **Govern** subsidiari i participant en polítiques d'Estat i d'Europa, respectat a Madrid en tant que a la capital d'Espanya s'hi aprofiten polítiques que ens afecten. Un **Parlament** amb vocació d'universalitat i nacional, és a dir amb una participació fàctica en la creació de la nació des de l'àmbit nacionalitari dels Països Catalans.

C) Entendre que ens hem de moure dins un mitjà d'interdependència política a tots els nivells.

I encara tres **consideracions** un pèl «dogmàtiques»:

1ª) Avui pens que no es pot construir cap alternativa de redreçament nacional si no es fa des de la sobirania i la independència polítiques. Mentre la política menorquina de les formacions que actuen a l'illa es vegi mediatitzada o palesament dependent, no hi haurà credibilitat possible. Açò val tant per les dependències externes/sucursalistes com per les eixorques endogàmies i tancaments autoimposats.

2ª) Una plataforma política per un projecte nacional (aquí no cal inventar «L'Olivera», perquè ja hem tingut «L'Ullastre» de l'Entesa) no ha de tenir vinculació orgànica amb organitzacions estatals. Els partits que formassin part d'aquesta plataforma sí que podrien tenir-ne; però no aquesta entesa, federació o organisme que es pogués constituir.

3ª) Una alternativa política d'aquesta mena no es pot fer des d'un laboratori ni pot ésser una opció elitista. Ha de saber atreure les organitzacions socials i sindicals, implicar la xarxa associativa i tenir capacitat d'obrir-se a sectors de l'economia i de la cultura. Ha de prioritzar la tasca d'arrelament social, fer pedagogia política, preocupar-se per la formació i l'anàlisi permanents i veure les eleccions com a moments dinamitzadors, però no suficients.

Atesa la realitat actual menorquina i les precarietats, la necessitat d'una actuació d'aquest o similar disseny és urgentíssima. Menorca es troba en un moment crucial. Ens cal una acció nacionalitzadora en un sentit molt ampli, molt obert i allunyat de les capelletes càtares. Potser ho podríem intentar tal com ho proposa Vaclav Havel, com a la política antipolítica, és a dir, aquella que no sigui una tecnologia del poder i manipulació d'individus, sinó una manera de cercar i conquerir el sentit de la vida, acció moral pràctica basada en el servei a la veritat i en la preocupació pels altres. ■

Joan F. López Casanovas

NOTES

(1) Vid. «Naciones», El País, 26/5/90

(2) Esquerra Republicana de Catalunya va obtenir un 0'6% i la candidatura «Independents de Menorca» —de centre-dreta— va obtenir un 2'9%.

(3) Els problemes sociolingüístics que es detecten a la Ciutat de Mallorca, Calvià o Eivissa es poden observar, si fa no fa iguals, a Maó o es Castell...

(4) Aquest article 9 diu: «Les institucions d'autogovern, en compliment de les finalitats que els són pròpies, promouran la llibertat, la justícia, la igualtat i el progrés socioeconòmic entre tots els ciutadans de les Illes Balears, com a principi de la Constitució, així com la participació d'aquests a la vida política, cultural, econòmica i social. Igualment, inspiraran la funció de poder públic en el sentit de consolidar i desenvolupar les característiques de nacionalitat comunes dels pobles de Mallorca, Menorca, Eivissa i Formentera, així com les peculiaritats de cadascuna d'elles, com a vincle de solidaritat entre totes les illes».

(5) Vid. «No hi ha catalanisme sense municipalisme», *Debat Nacionalista*, nº 24-25, Primavera, 1995.

(6) «La Comunitat Autònoma de les Illes Balears exigeix solucions originals, perquè original és la nostra estructura geopolítica que no pot ésser administrada amb fórmules iguals o uniformes a les que poden ésser vàlides per a aplicar a altres Comunitats, perquè, com ha dit reiteradament el Tribunal Constitucional, una de les conseqüències del principi d'igualtat no és precisament l'uniformisme, sinó l'equitat, un principi radicalment contrari que obliga a tractar desigualment als que són desiguals». (Josep M. Quintana Petrus: «Menorca davant el repte cultural europeu». Discurs llegit a la Sala Gòtica de l'Ajuntament de Ciutadella, a l'Acte institucional de la Diada del Poble de Menorca, 17 de gener de 1992).

FORTEZA TOBAJAS, S.A.

Distribuïdor de Cambres de Bany,
Calefacció i Aire Condicionat

Roca

Exposició i oficines:

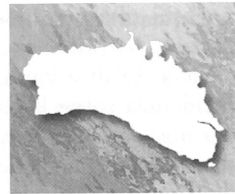
31 de Desembre, 22
Tels. 29 60 01 - 29 47 95 • Fax 75 93 16
07004 Palma - Mallorca

Magatzem i venda:

Nicolau de Pacs, 15
Tels. 46 28 34 - 46 15 49 • Fax 46 29 69
07006 Palma - Mallorca

Subscribiu-vos a la Revista LLUC

■ IGNASI MASCARÓ

DE LA PETITESA, INANITAT DELS SÍMBOLS

Som petita cosa, set-cents metres quadrats, una petita gran nau a l'oest de la Mediterrània que no va interessar a ningú fins el segle XVIII. No hi ha muntanya, ni rius, ni grans ciutats, mamífers pocs i plantes unes quantes, molt de sol i l'aigua blavíssima, i la sorra dels mil colors de la mitja dotzena de geologies que ens conformen. Som una petita cosa, una mica de fruita a l'estiu, quatre alls, cebes i albergínies autòctones, la resta ja és importació: «tomate natural triturado», espàrrecs de Navarra, mongetes i ciurons ens arriben del continent i la carn de bè d'Austràlia. Som una mitja cosa, una cultura rural refinada i unes ciutats que no ho acaben d'esser. Ni pagesos ni urbans, els mallorquins sembla que sí, són ambdues coses, pagesos i urbans, una mena de Japó de la Mediterrània, on conviuen antigues tradicions amb els darrers excessos de la civilització. Els mallorquins són la Baviera del Mediterrani, el yuppie i la madona.

No hi ha menorquins universals, o no n'hi havia fins ahir, ara deu ser Joan Pons, el baríton, i quasi ho fou el mecenes Rubió i Tudurí, a qui devem una estàtua eqüestre en bronze i en homenatge. I és justament la petitesa la que crea mites. Volem complir amb els estàndards, quasi setanta mil habitants han de complir amb la part proporcional d'edició de títols, de creadors, novel·listes, pintors, poetes (d'això sempre n'hi ha molts), historiadors (també en tenim molts), polítics d'anomenada...

La petitesa sempre té mecanismes de compensació, per als menorquins ha estat la diferència, jugar fort la carta de la diferència front a les altres Illes, hem estat diferents: seixanta anys més moros que els altres, anglesos quan els altres eren espanyols, republicans tres anys més que els altres... Però potser, de fet, les grans diferències han estat les interiors, segles de pocs i mal avinguts, i això no obstant, l'atzar històric no ens ha tractat malament; l'economia menorquina diversificada no és el resultat de la intel·ligència col·lectiva, l'expressió és absurda.

No tenim grans símbols compartits, l'única cançó que ens uneix parla d'un home que va caure d'un ase, i clou amb una sentència de gran saviesa «qui no vol caure que vagi a peu». I si en voleu més, parlar *en menorquí* va substituir breuement o bé el *rallar en pla* o bé el parlar *en ciutadellenc*, *maonès*... (els mallorquins sempre han parlat *en mallorquí*!), però tenim història, bones investigacions en curs: almenys el nostre passat

història, bones investigacions en curs: almenys el nostre passat té un gran futur.

Modestos i condemnats a entendre'ns amb els vesins, perquè així ho dicta la constitució de 1978. I l'entesa avança, ha avançat força, molt més del que volen i diuen alguns. S'entén l'entesa amb Mallorca, amb Palma, Cap i Casal de les Illes Balears. Ja ho dic, més del que volen i diuen, segles després de «mallorquins pesseteros» i altres insults, injustos, viscuts des de la infància menorquina. La Balearització avança, la corporació político-empresarial que dona suport al desenvolupament econòmic és la mateixa, i gràcies a Informatiu Balear els menorquins saben on és Porreres, que heu d'afegir als qui ja ho sabien perquè estudien a Mallorca o perquè son pare resideix, o dolor, a la quarta planta de Son Dureta. El que no avança és el topònim, perquè a hores d'ara 'Balears', segons les lleis fonètiques, ja s'hauria de pronunciar Ballars, com 'PALEA' morí en 'palla' i 'COLEONES' finí amb 'collons'.

El que no avança són els símbols, compartim llengua però no símbols. Bastaria fer una ullada a la panòplia simbòlica que conforma la Catalunya continental, la de Jordi Pujol, el model realment existent, per descobrir-hi el pes i la vigoria dels símbols.

I és aquí on pot tenir sentit la pregunta, **si els símbols precedeixen, acompanyen o segueixen la idea d'identitat**, si els símbols decoren o mobilitzen, si curen o maten, si neixen i moren. Si tenen autor. I els símbols són aquests: un equip de futbol, una muntanya sagrada, mites fundacionals, un líder, un himne, una bandera, una festa.

1. Un equip tampoc el tenim a Menorca, on la cohesió interior no va més enllà dels discursos presidencials de dia 17 de gener. El Real Mallorca no té socis a Menorca, ni Penya de seguidors afalconats; només a Ciutadella la Penya Barcelonista en té 1050. Cal pensar, doncs, on van, on exploten les ràbies del poble multinsular, on es projecten els projectes (la redundància és aquí inevitable), on es sublima la repressió, on es cohesiona la pertinença, on se celebra la victòria, on es concep el victimisme.

2. No tenim ni muntanyes. Cada país té la seva muntanya santa, un punt d'elevació i misteri on la terra vol tocar el cel, una muntanya on fou creat el món, on habiten els déus i d'on ve la salvació. No en tenim a Menorca, la més plana de la Me-

Les festes de Sant Joan a Ciutadella

La Casa de Sant Carles

diterrània en la relació base/alçada, seguint dades de Tomàs Vidal, l'Illa Invisible, diu el geògraf, en una bella teoria que toca aspectes del poblament prehistòric. El Toro no ho acaba d'esser, però LLuc s'hi fa prop. Però en territori discontinu es fa difícil imaginar la reunió física a un Sinaí que ens sigui comú. La muntanya sagrada que serva les essències i on es dicten oracles.

3. Som mil·lenaris, però tampoc no molt. Mil·lenaris de Gran Pedra més dibuixada que llegida, un poble mal conegut, endarrerit i sense escriptura. No hi ha poble sense èpica, i ara, quan afortunadament ja som tots mestissos, serà mala d'inventar. Som fills de la neteja ètnica duta a terme per Jaume I i Alfons III el Liberal, si hem de celebrar aquesta victòria caldrà aprendre a viure amb el llenguatge, que diu que 'neteja ètnica' és un anacronisme si no volem caure en l'arqueologia moral, però tanmateix ho és neteja ètnica. Potser ens agradaria celebrar el nostre Independence Day, seria en tal cas entorn de la mística del Regne Independent de Mallorca i l'himne corresponent ho seria de desfeta, cantaria l'infortunat Jaume IV que ja no fou.

Ens quedaria anar més enrera, forçar la història, però no tenim aquí un Viriatio resistent, ni un Sertori, versions locals de foners guerrillers contra la República Romana: sembla que és tot el contrari, els foners eren mercenaris de qui pagava bé.

(L'èpica espanyola és ben curiosa, és l'èpica Medieval de El Cid i la Reconquesta, una èpica de Capitán Trueno, i Agustina de Aragón. A diferència d'altres països europeus, si se'n van més enrera és per exaltar la resistència als romans, Viriatio és l'Astèrix peninsular —l'equivalent exacte seria el Jabato,

creat el 1958, aquell personatge de còmic, un resistent ibèric i cristià (!)— tot i que ja dins l'Imperi als textos escolars franquistes els agradava recordar que el romà Sèneca era d'origen espanyol i tant sols deien hispànic: era més fàcil, perquè Sèneca ja no era la República pagana, era l'Imperi, que acollia filòsofs àulics i estoics tinguts per criptocristians).

Tampoc tenim un 11 de Setembre. Els ciutadellens de Menorca tenim un 9 de Juliol, un «pro aris et focis» contra els turcs, el 1558, és èpica de resistència, no hi ha cops de falç en la memòria, i és memòria local. Poc després l'espanyol Felip II recomanava despoblar l'Illa Indefensible. Ja ho dèiem: no vam interessar a ningú fins als s. XVIII.

4. El mot «Führer», «Duce» i «Leader» volen dir el mateix, el primer segueix vigent al país d'origen, un Guia Turístic és un 'Reiseführer', el mot ha resistit la connotació històrica, molts d'altres no ho han fet; 'duce' resta bandejat per als italians, mentre 'leader' (pangermànic, que viu en l'alemany 'Leiter', el nostre líder) roman més immaculat. 'Cabdill' consta com a castellanisme antic de 'Caudillo', de Capitellum, 'capitanet', que no arribava a capità, millor així. I deixem la filologia entorn de mots o massa polítics o massa militars. I tanmateix podríem aspirar a tenir Dirigents, el mateix radical de (Di-)Rector, un terme més neutre i més civil. Però no els tenim, hem tingut més aviat ara darrer Capos democràticament, lliurement votats pel poble i que pateixen l'encaç de la justícia. Tornam a la metàfora del Cap, amb Capo o Cabdill.

La sospita és que aquesta terra no necessita (no vol) dirigits, ser Ministre del Land Balear no és una aspiració de molts, qualsevol altre despatx professional és més rendible:

(Foto: Toni Catany)

deixau-nos fer, quatre regles de joc i prou, model americà amb lobbies moralment legals. I amb tot, dirigents n'hi ha, i 'maitre à penser' déu n'hi do, modestos, tan potents com poc influents.

5. És possible que molts menorquins votassin La Balenguera com a himne de Les Balears, però si resulta que els mateixos mallorquins no hi estan tots d'acord... Té un tempo reposat, l'elegància del to major, una lletra de vindicacions sense venjances, ni massa lúdic, ni massa solemne, ni massa sans-culotte. No hem de fer el ridícul amenaçant amb cops de falç que mai no hem aixecat, per petitesa, covardia o manca d'horitzons. Som el que som, més tost poca cosa, perquè la grandesa no la fa el P.I.B.

6. La bandera ja la tenim, senya de no sé què, vam frissar a tenir-la, i allà oneja al costat de la *roja y gualda* i el cercle d'estels europeus. Les veig cada dia en passar davant un bloc d'apartaments, s'enfilen, però sobretot filen de la ventada. Quatre barres de sang llegendària vessada per altres.

7. Hi ha, o hi havia fa dos estius, un bar a Llubí, al cor de Mallorca, decorat amb pósters de la festa de Sant Joan de Ciutadella de Menorca, la Mallorca profunda celebrant una festa enllà de la mar. Vénen a milers quan el solstici d'estiu balla amb olor de cavall, bavera i suor. Es ja la seva festa, el model de festa exportat primer a tota Menorca i amplificat

per Informatiu Balear i les agències de viatge. És pura festa, antiga i primitiva, no hi ha discursos. En tal dia l'Ajuntament de Ciutadella treu dues banderes, la de Sant Joan, vermella amb la creu de Malta blanca, i l'Espanyola, no hi ha fidelitats intermèdies, Ciutadella i Espanya directament (la de Balears només l'empren el dia que el President assisteix al magne sopar de PIME-Menorca, el lobby més important de l'illa menor), però els deu ser igual als de LLubí, Petra o Porreres, més enduts per èxtasis etílics i festius.

Els discursos hi són el dia 17 de Gener (i el 31 de Desembre, supòs), en tal dia els nostres cònsols de la República laica, severs i piadosos, presideixen una Missa i un acte dit institucional. El poble es muda i surt el carrer. Són festes reinventades, ni victòria ni derrota. Aquí la soca no acaba d'enfilar-se. I manco s'enfila dia 1 de Març, Diada de les Illes Balears, aquí la llavor encara no ha fet un bri.

Ara ja ho sé, la cohesió, si hi ha d'esser, vindrà de baix per la festa. La cohesió la farà les inversions, el teixit financer, el poder mediàtic, mentre els símbols col·lectius vindran darrera, modestos, discrets i sense entusiasme. El model pujolista no és el nostre, ni himne, ni muntanya, ni cabdill... I diran els déus si convenia que així fos. ■

Ignasi Mascaró

■ SERGI MARÍ

EVOLUCIÓ ECONÒMICA: LES CAUSES DEL CREIXEMENT ZERO

És de tots conegut que la ciència econòmica explica millor allò que ha passat que no el que passarà, car avui és encara una disciplina immadura. Alguns tenim la impressió que tal dificultat de predicció és inversament proporcional a la dimensió de l'economia objecte d'anàlisi. Curiosament resulta més difícil de predir científicament l'evolució econòmica d'un territori minúscul, com Menorca, que les macromagnituds de l'OCDE.

Tammateix, per fortuna, en una economia local es pot utilitzar el sentit comú, la intuïció femenina o el simple nas per a veure venir fenòmens econòmics que a nivell nacional o internacional no serien mai percebuts ni tan sols per una persona ben informada.

Aquesta impressió —de dificultat de predicció— es confirma llegint els habituals informes econòmics anuals sobre un o altre país, amb els inevitables capítols dedicats a les seves regions, redactats, aquests últims, sense convenciment; com per a complir amb una obligació.

Els informes econòmics sobre Balears fan igual quan s'aturen a parlar de cada una de les illes. Normalment utilitzen dades obtingudes a partir de mitjanes del conjunt, que s'apliquen a cada illa. Per a Eivissa i Menorca el càlcul resulta una simple aproximació, mentre que per a Mallorca el resultat és més precís però també més intrascendent, ja que a l'illa major interessa l'estadística balear i no la insular.

Posem l'exemple del valor afegit brut (VAB). La millor manera coneguda d'obtenir-lo per a un sector econòmic menorquí, és aplicar una mitjana sectorial de VAB per persona ocupada al nombre de persones ocupades en aquell sector a Menorca. Per a les illes petites aquest càlcul pot ser una curiositat interessant. Per exemple, amb una versió ben elaborada d'aquest mètode, Joan Rosselló ha estimat la sèrie de VAB dels sectors econòmics de Menorca de 1991 a 1993 (treball encarregat per l'IME i de propera publicació a la Revista de Menorca, que edita l'Ateneu Científic i Literari de Maó).

V.A.B. a preus de mercat a Menorca, en milers de pts. (i en %)

	1991	1992	1993
Ramaderia i pesca	1860,69 (1,9)	1966,37 (2,0)	2085,00 (1,9)
Indústria	14290,86 (14,7)	13866,21 (14,2)	12976,06 (12,3)
Construcció	14079,51 (14,5)	11823,97 (12,1)	9326,74 (8,8)
Serveis	66735,14 (68,9)	69731,55 (71,7)	81441,95 (77,0)
TOTAL (PIB)	96966,24 (100)	97388,82 (100)	105828,81 (100)

El port de Maó

Font: Joan Rosselló, "Estimació de la sèrie de VAB per Menorca 1991-1993».

Aquestes dades tenen l'avantatge de donar una estimació del PIB menorquí (Producte Interior Brut, igual al total dels valors afegits) i una visió de l'estructura sectorial de Menorca i de la seva evolució recent. Es veu clarament l'estancament del sector primari i de l'industrial, la crisi de la construcció d'aquests anys i la terciarització de l'economia. Seguir aquesta re-

flexió exigiria parlar de cada un dels sectors econòmics per separat i especialment de l'activitat turística (massa sovint identificada com a un sector econòmic quan en realitat es tracta d'un conjunt d'activitats —públiques i privades— que seria millor identificar com un producte "cistella" que implica en major o menor grau tots els sectors econòmics). Però no és aquest l'objectiu d'aquest article, que no pretén entrar en qüestions sectorials de l'economia sinó limitar-se a un punt de vista global.

L'indicador macroeconòmic per excel·lència és la taxa de creixement de PIB d'un any per l'altre. Per a trobar una sèrie homogènia pel cas de Menorca hem d'anar a l'"Evolució Econòmica de Balears" que publiquen cada any Sa Nostra i Banca Catalana i que coordina Miquel Alenyar. Recentment han fet públiques també les seves prediccions per a 1996.

Taxes de creixement anual del PIB a preus de mercat de Menorca.

1992	1993	1994	1995	1996 *
5,6	1,08	4,55	2,52	-1,2

Font: Evolució Econòmica de Balears. (* estimació provisional)

Com es pot veure és ben difícil emetre un judici sobre l'activitat econòmica menorquina davant aquestes xifres. Anys de fort creixement precedeixen anys de recessió. 1996 pot ésser, fins i tot, un any de creixement negatiu! Aplicades a una economia de major dimensió, l'espanyola posem per cas, estaríem molt preocupats per les fluctuacions i la forta inestabilitat econòmica del país.

I ens preguntem: els menorquins sentim aquesta preocupació? L'hauríem de sentir? Les dades habituals serveixen per analitzar l'economia de Menorca?

La ciència econòmica ensenya que les dades no basten per a conèixer la realitat si no s'aplica un model adequat. Els estudis habituals es basen en models macroeconòmics pensats per a grans països. En aquest article defensem que tals models no serveixen per analitzar l'economia d'una illa que genera només 115 mil milions de pessetes de valor afegit.

I tanmateix no és fàcil convèncer d'aquesta evidència, ja que és molt propi de l'orgull illenc fer comparacions del tipus: "Menorca té tantes vaques per habitant com Irlanda" (en lloc de "com el terme municipal de Cork"), o "l'economia menorquina és tant oberta a l'exterior com l'holandesa" (en lloc de "com la de Mònaco").

Disposar d'un model pensat pel cas de Menorca, que permeti explicar el funcionament de l'economia de l'illa, i que per tant ofereixi un bon instrument d'anàlisi de les dades que la realitat va generant, no és cosa fàcil. En aquest punt sempre acabem mencionant "La Via Menorquina al Creixement", de Farré i Escofet, publicat en 1975, manifestament desfasat. Posteriorment, diversos economistes han anat contribuint a una visió més actual del model econòmic menorquí, especialment en les aportacions de G. López, G. Cortés i S. Marí a les Jornades sobre Conservació i Desenvolupament (Llatzaret de Maó, set. 89). Aquelles jornades estan a l'origen de la proposta de declarar Menorca com a Reserva de Biosfera de la UNESCO.

A partir dels 90, i especialment després de tal declaració, en 1993, no es pot parlar d'economia de Menorca sense fer referència a la voluntat de desenvolupament sostenible implícita en la definició de les Reserves de Biosfera.

Un model actual de l'economia de Menorca, no ha d'identificar linealment creixement i benestar. Si em permeten la simplificació: en 1996 ningú que coneguï Menorca pot considerar que el benestar pugui venir del simple creixement de la construcció. La societat menorquina, les persones, les institucions i els agents econòmics —tots— han arribat a la conclusió que s'han de posar certs límits al tipus de creixement econòmic que es produïu en els anys 80. Des d'aquest punt de vista, l'estancament que es detecta en els 90 ens ha d'alegrar, considerat com un momentani creixement zero d'una oferta turística en reconversió que posarà unes bases més sòlides pel futur.

Però hem de ser sincers. No han estat ni les institucions ni els agents econòmics qui han pres les decisions que ara ens permetrien dir, orgullosament, que tendim al creixement zero de forma conscient i deliberada, a la recerca d'un benestar més intel·ligent que en el passat. No. El debat ha estat ric, però Menorca és una economia sense governall, que navega a la mercè dels corrents generades per les decisions descentralitzades del mercat.

En conseqüència, els factors que expliquen l'evolució econòmica menorquina s'han de buscar en el mercat i en el funcionament de cada un dels sectors i activitats. Llavors, no hi ha cap factor d'explicació general, a part de l'absència de govern de l'economia? La pregunta és molt pertinent. En la meua opinió hi ha un aspecte eternament oblidat de les explicacions sobre l'economia de Menorca: el capital.

Però tal oblit respon al fet comprensible que no hi ha dades sobre la realitat financera de Menorca. I les que hi ha no són del tot útils per a explicar el que ha passat en els darrers 10 anys. M'explicaré: segons totes les evidències Menorca no s'ha salvat del fenomen de "bombolla financera", que J. M. Naredo ha explicat pel cas de Madrid i de tot Espanya, en el seu llibre *La burbuja inmobiliario-financiera en la conjuntura reciente (1985-1995)*, editat per Siglo XXI.

Com tothom sap -però no consta a cap estadística- s'ha produït una afluència de capitals foranis amb fins purament especulatiu, que ha donat forts guanys a aquells detentadors del patrimoni immobiliari illenc que han pogut realitzar les plusvàlues, i que posteriorment s'ha "desinflat" com una bombolla sense més conseqüències sobre l'activitat productiva. És a dir, s'han obtingut plusvàlues però s'ha generat poc valor afegit. Així, els guanys d'uns pocs han repercutit positivament sobre el consum però molt menys sobre la inversió.

Però les estadístiques actuals no permeten diferenciar la inversió productiva de l'especulativa. Per aquest motiu hem parlat del nas i la intuïció. La bombolla especulativa menorquina és, a hores d'ara, només una hipòtesi de treball que es necessari contrastar amb informació real.

Però, si és certa, permet explicar, per exemple, perquè projectes turístics o residencials han fet sonades fallides com a negoci, mentre la promoció immobiliària que els ha precedit ha estat un gran èxit. I permet reconsiderar la simplista caracterització del turisme com a únic motor econòmic dels 80. I permet discutir també que l'activitat turística menorquina presenti símptomes d'estancament. L'estancament no seria més que una il·lusió percebuda a causa de la pèrdua d'oportunitats especulatives.

Sergi Marí

■ GOB DE MENORCA

MENORCA, LA INGENUÏTAT D'UNA RESERVA

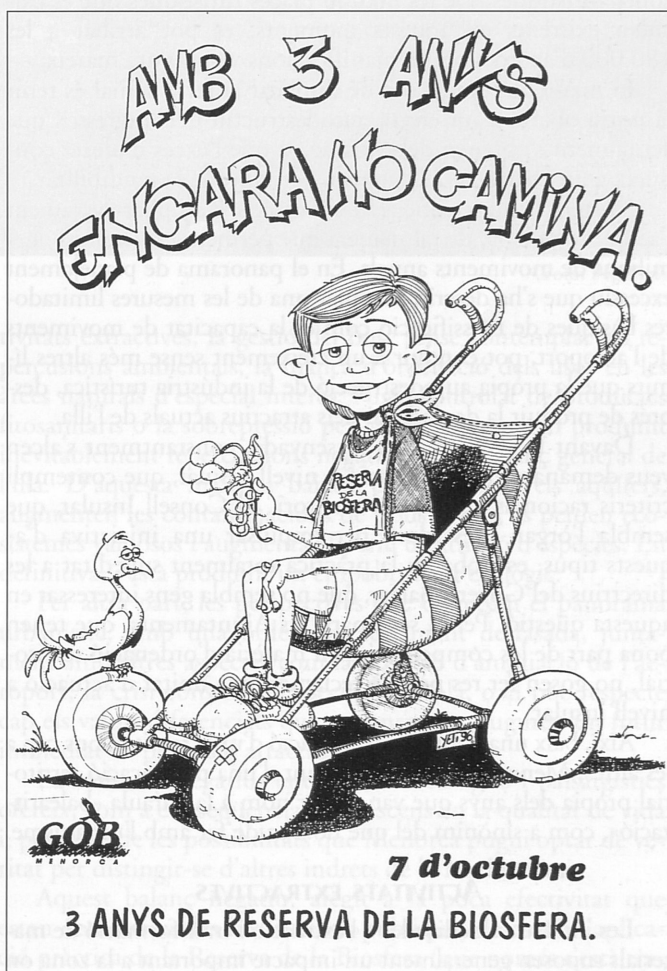
La declaració de Menorca com a Reserva de la Biosfera, el 7 d'octubre de 1993, va significar assumir de manera oficial un compromís especial per fer compatibles les activitats humanes amb la conservació dels valors ambientals.

La població menorquina ha demostrat repetidament en la història recent la seva preocupació per la preservació de les zones naturals i dels seus atractius ecològics i paisatgístics. Per aquest motiu, la declaració de la UNESCO va ser rebuda amb satisfacció, pel que significa de reconeixement per la gestió feta del territori, però sobretot pel deure que implicava de cara al futur. El vot favorable del Consell Insular i de tots els ajuntaments menorquins, va rubricar de manera institucional aquesta aposta de futur que, malgrat tot, no s'està materialitzant com s'esperava: l'exasperant lentitud oficial fa que el ritme de degradació dels valors fins ara conservats sigui més accelerat que la posada en pràctica de solucions o de noves dinàmiques. El paradís natural s'està perdent, sense que el títol honorífic rebut fa tres anys hi posi remei.

PROBLEMÀTICA DE L'AIGUA POTABLE

Les darreres informacions oferides per la Junta d'Aigües confirmen una baixada aproximada del nivell freàtic de Menorca en un metre per any en el darrer decenni. Les extraccions abusives i incontrolades estan provocant que els aqüífers ja no es recuperin durant l'hivern. No existeix un inventari oficial dels pous, que abasteixen de manera incontrolada les extraccions per a ús agrícola, permetent així que es regui a ple sol el mes d'agost. Per la seva part, les xarxes d'abastiment municipal es troben en franca deixadesa; basta veure que les Directrius del Pla Hidrològic marquen com objectiu a aconseguir que per l'any 2.002 «només» es perdi un 20 % de l'aigua que es transporta. Aquesta situació, afegida al turisme de masses (800.000 turistes en 1995), està produint l'assecament de fonts, la pèrdua d'humitat de molts hàbitats i la salinització dels aqüífers a les zones més costaneres, com ja es pateix de manera accentuada a Ciutadella.

Dins d'aquest context, no es poden aprofitar les aigües depurades, perquè segons reconeixen els organismes pertinents, a Menorca no hi ha cap depuradora amb tractament suficient com per poder reutilitzar les aigües per rec sense risc d'importants contaminacions als aqüífers.

ELS RESIDUS

Quant als residus sòlids, Menorca ha optat per una encertada línia de reaprofitament de la matèria orgànica, mitjançant una planta de compost mancomunada amb tots els municipis. Aquesta actuació conjunta ha permès clausurar els abocadors municipals i centralitzar la gestió dels fems a un sol punt. El problema important que resta per solucionar és que,

en no haver-se posat encara en pràctica sistemes de recollida selectiva de la matèria orgànica, aquesta arriba a la planta molt contaminada per altres materials, que són impossibles de decantar en la seva totalitat. De manera que el compost final conté importants quantitats de vidre i plàstic (sense oblidar la possibilitat alta de metalls pesants), que el converteixen en un producte de baixa qualitat amb el perill afegit d'exportar aquestes matèries inorgàniques als camps de l'illa si el compost s'empra com adob agrícola.

ORDENACIÓ TERRITORIAL

Un capítol a part mereix, per la seva importància, la problemàtica vigent en matèria d'ordenació territorial. Organitzat encara per municipis, on cada ajuntament planifica el seu territori, l'ordenament del territori de Menorca presenta situacions anacròniques importants. D'entre aquestes, la més preocupant és la magnitud de l'expectativa de creixement a les zones turístiques. De les 80.000 places turístiques que es calculen existents en aquests moments, es pot arribar a les 180.000 d'acord amb les planificacions vigents ara mateix.

El mantenir aquest risc de duplicar l'oferta actual és tenir la porta oberta a un efecte autodestructiu dels ingressos que actualment s'obtenen del turisme, ja que l'excés d'oferta condueix a una baixada dels preus i, per tant, de la rendibilitat.

Existeix l'anunci oficial d'intencions d'ampliar novament l'aeroport de l'illa, de tal manera que permetria un volum de 4 milions de moviments anuals. En el panorama de planejament excessiu que s'ha descrit, eliminar una de les mesures limitadores bàsiques de massificació com és la capacitat de moviments de l'aeroport, pot conduir a un creixement sense més altres límits que la pròpia autodestrucció de la indústria turística, després de produir la degradació dels atractius actuals de l'illa.

Davant la problemàtica ressenyada, constantment s'alceuen veus demanant una ordenació a nivell insular, que contempli criteris racionals en l'ús del territori. El Consell Insular, que sembla l'òrgan més idoni per impulsar una iniciativa d'aquests tipus, es troba en la pràctica totalment supeditat a les directrius del Govern Balear, que no sembla gens interessat en aquesta qüestió. Per la seva part, els Ajuntaments, que tenen bona part de les competències en matèria d'ordenació territorial, no gosen fer res perquè reclamen una unitat d'actuació a nivell insular.

Així, baix una contínua reclamació d'unes institucions cap a les altres, Menorca segueix disposant d'una planificació territorial pròpia dels anys que van donar nom a la paraula «balearització», com a sinònim del què no s'ha de fer amb l'urbanisme.

ACTIVITATS EXTRACTIVES

Les indústries dedicades a l'extracció i transformació de materials suposen generalment un impacte important a la zona on s'ubiquen. Això és així a causa que impliquen de fet un consum de territori, amb l'extracció de recursos no renovables.

L'impacte creat creix qualitativament quan l'extracció es produeix a zones fràgils o d'alt valor ecològic. Així, s'estan donant casos d'afectacions a zones dunars —quan existeixen alternatives per substituir amb avantatges l'arena de duna— o d'altres que es fan a costa d'eliminar zones boscoses.

A Menorca el cas d'aquestes activitats és especialment greu, ja que segons el Pla Sectorial de Pedreres no hi ha cap

zona d'extracció de l'illa que compleixi amb tots els requisits legals vigents. Amb aquestes situacions sempre queden en segon terme els valors ambientals, donant-se casos d'exploracions en zones protegides per planejaments municipals, provocant-se incongruències que no obstant, en no haver demanat llicència municipal, no s'han detectat «legalment».

8 activitats extractives es troben ubicades dins Àrees Naturals d'Especial Interès i 17 en zones rústiques generals.

PROTECCIÓ I GESTIÓ D'ESPAIS

La Llei d'Espais Naturals ha estat segurament la normativa més esperada a les Illes. Amb aquest text, que té un caràcter urbanístic més que no de gestió, es van paralitzar les expectatives d'urbanització massiva que planejaven sobre múltiples indrets de gran valor natural. A pesar que algunes zones van quedar sospitosament fora de protecció (El Parico, part sud-oest del barranc d'Algendar), gairebé un 40 % de Menorca es troba sota el règim d'aquesta Llei.

Alguns propietaris de zones avui protegides, que tenien en perspectiva la idea d'urbanitzar, van reaccionar tancant el pas de la gent, amb la intenció final de fer impopulars les àrees protegides. En els darrers anys aquesta actitud ha derivat amb el peatge a platges i les prohibicions de pas a peu per dins les finques.

L'única zona que compta amb un figura de gestió és l'albufera des Grau, declarada Parc Natural el mes de maig de 1995. La manca de dotació pressupostària —i també el conflicte de poder entre les tres institucions implicades, Govern Balear, Consell Insular i Ajuntament de Maó— està impedit la posada en marxa efectiva dels objectius d'aquesta declaració. Actualment, només dos vigilans i un biòleg treballen a la zona, amb pocs recursos econòmics per abastar les necessitats més bàsiques. L'Albufera des Grau ha de funcionar com a Nucli de la Reserva de la Biosfera.

CONSERVACIÓ D'ESPÈCIES

Tradicionalment l'illa de Menorca s'havia considerat una zona ambientalment sana, i en aquesta conclusió hi tenia molt a veure la manca o el molt poc ús de productes fitosanitaris en l'agricultura o l'horta. Però d'uns anys ençà aquest panorama ha canviat substancialment, i avui estan a l'ordre del dia una àmplia gamma de pesticides que s'usen per controlar vegetació, insectes, moluscs, rossegadors i un llarg etcètera.

Aquests productes són comercialitzats sense problemes per nombrosos distribuïdors i es poden adquirir a molts de punts de venda sense cap tipus de control. La facilitat amb la qual s'incorporen aquests productes a les xarxes tròfiques fa que s'estiguin convertint en un perill d'alt nivell per a la salut ambiental de l'illa.

D'altra banda, a Menorca sembla clar que s'ha permès una excessiva pressió cinegètica, que ha fet disminuir de manera alarmant les poblacions silvestres de les espècies objecte de caça. Així, quasi totes les perdius que es cacen avui, com bona part de les guàtleres i fins i tot els conills, són procedents de granges de cria. Aquestes introduccions es fan sense els mínims controls sanitaris ni de qualitat d'espècie, per la qual cosa s'està facilitant la degradació paulatina de la puresa de les espècies silvestres pròpies, facilitant-se el debilitament front a malalties.

La sobrepressió cinegètica i la baixada d'animals de caça provoca també una altra conseqüència que cal destacar: en alguns vedats s'usen verins i trampes no autoritzades amb l'objectiu d'eliminar depredadors. L'ús de verins té un efecte nefast perquè s'introdueixen en les xarxes tròfiques i afecta sovint a espècies protegides i en perill d'extinció a Menorca (sobretot els milans). D'una manera similar actuen les trampes no selectives, com les lloses, que afecten també espècies protegides (milans, mostels, marts, ...).

Una greu problemàtica que afecta els ocells i que s'ha detectat molt recentment és l'electrocució a les torres de conducció elèctrica que travessen els camps menorquins. Uns 400 ocells poden estar morint anualment per aquesta causa, que afecta espècies protegides i en perill d'extinció.

MÓN MARÍ

L'àmplia legislació que s'ha anat aconseguint per protegir les espècies terrestres (aus, rèptils, mamífers, flora, etc) no s'ha correspost mai amb una protecció similar en el món marí, de tal manera que podríem dir que actualment en aquest àmbit ens trobam com en el medi terrestre fa 50 anys.

L'altíssim índex de pesca il.legal, realitzada per gent no professional que comercialitza sense problemes les seves captures en una xarxa de restaurants prou coneguda per bona part de la gent que es dedica a aquest ofici, demostra també una mancança en l'eficiència de vigilància oficial en el món de la pesca.

Cal afegir aquí la manca d'espais marins protegits i la continuïtat de sistemes que malmeten els ecosistemes, com la pesca d'arrossegament o els vessaments incontrolats.

PAISATGE

La gestió que el món agrícola ha fet tradicionalment del camp menorquí ha configurat el paisatge actual de l'illa. La xarxa de paret seca, el mosaic de zones cultivades i zones silvestres, els boscos en filera a la vorera de les tanques, etc, són causes directes dels interessos de la gent del camp. Avui, davant la continuada crisi que pateix aquest sector, caldrà tenir molt present que la no superació d'aquesta baixada no significarà només una problemàtica social per a tot un sector econòmic, sinó que també influirà en tota la imatge de l'illa que pot canviar radicalment en el moment que la gestió del camp s'abandoni o es modifiqui substancialment.

Preocupant és també la previsió actual de transformar les carreteres secundàries que encara es conserven amb una gran bellesa paisatgística. L'existència d'una xarxa de carreteres amples ja és un fet a Menorca, per la qual cosa no queden justificades les planificacions oficials que pretenen uniformitzar la imatge de les carreteres, fent malbé així un element diferenciador, que obri també una possibilitat molt adequada pel foment del cicloturisme.

CONCLUSIONS

La visió general dels aspectes ambientals de Menorca ofereixen un panorama de lenta pèrdua dels valors que s'havien mantingut a l'illa.

La gestió poc responsable dels recursos d'aigua, l'augment constant del consum energètic, la il.legalitat tolerada de les ac-

(Foto: Pep Fiol)

tivitats extractives, la gestió del bosc sense contemplar les repercussions ambientals, la manca d'ordenació dels usos en les àrees naturals d'especial interès, l'ús incontrolat de productes fitosanitaris o la sobrepressió per caça i pesca, estan produint inevitablement repercussions negatives en el balanç general de l'illa. D'aquesta manera, baixen constantment els aqüífers, augmenten les contaminacions de tipus divers, es perden ecosistemes valuosos i augmenta el perill d'extinció d'espècies. En definitiva, s'està produint un empobriment ecològic.

Per altra part, les perspectives que ofereixen el panorama urbanístic, amb una ordenació totalment desfasada, juntament amb altres aspectes com la previsió d'ampliació de l'aeroport, la crisi constant del sector agrícola, o el poc respecte cap als valors diferenciats que es conserven, auguren un futur immediat de pèrdua d'atractiu paisatgístic.

La suma de negatius entre valors ecològics i paisatgístics ofereix, com a conseqüència, un descens en la qualitat de vida i, per tant, de les possibilitats que Menorca pugui optar de veritat per distingir-se d'altres indrets de la Mediterrània.

Aquest balanç negatiu, afegit a la poca efectivitat que estan demostrant les institucions públiques de cara a l'aplicació pràctica de la Reserva de la Biosfera (que només s'està traduint en declaracions a la premsa i un estudi teòric darrerera l'altre), fa que el GOB arribi a la conclusió que és absolutament necessari que la societat menorquina s'impliqui en la intervenció del futur de Menorca, sense haver d'esperar que sigui l'estament públic el que prengui la iniciativa.

Actualment s'està perdent un temps preciós per apostar realment per un desenvolupament sostenible, que és l'única via de futur de qualitat real que tenim. ■

GOB de Menorca

■ ESTER MARCARÓ PUNTÍ

MITJANS DE COMUNICACIÓ: LA VEU DE QUI?

Els mitjans de comunicació que transmeten i conformen la vida política, econòmica, social, cultural i esportiva de Menorca no han baratat substancialment en els darrers anys. Tal vegada sí que hi ha hagut canvis en el nombre de mitjans de comunicació, però no en la seva manera de contactar i transmetre la realitat. Els mitjans de comunicació, tal i com passa arreu, continuen majoritàriament presoners dels interessos d'aquells que els controlen i, en darrera instància, dels ingressos publicitaris que els permeten sortir al carrer cada dia. I defugir aquesta dinàmica és molt difícil. Només algunes revistes locals de Menorca ho aconsegueixen, perquè no són una empresa ni estan lligades a cap estructura empresarial. Per tant, la realitat menorquina pel que fa a mitjans de comunicació no és molt diferent a d'altres realitats properes, però sí que és una realitat molt rica en possibilitats, on de forma quasibé sorprenent l'esfera de la informació local ha estat conquerida per unes publicacions sense recursos —i sense ajuts de l'Administració— que omplen els «forats negres» informatius deixats pels mitjans que tenen més possibilitats materials i humanes i una implantació insular.

Avui ens trobam els següents mitjans de comunicació a Menorca:

PREMSA ESCRITA:

«*Diario Menorca*», publicat en castellà (em refereixo aquí a la llengua majoritàriament emprada pel mitjà de comunicació, al marge que hi hagi o no articles en una altra llengua. La llengua editorial, en diríem).

«*El Iris*», setmanari que es publica a Ciutadella, des de fa més de 50 anys, en castellà.

«*Cap de Ponent-Sa Revista*», setmanari que es publica a Ciutadella en català.

«*Revista de Ferreries*», quinzenari en castellà.

«*Calitja*», revista mensual que es publica a Es Migjorn Gran en català.

«*Xerra i Xala*», revista mensual d'Es Mercadal en català.

«*Alaior Esportiu*», setmanari d'esports, en castellà.

«*S'Ull de Sol*», revista mensual d'Alaior, en català.

«*Ventet de Fornells*», de periodicitat irregular, en català.

«*S'Auba*», revista mensual de Sant Lluís, en castellà.

No hi ha cap revista local a Maó, ni tampoc a Es Castell, cosa que com veurem més endavant és ben significativa.

EMISSORES DE RÀDIO:

Exceptuant **Ràdio Es Castell**, que és l'emissora municipal d'aquest poble, la resta d'emissores pertanyen totes a grans cadenes estatals. Ubicades a Maó hi ha: **SER** i **Onda Cero**, amb una programació local feta en castellà. A Ciutadella s'hi ubica **COPE**, amb una programació local en català.

TELEVISIONS:

Televisió Espanyola a les Balears té una unitat informativa amb seu a Ciutadella, que elabora notícies i reportatges per a l'«Informatiu Balear» i altres programes, en català quan són per a l'emissió territorial.

Tecamesa, Televisió Local de Maó, té una programació bàsicament en castellà.

Televisió Local de Ferreries, té una programació bàsicament en català.

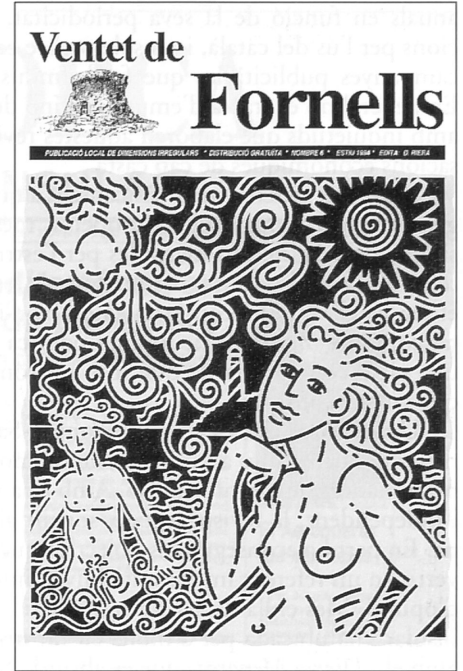
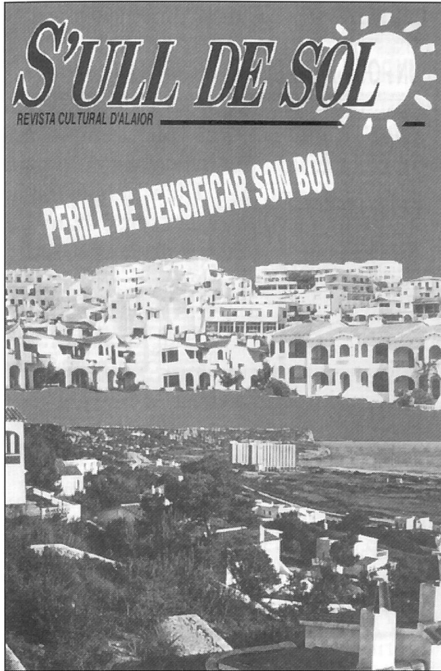
Televisió Local de Ciutadella, té una programació bàsicament en català.

Tractats sector per sector, els mitjans de comunicació de Menorca tenen situacions molt diferents, i també posicions diferents vers la realitat que estan obligats a transmetre i analitzar.

«DIARIO MENORCA», L'ASSIGNATURA PENDENT

L'únic diari que es fa a Menorca és igualment estimat i rebutjat per la població, uns sentiments que podrien fins i tot identificar-se geogràficament amb el llevant i el centre/ponent de l'illa. Tradicionalment ha estat anomenat «el diari de Maó», i no per casualitat Maó és l'únic poble (exceptuant Es Castell, amb un gran nombre d'habitants provinents de fora de l'illa) on no ha funcionat cap iniciativa de creació d'una revista local. El Bisbat de Menorca és l'accionista majoritari del «*Diario Menorca*», i en part això ha evitat que l'únic diari de l'illa caigués en mans d'algun sector polític concret. Tanmateix, el diari paga unes altres servituds, més relacionades amb sectors econòmics maonesos que no directament amb sectors polítics.

La Normalització Lingüística no entra dins els compromisos dels accionistes del diari, de manera que el català només hi

apareix quan es parla de temes folklòrics, de cultura popular o, pròpiament, de la llengua i de la Normalització Lingüística. El diari, que aspira a ser «de tots els menorquins», no pren part en debats que divideixen l'opinió pública de Menorca i es parapeta darrera d'una objectivitat i d'una neutralitat teòriques que tanmateix s'obliden de forma fàcil en altres ocasions. Que sigui propietat de l'Església no en marca massa el contingut ni la forma en què es tracten les informacions, a banda d'unes pàgines setmanals dedicades a temes de la diòcesi. Sí que es nota la propietat del diari en algunes qüestions publicitàries, com per exemple negar-se a publicar anuncis de clubs nocturns o, enguany, negar-se a promocionar temes relacionats amb Unicef. I a banda de tot això, és sabut que temes com l'avortament, els anticonceptius o el sexe, en ben poques ocasions (o en cap) hi troben cabuda a les pàgines del diari. Així, idò, ens trobam temes tabú d'una banda, estaments intocables de l'altra (Església, exèrcit), i un preocupant allunyament (no informatiu, sinó editorial) de les qüestions polèmiques que diàriament preocupen o divideixen els menorquins.

Està clar que el diari és el referent més important del dia a dia menorquí, però avui ja no és cert que allò que no ha sortit a «Es Diari» no ha passat. Així com cobreix a molts nivells d'informació el llevant de l'illa, especialment allò que passa a Maó, al centre i al ponent de Menorca es té la sensació que el diari no s'interessa prou pel que hi succeeix. A Ciutadella el «Diario Menorca» ha fet un esforç darrerament augmentant el nombre de redactors i la presència a les pàgines del diari d'informacions d'aquest poble. Però tot i que avui es publiquen moltes més informacions referides a Ciutadella, està enfora de reflectir el dia a dia de la vida social del poble, i això es nota especialment en les seccions que no són purament informatives i en l'aparició d'esdeveniments com noces d'or, naixements, noces i altres fets socials.

El diari és l'assignatura pendent dels mitjans de comunicació de Menorca perquè ha evitat fins ara un compromís clar en la defensa dels valors socials i culturals de Menorca, i especialment per la seva manca de consciència en l'ús de la llengua. El diari ha defugit fins ara la responsabilitat que li pertoca, i que li pertocava històricament, de potenciar els valors democràtics dins la societat menorquina, de promocionar l'ús de la pròpia llengua i de potenciar la vertebració de tots els menorquins en un projecte comú que es diu Menorca. En altres paraules, li ha mancat —i li manca encara— la responsabilitat de fer pedagogia, d'ajudar a la reflexió i de comprometre's, a més d'elaborar notícies i de fer publicitat. Els que controlen el diari han optat per l'actitud típicament burgesa de «no quedar malament amb ningú», oblidant-se del paper dinamitzador, fins i tot provocador, que hauria hagut de tenir el diari en molts moments de la història recent de Menorca. I de moment, no sembla que les coses hagin de canviar.

REVISTES LOCALS, LES PARENTES POBRES

L'existència de tantes revistes locals a Menorca és un símptoma clar d'everfescència social, de l'activitat de molts col·lectius que fan coses i que volen donar-les a conèixer. El servei que fan és molt important, i es pot dir que aquestes publicacions han assumit el compromís que el «Diario Menorca» ha defugit. No totes han assumit la seva responsabilitat en la defensa i en la promoció de la llengua, però sí que han acceptat un compromís polític i social (d'un o d'altre caire) en moltes qüestions fonamentals en el disseny del futur de Menorca.

Aquestes revistes omplen els «forats», les mancances comunicatives que hi ha a l'illa, i ho fan a cada poble des d'òptiques i des d'objectius diferents. No tenen subvencions del Consell Insular, que es limita a una compra anual d'exemplars, ni tampoc de la Comunitat Autònoma, amb la qual mantenen un conveni publicitari que els reporta unes pessetes

anuals en funció de la seva periodicitat. No tenen subvencions per l'ús del català, i no solen rebre cap mossegada de les campanyes publicitàries que fa l'administració autonòmica. En general no es tracta d'empreses, sinó de grups de persones amb inquietuds que elaboren aquestes revistes sense compensacions econòmiques de cap casta.

L'èxit que tenen es deu bàsicament a què donen allò que la gent demana: informacions properes, més elaborades que la simple notícia, no tan marcades per l'estricta actualitat, d'interès més social o humà. I sobretot, els lectors els reconeixen el seu nivell de compromís, que no s'ha d'interpretar en general com una manca de neutralitat política sinó més aviat com una clara consciència de què són, on són, què representen i què volen aconseguir.

Un exemple clar és «Cap de Ponent-Sa Revista». Es va renovar fa quatre anys amb l'objectiu de mostrar als lectors una nova manera de fer informació. Amb una vocació progressista i independent, la revista segueix sortint al carrer cada setmana. En part ha aconseguit els objectius que cercava, i s'ha convertit en un referent important a nivell informatiu i, sobretot, d'opinió. Més enllà de ser un setmanari local, la seva vocació insular l'ha ubicada per a molts en un nivell de competència amb el «*Diario Menorca*» que és absurd. No es poden comparar dues publicacions que són diferents fins i tot en la seva periodicitat. Però sí que és cert que la revista ha mostrat que no

tot el que passava a Menorca sortia a les pàgines del diari, i que per tant hi havia coses que es quedaven perdudes per al futur de la memòria col·lectiva i per al present de la reflexió. Però el seu problema ha estat, i és també, la seva virtut: No és una empresa, els que l'editen no tenen —ni volen tenir— estructura d'empresa. Per tant la seva supervivència està lligada a la capacitat que tenen les persones que la fan per seguir-la publicant, d'una manera totalment voluntària i sense afany de lucre. «Cap de Ponent-Sa Revista» es pot permetre el luxe de dir moltes coses que altres no diuen, perquè no depèn econòmicament de ningú. Però a la vegada aquest caràcter voluntarista la durà al seu final. Aquest és també el problema de totes les revistes locals de Menorca, que la seva supervivència serà limitada si no es converteixen en petites empreses, i si ho fan així, amb molta probabilitat hi veuran compromesa la seva independència.

EMISSORES DE RÀDIO

En funció de la bona o mala situació econòmica, creix o decreix el nombre d'emissores de ràdio que s'arrisquen a ubicar-se a Menorca. «*Onda Cero*» s'ha mantengut amb poc personal, que treballa a un ritme frenètic en una programació local feta en castellà, igual com SER en la seva programació convencional i musical, fetes totes dues en castellà.

Només COPE manté el seu compromís de programació local en català, a excepció dels programes esportius, que es fan en castellà. Tradicionalment és l'emissora de ràdio que ha marcat el dia a dia de la informació insular, donant cabuda també a l'opinió de persones provinents de diferents àmbits socials i polítics, i en aquest sentit, no ha tengut por d'arrisgar-se i de participar en debats i en polèmiques, i fins i tot de propiciar-los a nivell públic, sempre tenint molt clars en l'horitzó els condicionants que marquen des de Madrid els propietaris de la cadena.

Ràdio Es Castell és l'única emissora municipal que hi ha a Menorca. A Ciutadella se'n va parlar durant un temps de posar-ne una, però mai no va passar de ser una idea.

Per a la programació estatal els menorquins escolten diferents emissores, segons les seves preferències, però està clar que per estar al dia del que passa a Menorca, COPE és la principal referència.

TELEVISIÓ, L'HORA DE LA QUALITAT

De les televisions locals que funcionen actualment a Menorca, Tecamesa (Maó) és la que treballa amb més mitjans i d'una forma més professional. Les televisions de Ferreries i de Ciutadella funcionen de forma totalment voluntarista, no estan en mans de professionals i tampoc no hi ha persones amb capital al darrera. La manca de mitjans és el principal problema d'aquests embrions de televisió; són emprades de forma molt local, de vegades fins i tot localista, i no tenen una funció clara de dinamització social més enllà de l'entreteniment, i molt manco encara una funció seriosa de compromís cultural ja que l'ús que en fan del català està ben enfora de qualsevol normativa i l'empren de forma purament col·loquial, sense cap aspiració pedagògica de Normalització Lingüística.

Tecamesa, la televisió local de Maó, fa en castellà bona part de la seva programació. Les persones que hi treballen són en general castellanoparlants, i de fet Maó i Es Castell són els

Dielectro Balear

Sociedad Anónima

► Gremi Fusters, 43
Polígon Son Castelló (ASIMA)
07009 PALMA DE MALLORCA
Telèfons: 20 44 64 (6 línies)

75 56 25 - 75 56 81 - 75 42 42

Fax: 75 82 29

ELECTRICITAT

► Carrer de la Pagesia, 68-B
Polígon Industrial
07500 MANACOR (Mallorca)
Telèfons: 55 53 51 - 55 55 55
Fax: 55 53 62

MAQUINÀRIA

► Extremadura, 21
07800 EIVISSA
Telèfons: 30 12 11 - 30 30 03
Fax: 30 02 57

IL·LUMINACIÓ

► Polígon Industrial, G 103
MAÓ (Menorca)
Telèfon: 36 17 09

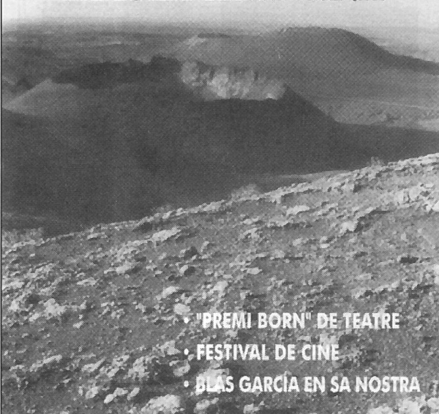
► Polígon Industrial, 41-bis
07760 CIUTADELLA (Menorca)
Telèfons: 38 06 93 - 38 26 19
Fax: 38 64 29

AÏLLANTS

irís

Quinzena de Menorca, 22 de Diciembre 1996. Precio: 130 Pesetas. SEMANARIO

**LANZAROTE,
LA ISLA HERMANA**

• PREMI BORN DE TEATRE
• FESTIVAL DE CINE
• BLAS GARCÍA EN SA NOSTRA

MENORCA

DIARIO INSULAR

Director: Joan Bosco Marqués / DOMINGO 22 DE DICIEMBRE DE 1996 / Año LV - Número 16.863 - Depósito Legal MH-1-1958 / Precio: 175 pesetas

La delegación de Trasmediterránea en Maó desaparecerá el 31 de diciembre

Varios empleados estudian la constitución de una consignataria

Con el objetivo de poder competir con las navieras privadas que, según todos los pronósticos, iniciarán un competencia agresiva en 1999, cuando se liberalice el tráfico europeo, la compañía Trasmediterránea ha decidido deshacerse de las delegaciones que resultan deficitarias, entre ellas, Maó, Eivissa y Málaga.

La delegación menorquina de la "Tras" desaparecerá, según las directrices de la nueva dirección de la compañía a partir del próximo 31 de diciembre y así se ha comunicado, al parecer, al personal de la naviera en la isla.

Expuestos recientemente los planes empresariales, varios empleados de la delegación menorquina están interesados en formar una agencia consignataria con el objetivo de representar a los armadores de los buques de la "Tras" en el puerto de Maó. Aunque no se disponen de datos concretos al respecto, el esfuerzo de organizar una empresa intermediaria del comercio marítimo con la Península podría representar una inversión de entre 100 y 150 millones de pesetas, un proyecto que, en cualquier caso, ha comenzado a estudiarse. Pág. 7

El Aeropuerto fue una fiesta

Dos mil niños participaron ayer tarde en la tradicional fiesta que organiza AENA. Y

DEPORTES

dos municipis on el castellà s'empra quotidianament en un nivell més alt. No oblidem que també són a Maó les dues emissores de ràdio que fan en castellà la seva programació local, i que el «*Diario Menorca*», molt lligat a la societat menorquina, es fa també en castellà.

Pel que fa a Televisió Espanyola, la seva gran assignatura pendent són els mitjans tècnics necessaris perquè Menorca pugui tenir presència diària en directe a la programació del Centre Territorial.

COM ENS VEUEN?

Una societat petita com la menorquina conserva encara un respecte considerable per la paraula escrita, i en general, pels mitjans de comunicació. El problema principal que es troben els mitjans de comunicació a Menorca és purament de subsistència. El pastís publicitari no és massa gran, i en èpoques de recessió com l'actual la supervivència d'alguns mitjans no està ni tan sols garantida. Aquest fet és el que fa improbable que a Menorca puguin subsistir, algun dia, dos diaris, si no és que algun grup econòmic fort estés disposat a deixar alguns milions en l'aventura i simplement esperar a veure passar el cadàver de la competència. Indubtablement per als menorquins seria molt bo que algú s'atrevis a fer un altre diari a Menorca.

A Menorca no hi ha periodisme d'investigació. Els mitjans tenen plantilles prou reduïdes com per dedicar algú a investigar temes. A més, el mitjà que s'atrevis a fer-ho es toparia amb molts de problemes perquè tal vegada la societat no estigui preparada per descobrir segons quines coses. Un periodisme massa reivindicatiu, massa crític, massa fustigador no seria ben rebut durant massa temps, faria una mica de por a molta gent i provocaria grans pressions, fins i tot personals. Per tant, davant l'escasetat de mitjans i davant l'opció compromís//rutina, normalment s'opta per la segona.

Un dels sentiments que els mitjans de comunicació de Menorca no han aconseguit crear és el de pertinença a una comunitat balear, a una Comunitat Autònoma. És sabut que els menorquins es consideren menorquins, no balears, i tampoc en els mitjans s'ha treballat per aconseguir una vertebració d'aquesta illa amb les altres. És una cosa molt difícil que tal vegada tothom té clar en la teoria, però posar a la pràctica aquest sentiment de poble balear és difícil i poc rendible. Fins no fa massa, el «*Diario Menorca*» es referia a les notícies del Govern Balear i del Parlament de les Illes amb el títol «*Pulso Mallorquí*». I encara ara, la informació de la Comunitat Autònoma va separada fins i tot físicament de la insular, sota l'epígraf «*Baleares*». Sí que s'ha avançat en un fet: en temes importants, com un debat d'investidura, s'ha enviat en ocasions un periodista de Menorca a cobrir la informació, i també de vegades algun tema important a nivell de Comunitat Autònoma ha sortit en portada.

No és estrany, per tant, que els menorquins segueixin considerant el Govern Balear i el Parlament de les Illes com una cosa «de Mallorca». A pesar que Menorca és l'illa on l'«Informatiu Balear» de TVE té un nivell d'audiència més alt (un 24% de la població), els menorquins consideren que només les notícies de Menorca els afecten directament, i només si surt Menorca les reconeixen com a seves. Les emissores de ràdio han provat experiències d'informatius regionals, però no s'ha aconseguit, pens, que els menorquins s'interessin per temes que afecten Mallorca, Eivissa o Formentera, i probablement és igual des de les altres illes. En aquest sentit l'aïllament mutu dels que vivim a l'arxipèlag és total, i en bona part es deu a que no ha existit un clar projecte de país que pogués reflectir-se als mitjans. No oblidem que no són els mitjans de comunicació els responsables de crear aquest projecte, i no es pot ni donar suport ni tampoc potenciar una cosa que no existeix.

Ester Mascaró Puntí

QUI PINTA A MENORCA?

UNA APROXIMACIÓ A LA PINTURA D'AVUI A MENORCA

UNA MIRADA LLUNYANA

Diu una cançó popular: “Ses muntanyes de Mallorca / són ses més altes del món / i de tan altes com són / veuen terra de Menorca”. Saviesa popular que il·lustra la sensació d'illa petita només visible des de Mallorca... si és que des de Mallorca volen mirar cap aquí. L'orografia és també un símbol de l'escala d'altres realitats menorquines. Si aquí deim “muntanya” al Toro, amb 356 metres, podem dir “grans artistes” a personatges que tot just són coneguts fora de l'illa. Aquests montetoros de la pintura són: **Vives Llull**, als anys 30 i 40; **Torrent**, als 50 i 60; i **Maties Quetglas** a partir dels 80. La resta de pintors, que veurem a continuació, són absolutament desconeguts fora de Menorca.

Què passa? No tenen qualitat, no saben pintar o potser no hi ha afició a pintar? No, no ho crec pas: hi ha qualitat, i en quant a la quantitat es poden citar més d'un centenar de persones que pinten regularment. Les raons del silenci que envolta la pintura menorquina caldria cercar-les en les condicions de la pintura a Menorca.

- Nombre de galeries privades: 1
- Museus, sales estatals o comunitàries: 0
- Sales d'Exposicions Consell Insular: 0
- Sales d'exposicions municipals: sense programació regular i permanent
- Escoles d'art: Arts i Oficis a Maó, Municipal a Ciutadella i...
- Esdeveniments o convocatòries: concursos a nivell local
- Crítica especialitzada, seccions a la premsa, publicacions: 0
- Promoció exterior dels nostres artistes: 0
- Adquisicions institucionals: sense pressupost
- Col·leccionistes: 0
- Fundacions, empreses, instituts privats: passen d'art.

D'aquest panorama desolador només se salva la Galeria Artara de Maó i “Sa Nostra”, amb dues sales de cultura en bones condicions i una programació contínua i connectada a la xarxa de l'entitat a les Balears.

La pregunta és evident: com pot desenvolupar-se l'activitat artística sense una infraestructura que la promogui i la

La pregunta és evident: com pot desenvolupar-se l'activitat artística sense una infraestructura que la promogui i la mantengui?

La resposta també n'és, d'evident: de cap manera.

Aquesta mancança gairebé total de tot el que fa que la màquina cultural es mogui no es correspon amb un desinterès de la població. La prova és que quan l'oferta ha estat atractiva, com va ser el cas recentment d'una antològica de Maties Quetglas, la resposta va ser molt positiva. També hi ha artistes que arriben a vendre unes 80-100 obres anuals.

Potser tenim el que ens mereixem i el que dicta el mercat i els polítics que escollim: si no hi ha més galeries és perquè no es venen pintures i si les institucions no ofereixen res és perquè no hi ha una demanda i una pressió suficientment forta per part d'artistes i públic.

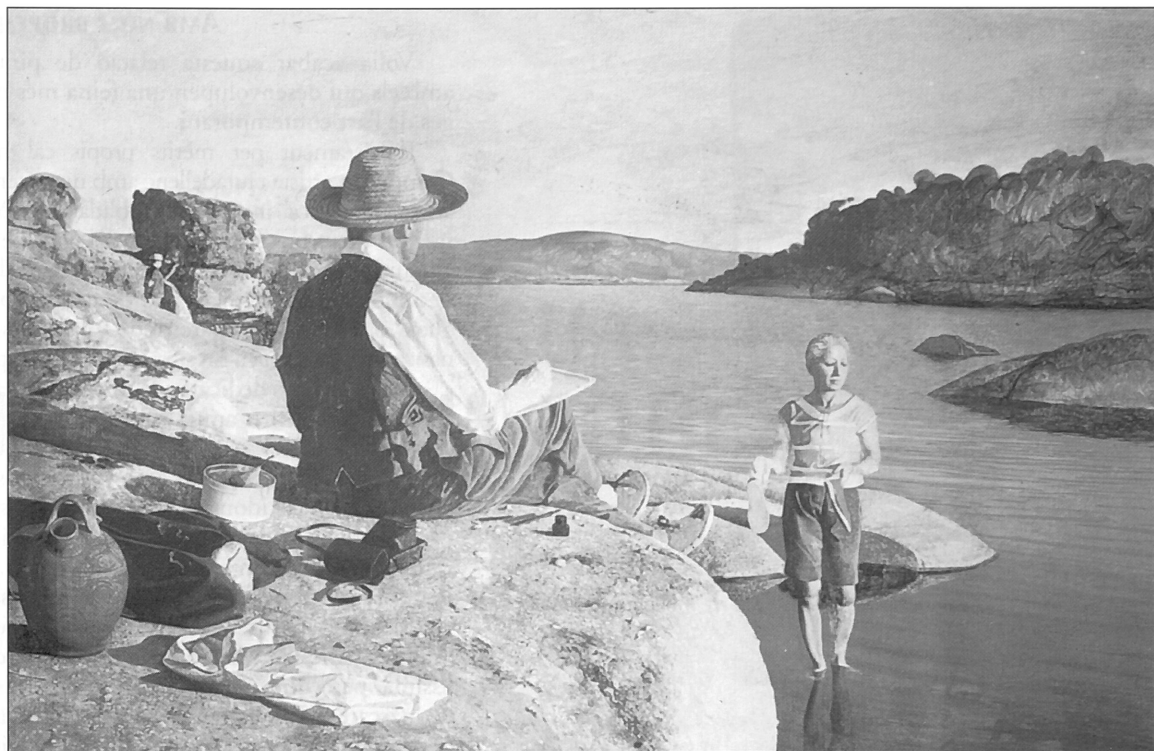
El panorama pictòric a Menorca és com el seu paisatge geogràfic: sense grans relleus destacables, però ple de suaus turons i cales amagades; la pobresa de contrast és compensada amb una harmonia del conjunt, una gamma riquíssima de matisos i de racons agradables d'una íntima bellesa. L'artista menorquí, generalitzant, és elegant en les seves formes, poc amic de les estridències, moderat en els gestos, més contemplatiu que actiu, preocupat per les seves arrels i pel sentit del temps, amb un gust per la poètica i per les llums interiors.

UNA MIRADA MÉS A PROP

Les tres figures capdavanteres citades de la pintura menorquina —Vives Llull, Torrent i Maties Quetglas— representen tres etapes representatives de l'evolució de la pintura al llarg del segle.

Vives Llull és l'impressionista per excel·lència, mestre de la distància curta en la pintura del natural, connectat amb l'Escola Pollencina, la seva interpretació del paisatge i del cel de Menorca continua essent una referència obligada per a molts artistes.

Torrent es va iniciar com a impressionista, però prest va impregnar les seves obres d'una visió més transcendent i emocionada del paisatge de la seva terra, abocant-se finalment del post-impressionisme cap a un expressionisme tendre on la figura humana pren el protagonisme al paisatge.

Pintor dominical (1982),
de Maties Quetglas

Maties Quetglas va destacar com hiperrealista. Desembarcat a Madrid, es va alinear amb el nou realisme, però la crida de la “mediterraneïtat”, el va distingir i impulsar cap als clàssics italians, mitologies i simbolismes vitalistes de figures i escenes inventades, pintades sense la referència d’un model exterior.

Tots tres són pintors figuratius. Estranya selecció per a un segle dominat pels moviments avantguardistes no figuratius. On són els abstractes, informalistes o constructivistes que han poblat aquest segle que se’n va? Idò, sembla que se’n van anar sense passar per Menorca.

Artistes plàstics que treballin amb llenguatge abstracte, conceptual, constructiu, mínim, multimèdia o d’altres avantguardes, es poden comptar amb els dits de les mans. Per què aquesta impermeabilitat cap a una pintura que no copia l’aparença de la realitat? Essent generosos, a l’hora de cercar etiquetes, la majoria de pintura que s’ha fet i es fa a Menorca navega entre un realisme costumista i altres propostes més o menys pops, més o menys figuratives.

Totes les propostes novadores es van relacionar amb “estrangers i forasters”. Mai van ser acceptades com a pròpies. “Lo nostre” va ser sempre el realisme —i, a ser possible, un realisme polític i d’exaltació del paisatge menorquí—; tot “lo altre” desperta tot tipus de recel, es considera de dubtós èxit, una fórmula pictòrica que pot servir per a fora, però no per a Menorca. Es consent, però no s’assumeix com a propi nostre, com una evolució normal del llenguatge de la pintura.

Una anècdota molt clarificadora li va succeir a Hans Hartung, qui va passar prop d’un any al petit poble menorquí de Fornells. Quan se’n va voler anar de Menorca, els funcionaris de duanes l’advertiren que hi havia una llei que prohibia treure obres d’art fora del país. En Hartung, una mica empipat amb els buròcrates i el rebuig demostrat per la societat illenca

cap a la seva obra, va obrir els paquets als funcionaris dient-los: «¿Obras de arte? No, que va, son sólo garabatos sin valor», opinió que ratificaren els funcionaris i el deixaren partir sense pagar ni una pesseta de taxes.

Pitjor ho va tenir un altre avançat, Hernández Mora, un gran dibuixant i erudit. Als anys seixanta Hernández Mora va preparar la que hauria estat la primera exposició de pintura no-figurativa d’un menorquí. Amb certs dubtes per l’acollida del públic a la seva obra, va convidar a uns quants *entesos* locals per sentir la seva opinió uns quants dies abans de la inauguració. Aquelles *ments sensibles* se’n van enfondre a la seva cara i sortiren al carrer rient i burlant-se d’ell: “En mig metre pinta abstracte!”. Hernández Mora no va fer l’exposició ni va tornar a pintar més (si exceptuam unes aquarel·les que ell mateix menyspreava però que li servien per guanyar-se el menjar). Jo he pogut veure aquelles obres i són interessants, però la seva vídua també es va negar a exhibir-les per respecte a la decisió del seu marit.

No va ser fins a principis dels 90 que no es va muntar “Setembre”, la primera exposició col·lectiva d’artistes de Menorca no-gaire-figuratius. El nivell d’aquella mostra va ser molt destacable, amb obres de gran format i rigor conceptual. Actualment el panorama és més obert, i tant a les sales de “Sa Nostra”, Artara i, ocasionalment, al Claustre del Carme poden contemplar-se obres més innovadores.

PINTORS, PAISATGES I INTERIORS

Menorca ha estat —i encara és— terra de paisatgistes. Emperò gairebé tots ells afirmen que “és una illa que no es deixa pintar”. La perfecció com de pessebre del camp menorquí, amb les cases blanques, els camps verds i les vaquetes que pasturen fascinen els pintors... i també els ablanen. Són molts els

AMB NOM PROPI

Volia acabar aquesta relació de pintors contemporanis amb els qui desenvolupen una feina més propera als llenguatges de l'art contemporani.

Primerament per mèrits propis cal mencionar a **Pacífic Camps**, un artista ciutadellenc amb un potentíssim cabdal de creativitat i tècnica, injustament oblidat i reclòs, abocat a fer obres menors quan posseeix un potencial enorme gairebé desaprovat. Circumstàncies personals, la cruessa de part de la seva obra, i el fet de no sortir pràcticament mai de l'illa no poden justificar la ceguera d'institucions, marchands i galeristes que estan condemnant a aquest artista a un silenci que no ens podem permetre.

Altres pintors dedicats a la docència i patint també les mancances descrites més amunt són **Xesc Calvet** a Es Castell i **Marcel Villier** a Alaïor. Mentre Calvet intenta trobar una sortida al surrealisme experimentant amb l'automatisme, Villier continua cercant el vehicle idoni a la seva exquisida sensibilitat.

Amb més projecció exterior, compartint una línia de primitivisme i colorisme molt "mediterrani", tenim **Biel Mercadal**, **Xavier Salvador**, **Paco Fiol** i **Marc Jesús**.

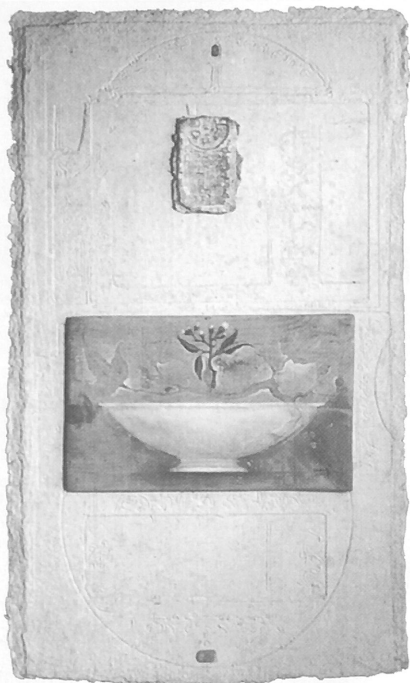
Mesclant cultures, materials i viatges pel temps trobam l'obra inclassificable i magnífica de **Blas García**. També personalíssima, però dintre del llenguatge surrealista de fantasia i jocs de màscares, és l'obra de l'escriptor i articulista **Pau Faner**.

Un altre escriptor i poeta, **F. Florit Nin**, dóna cabuda a la paraula escrita com a part de la seva obra plàstica; paraula que combina amb camps de color, objectes quotidians i, darrerament, menjars. Més depurats, però dintre de la mateixa corda, són molt suggerents **Maria Moll Gómez de la Tia** i **Tònia Coll**, ambdues desplaçades a Barcelona, amb unes aportacions sígniques i una forta emotivitat aplicada al color (potser provocada per la distància i l'enyor). Dins aquest apartat de "lírics", podríem incloure els poemes visuals fets amb objectes trobats i manipulats per **Julia Viader**.

Més radicals i sempre sorprenents són les obres de **Mel·la** i de **Carles Moll**, uns dels pocs que no han desembarcat en la figuració (com **Rafel Timoner**, encara que darrerament dins el món de l'escultura). També hauríem de citar a **Eugenio López**, potser el conceptualista geomètric més rigorós d'Espanya i instal·lat des de fa uns anys a Maó. I ací podríem ampliar una llista d'artistes foranis amb més o menys implicació a l'illa, com **Alfred Hutchison**, **Mikel Díaz Alaba**, **Alberto Gutiérrez**, **Lutz Bernsau**, **Bruce MacLean**, **Nietzsche**, i un llarg etcètera que tancaria **Eduardo Chillida** (fent una excepció a una llista on han quedat exclosos els escultors); artistes de residència temporal però que no exposen gairebé mai a Menorca.

Quines expectatives hi ha de cara al futur? S'estan posant els fonaments per a una nova etapa i una nova manera de viure l'oci i la cultura? Serà desplaçada la pintura per altres tècniques de representació? Què pintarà Menorca en tot això? Qui la pintarà? Com? Connectarà Menorca amb els corrents del llenguatge contemporani? Sorgiran nous valors, gent nova que ens connguin amb la seva visió de l'illa? Si són bons també se'n aniran? Arribaran nous pintors a aquesta illa i de nou quedaran presos de la seva llum, de la seva tranquil·litat? Aguantarà el paisatge les agressions del futur?... Les respostes poden anar en un sentit o en altre en funció de l'optimisme o pessimisme del moment. Però això ja es tema d'un altre article. ■

Juan Elórduy

Fills de llum (1996),
de Blas García

qui cauen atrapats en una bellesa tan evident com fàcil. El resultat és una pintura estèril i decorativa... que el públic devora.

Des dels afeccionats de cap de setmana fins als qui més o manco viuen d'açò tracten el paisatge amb molta delicadesa, bona tècnica i cert bon gust, però acostumen a copiar el paisatge més que sentir-lo, interpretar-lo i expressar-lo amb rigor i personalitat.

Dins aquest apartat de paisatgistes vull donar una sèrie de noms de pintors que han sabut desenvolupar una estètica pròpia. **Jaume Fedelich**, tant a la seva època hiperrealista com a l'actual on, sota pseudònim, ofereix uns apunts de petit format i llums vibrants. **Lindsay Mullen**, neoimpressionista, elegant i subtil. **Arturo Pascual** amb un estudi rigorós dels fars i una tècnica realista molt efectiva. **Charo Jansà** amb una cal·ligrafia personalíssima a la seva pinzellada. **Poch Romeu**, fent gala d'un classicisme ric en el tractament de llums i harmonies. **Serra Llimona**, un altre clàssic i sòlid impressionista. **Toni Arcas**, d'estil més impulsiu i amb obres en aparença tot just tacades.

Entre els joves que s'atraquen al paisatge amb personalitat podem destacar a **Zulema Bagur** i **Anna Carreras**. També mereix la pena citar algunes obres ben aconseguides de **Carretero**, **Sanshuguet**, **Serra** i **Camps**, homes d'una generació anterior que va significar molt.

Si tots aquests han destacat com a paisatgistes a l'aire lliure, volia reunir una sèrie d'artistes que, dintre de la figuració, contraposen el paisatge amb un món interior. Com **Vives Campomar**, que acostuma anteposar una natura morta, cobrant més importància l'artifici de la composició i la interiorització del punt de vista. O **Miquel Vilà**, artista català però amb una obra menorquina important, en posicions més pròximes al surrealisme. Seguint els passos d'aquests dos i d'en **Morandi** m'agrada l'obra de **Rafel Vidal**. També pintors d'interiors amb una insistència perfeccionista en l'execució de les obres destaquen **Carlos Mascaró** i **Fulgenci Torrents**. I, parlant d'hiperrealistes, el més virtuós és, sens dubte **Rafel Jofre**.

■ ÀNGEL MIFSUD CISCAR

MENORCA I LA LLENGUA: UN MISSATGE EN UN BÒTIL

A l'Ateneu de Maó se celebraren durant el curs 1995/1996 unes tertúlies a l'entorn del tema —cit de memòria— «Quina Menorca volem?»; sembla ser que els contertulians foren unànimes a considerar que, si bé els nous temps durien reptes i canvis, tots ells volien una Menorca no gaire diferent de la d'avui.

Pens que és una actitud compartida per la gran majoria dels menorquins i menorquines, aquesta de fer solament els retocs imprescindibles per tal de conservar viu i tal com és aquest món en petit. Perquè Menorca és un microcosmos sorprenent en tots els aspectes; i potser per açò, com totes les terres, ha generat tòpics que han esdevingut bagatge de propis i estranys.

Em cenyiré al tema de la llengua. Els menorquins estam acostumats a sentir, en boca dels visitants d'altres terres de parla catalana, elogis i meravelles sobre la genuïnitat, la bellesa i la vitalitat del nostre «pla»: «Vosaltres sí que esteu bé» - vénen a dir. Quin tant per cent de tòpic hi ha en aquesta asseveració? És realment envejable la situació social de la llengua pròpia? Fins a quin punt els menorquins d'ara veuen la llengua com un element definidor —i, per tant, imprescindible— del «païsatge» illenc, talment com les laberíntiques tanques de pedra seca o les platges verges?

Preguntes com aquestes obren tot un seguit d'interrogants que no tenen resposta fàcil, perquè caldria respondre-hi des d'un estudi sociolingüístic minuciós i global que està per fer. Esper que em permetin, però, que, a la llum d'unes poques dades, reflexioni sobre l'estat actual d'una nau —la llengua catalana de Menorca— que sortí de les drassanes fa set-cents anys.

I

El punt de partida d'aquesta reflexió són les dades reproduïdes al QUADRE 1 de l'Annex d'aquest treball, extretes de l'anuari del diari AVUI, de Barcelona, de l'any 1996, que permeten comparar amb certa garantia les xifres referides a Menorca amb les d'altres cinc comarques: dues de valencianes, dues del Principat i les Pitiüses; i açò per tal que siguin entitats físiques i humanes diferents, i que abastin, a més, tot l'àmbit català. Precisament aquestes diferències ens poden donar una primera aproximació al cas menorquí.

Ciutadella

Com que ja sabem com és de fàcil donar voltes sense rumb —o naufragar— en els maremagnums de xifres, a efectes comparatius i per simplificar, he elaborat a partir de la informació de l'AVUI el QUADRE 2, en què maneig solament tants per cent, i en què agrupo la variable «coneixement de la llengua» en quatre nivells:

1r: La població que té un coneixement nul de la llengua: no l'entén. A l'anuari de l'AVUI figura en la columna corresponent.

2n: Les persones que tenen tan sols un coneixement passiu del codi: corresponen a les de la columna «L'entén» de l'AVUI.

3r: És format per la suma de les columnes «sap parlar» i «llegir» del QUADRE 1: són els qui coneixen i empen el codi però no dominen —si més no, a nivell d'actuació— tots els registres, especialment els cultes.

4t: El domini del codi en aquest cas és complet, cosa que permet «actuar» en tots els àmbits i amb tots els registres de la llengua: són els compresos en la columna «escriure» del QUADRE 1.

I, evidentment, el nivell zero, és a dir, el grup dels qui «no hi consten».

No podem obviar, tanmateix, el problema que les dades de l'AVUI, elaborades a partir de les obtingudes en el cens de l'any 1991, no concorden amb les que, per a les Illes, dona el volum setè, *Taules sobre el coneixement de la llengua de la CAIB*, de l'esmentat cens, editat per la Conselleria de la Funció Pública del Govern Balear i per l'Institut Balear d'Estadística, ja que els «totals» del Govern Balear van referits sempre a la població «de 6 i més anys», cosa per altra banda lògica quan es tracta de qüestions sobre coneixements de llengües.

Malgrat tot, com que tan sols pretenc analitzar grans línies i no voldria afeixugar la redacció, crec que podríem obviar les distorsions excepte en els casos en què siguin significatives. Valgui, mentrestant, a tall d'exemple, que l'AVUI diu que saben llegir la llengua 39.943 persones a Menorca, un 62% de la població, sent així que en són, segons el Govern Balear, 42.505, el 64%; l'explicació és senzilla: els de l'anuari es van oblidar, en el cas menorquí —no pas en l'eivissenc—, de sumar-hi la xifra dels qui no parlen la llengua però l'entenen i la llegeixen.

II

Precisament, el primer que crida l'atenció del QUADRE 2 és l'estranya coincidència de les Pitiüses i Menorca a separar-se de la resta en el nivell zero, el de la gent que, simplement, no hi consta. Si els percentatges normals són, per lògica, els de catalans i valencians, com hem d'explicar que les illes els dupliquin? Probablement, perquè els percentatges estan farcits amb el gruix de la població entre 0/5 anys, i en les altres comarques, no.

Pel que fa al primer nivell, el dels qui declaren no entendre la llengua del país, la de Menorca és una xifra sorprenent, el 5%, a mig camí entre l'1% de les comarques que no han rebut immigració massiva —La Costera i el Baix Ebre— i els 11/13% de les que sí que n'han rebuda. A què es deu aquesta posició equidistant? Al tipus d'immigració? Crec que no exactament; o, si més no, convé de matisar-ho.

Fixem-nos en el perfil que presenta una comarca d'immigració obrera com és el Baix Llobregat: al segon nivell hi ha un poderós segment de població —un 35%, el més nombrós de la comarca— que s'ha integrat al país i, doncs, la llengua li és familiar, però no l'empra per diferents motius que no pertoca ara d'esbrinar. En canvi, a Menorca, aquest segon nivell de població representa solament un 13%, xifra similar a les comarques de Tortosa i Xàtiva, emperò a anys-llum del Baix Llobregat i de la comarca de Sagunt (22 i 25 punts manco).

Així, doncs, aquest 5% de població del 1r nivell no pot ser atribuït a la immigració massiva i sobtada, «integrada» —que, com hem vist, queda reflectida en el segon— sinó a aquells grups socials que duen una vida «a part», bé sigui volgutadament (cas dels funcionaris o d'estrangers amb gran capacitat adquisitiva), bé per marginació extrema («lumpen» o estrangers pobres). Reforça aquesta hipòtesi el fet que ni al Baix Ebre ni a la Costera, on aquest segment és ínfim, no hi hagi guarnicions militars, ni gaire turisme, ni tampoc una administració perifèrica de l'estat sobredimensionada per causa de la insularitat.

El cas d'Eivissa i Formentera és ben especial en aquests segments, i els menorquins —tots— faríem bé de mirar-nos-els amb lupa. No tenc a mà les estadístiques sobre el volum migratori que aquestes illes han rebut en les darreres dècades, però a la llum de les dades les Pitiüses no són una comarca d'immigració obrera «clàssica», com el Camp de Morvedre, per exemple, perquè el 23% del segon nivell queda bastant enfora del 38% d'aquesta; tanmateix, sobrepasa en 10 punts els 13/15% nostre i de les comarques d'immigració moderada.

Podríem concloure, per tant, que han rebut un volum intermedi d'aportació migratòria, però el problema no és —crec jo— quantitatiu, sinó qualitatiu. Com explicar, si no, en el primer nivell, l'11% d'eivissencs i formenterers que no entenen la llengua? És el mateix del Baix Llobregat! Per què si hi ha arribat menys gent donen el mateix percentatge de gent que viu «a part»? Evidentment no s'explica sense un sector terciari basat en un turisme de «disco». No voldria que em prenguessin per frívol: com pots integrar-te en un país si no el veus, si dorms de dia i vius de nit? Com es pot mantenir un bilingüisme passiu enmig de l'èxtasi musical?... Però parlàvem de Menorca.

Del que hem dit fins ara, sumant els percentatges referits als dos primers nivells de població, podem veure com, declaradament, un 18% dels menorquins no sap parlar la llengua pròpia del país, la catalana. A Eivissa i Formentera, els qui no la saben són un 34%; al Baix Llobregat, un 46%... És Menorca, doncs, tal com ens diuen, un «paradís» de la llengua? Mirant-ho fredament, a La Costera, la comarca de Xàtiva, el percentatge dels qui no saben la llengua és inferior al nostre; no gaire però inferior. Ara, La Costera no pot ser un paradís perquè no està aïllada: amb 35 minuts de cotxe, ets a l'enorme i castellanitzada ciutat de València; i a la inversa.

I Menorca, ho és? Diguem d'avançada que els paradisos, des de fa uns milers d'anys, són poc recomanables: o són artificials, o són petits, i aleshores no basta un àngel amb una espasa de foc a la porta per defensar-los del vast caos exterior, la qual cosa els fa, òbviament, angoixants, molt menys paradisiacs. Els paradisos, com la sociolingüística, no són senzills, car res no ho és quan es tracta d'éssers humans.

III

UN 75% dels menorquins afirma saber parlar la llengua pròpia. La parlen realment? Quan? Amb qui? No se'ls va demanar en el cens si ho feien, i no és açò —les actituds, les expectatives— el que ara m'interessa, sinó l'estat actual del cos social per al qual s'ha de planificar la política lingüística.

Deia que, si sumam el tercer i quart nivells del QUADRE 2, tres quartes parts dels menorquins saben parlar ca-

Maó

talà; si comparem aquest percentatge amb els de les altres comarques veurem, en primer lloc, que queda sols a 7 i 8 punts respectivament dels del Baix Ebre i de la Costera (82 i 83%), mentre que es distancia moltíssim del d'Eivissa i Formentera (58%) i dels de les comarques de forta immigració: 52% el Baix Llobregat i 46% el Camp de Morvedre. Són xifres esgarifoses, que ens parlen de com està d'esquarterat l'àmbit vital de la llengua: fins i tot en una comarca, la de Sagunt, els catalanoparlants són —som— ja minoritaris. Tanmateix, aquests nombres esfereïdors queden matisats si ens miram de més a prop el quart nivell.

Perquè és l'anàlisi del quart nivell —el de la població que pot emprar la llengua amb normalitat— la que ens forneix de criteris per interpretar la realitat tot defugint els clixès i els tòpics.

Fixem-nos que hi ha una separació nítida entre dos grups de comarques, la qual, contra el que suposadament cabria esperar, **no passa per si han rebut o no immigració**. Xifres canten: per una banda les comarques que tenen un quart nivell fent pinya al voltant del 30% —les dues del Principat i Menorca—, i per l'altra, giravoltant a l'entorn del 20%, les dues valencianes i les Pitiüses. Podríem dir: «És per causa de la introducció més primerenca de la llengua al sistema educatiu». Eivissa i Menorca tanmateix...

IV

La immigració, doncs, marca una sèrie de comarques **eixamplant els dos primers nivells de població**; els dos darrers, en canvi, evolucionen per factors altres que la immigració. Quins? Provem ara de comparar comarques. Veïam primer com es comporten les comarques d'immigració extrema (BL i CM del QUADRE.2). Veïm, d'entrada, que el percentatge del primer nivell és molt similar (11/13%), i el de menor

gruix en totes dues; però si en la comarca valenciana està perillosament a un sol punt del quart nivell (14%), en la catalana, per contra, la diferència és de 20 punts. El segon nivell, al seu torn, és en tots dos casos el més potent, i en les dues té un volum semblant: 35 i 38%.

Pel que fa a població catalanoparlant, aquesta gira al voltant del 50%: per dalt a la catalana (52%); per sota a la valenciana (46%). Aquesta diferència pren tot el sentit si considerem que el quart nivell és el segon en volum al Baix Llobregat (31%), a molt poca distància del 35% dels qui no parlen la llengua; a la comarca de Sagunt, en canvi, aquest quart nivell és ínfim (14%), i entre els catalanoparlants predominen els del tercer, més propensos a la diglòssia i al canvi de llengua (32%).

Comparem ara les dues comarques que no han tingut allau migratòria: les BE i LC del QUADRE 2. Hi constatarem, una vegada més, que la diferència entre la comarca catalana i la valenciana ve marcada **pel diferent pes específic dels dos nivells de catalanoparlants**: totes dues amb un percentatge altíssim de catalanoparlants (82 i 83%), en totes dues, també, hi predomina el tercer nivell (46 i 57%)... en la comarca de Tortosa, tanmateix, el quart nivell és 10 punts superior al de la de Xàtiva (36 i 26%): la llengua, doncs, **manté el prestigi allà on ja en tenia, rebí o no rebí immigració**.

Finalment, arriba el torn a les illes. Si qualche cosa demostren les xifres és que són un món propi en petit. Eivissa i Formentera, laberíntiques: un primer nivell enorme, com si fossin terra de gran immigració, que ho són, però no tant, tal com ho demostren el segon nivell i el tercer, els quals tendeixen als índexs de les comarques agrícoles sense immigració; el quart nivell: «a la valenciana». Perillós. Menorca? Un primer nivell un xic més alt que el de les comarques agrícoles, atribuïble a la insularitat -ja ho hem dit; el segon, igual que el de

la comarca amb menys immigració; el tercer, fort, i el quart: «a la catalana». Tot dit.

V

A manera de recapacitació del que hem vist fins ara, destacarem, primer, que la forta immigració marca la societat, però per si sola —pel que fa a la llengua— no impedeix res; vull dir que els primers nivells, els de castellanoparlants, sónponents on hi ha hagut immigració i febles on no. I això és pura aritmètica. Ara bé, la immigració, en incidir en una societat diglòssica —com la valenciana—, actua com un dissolvent de la llengua minoritzada i sense prestigi: no tan sols erosiona el quart nivell, que ja era baix, sinó també el tercer (Comparau LC i CM al QUADRE 2). En canvi, si incideix en una col·lectivitat en què la llengua minoritzada conserva prestigi, s'erosiona tan sols el tercer nivell, amb la qual cosa la llengua manté capacitat de resposta: un quart nivell fort.

En segon lloc, crec que, si estam d'acord que val la pena fer de la llengua pròpia l'habitual, i per tant creim que els poders públics hi han d'actuar, és evident que llur actuació ha de tendir, bàsicament, a fer que **el quart nivell erosioni el tercer**. Sé que hi ha qui veu en aquest grup com una espècie de reserva espiritual i pensa que **s'ha d'actuar directament sobre el segon**. Van errats: passaria, aquesta població, directament al quart grup? No. Impossible, **mentres hi hagi un tercer grup significatiu que actui de model negatiu**. Al cap i a la fi, hi ha una dita que diu: «**Tal veuràs, tal faràs**». I la gent la sap i la practica.

Els poders públics —i acab— ja ho fan, açò, amb més o manco traça o ganes. El problema és que el poder públic **necessita un model-actor**, fora d'ell, on s'emmirallin els convidats a entrar en la nova dimensió de la llengua: un quart nivell de població que es mogui de manera digna i respectuosa per tots els àmbits del subtil entramat de la societat civil. Convivència i cultura: vet-aquí l'autèntic paradís.

VI

Hem pogut veure, doncs, a vol d'ocell, les especificitats del suposat «paradís» menorquí: el tòpic, sense deixar d'esser-ho, perquè en les societats occidentals el 99% de la població domina la llengua, no està tan enfora de la realitat. Menorca ha generat molts altres tòpics que esperen el seu torn, especialment els d'ordre intern. Cenyim-nos, tanmateix, a la llengua i davallam ara ran de terra: les xifres són les dels QUADRES 3 i 4 de l'Annex; la font, les dades donades pel Govern Balear sobre el cens del 1991; la metodologia, la mateixa. Preparats? Zoom!

Farem primer, doncs, un recorregut pels nivells de població dels vuit municipis menorquins arrengrerats de ponent a llevant. Pel que fa al primer nivell, si dibuixéssim una línia imaginària que travessi de nord a sud l'illa entre Es Mercadal i Alaior, veurem que a ponent, tots els municipis estan per davall del 5%; en canvi a llevant, tots per sobre. A l'extrem est, el cas especial d'Es Castell: l'únic que arriba al 10%, més enllà del qual (veg. QUADRE 2) hi ha les comarques d'immigració massiva. Sembla, per tant, que la nau de la llengua escora a babord.

Respecte del segon nivell, cal destacar que en cap municipi no és el nivell majoritari ni arriba a nivells del 30%, típics de comarques de forta immigració. Si ens hi fixem, veurem que el nivell evoluciona de la següent manera: a partir del valor

mínim, el 6% d'Es Migjorn, un municipi agrícola interior, el menys poblat de l'illa, va ascendint tant cap a ponent (9% de Ciutadella) com cap a llevant; amb la diferència que en aquesta banda, passat Sant Lluís (10%), les xifres es disparen (Maó, 19%; Es Castell, 24%). Es confirma, doncs, l'escorament.

El tercer nivell, en canvi, és pertot el més poderós; i és interessant de constatar que els valors evolucionen igual —però en sentit invers— que en el segon nivell, és a dir: partint del valor màxim, el 58% d'Es Migjorn, va davallant cap als dos extrems, fins al 47% de Maó i de Ciutadella. Aquesta vegada, a llevant, queda sol Es Castell (34%), l'únic municipi per davall dels 40% i molt a prop dels valors corresponents a les comarques receptors d'immigració (veg. QUADRE 2). L'escorada a babord de què parlàvem és ja ben manifesta.

I arribam al quart nivell, que, com hem vist en les conclusions de la primera part d'aquest article, és el més important. En el nostre cas té, a més, un interès especial. Si ens el miram amb deteniment, hi veurem tres grans unitats:

a) Els dos municipis extremo-occidentals, Ciutadella i Ferreries, amb els percentatges més alts: 41 i 42%.

b) El sector central, que des del 33% d'Es Migjorn, va enlairant-se en direcció a l'est fins arribar, a Sant Lluís, als valors dels municipis de ponent: un 40%.

c) Els dos municipis extremo-orientals, Maó i Es Castell, amb els tants per cent més baixos: 28 i 32% respectivament.

La mateixa tònica, per tant, que els altres nivells: es torna a confirmar l'escorament... Alerta, emperò: el 28% és de Maó; Es Castell, municipi receptor d'immigració, gairebé un «banlieu», té un quart nivell més poderós que el maonès. No, no tot és tan clar: el vaixell s'escora, sí, però per què?

Una vegada més, la resposta la trobarem en els nivells baixos. Així, si sumam les xifres dels dos darrers, veim que el percentatge dels qui parlen català, a partir dels màxims de Ferreries i Es Migjorn (91%), va descendint en les dues direccions fins arribar al 88% de Ciutadella, per un costat, i al 84% de Sant Lluís, per l'altre. Podríem pensar que aquesta davallada continua, més accelerada, això sí, cap a l'est fins arribar al mínim —lògic, per causa de les migracions— d'Es Castell: el 66%.

Però açò és pur eufemisme, encobriment, autoengany: Es Castell té un tercer nivell erosionat per la immigració (el seu 34% —ja ho hem dit abans— s'acosta a les xifres de comarques com la de Sagunt); Maó, al contrari, no: té el mateix 47% que Ciutadella. El que sí que té erosionat Maó és el 4t nivell: és l'únic municipi de l'illa que, amb un 28%, baixa netament del 30%. I açò no és atribuïble a immigració, sinó a la diglòssia, a la minusvaloració —que no és sempre menyspreu— de la llengua pròpia. Si la nau està escorada, és, per tant, a Maó. I açò, que explica molts dels tòpics interns de la vida menorquina, és, al seu torn, difícil d'explicar. Per què a Maó hi ha més diglòssia que a la resta de l'illa? Deu haver-hi unes raons complexes, que, de ben segur, arrelen en la construcció de l'estat burgès al segle XIX. No és aquest el moment, però algú s'hi haurà de posar.

VII

A manera de conclusió podem dir, en primer lloc, que la base social de la llengua és bona —dins de la anormalitat, és

clar— en tots els municipis de Menorca, ja que hi ha un nucli fort de població que està en posició d'emprar-la en tots els registres i de prestigiar-la. Açò, si res no ho capgira, la preserva de la diglòssia i de la substitució. Tot i això, destaquen en aquest sentit els dos municipis ponentins i Sant Lluís. En segon lloc, i pel que fa a l'únic municipi amb immigració significativa, Es Castell, la llengua té un evident prestigi, i, per tant, capacitat de resposta. Perquè us faceu una idea del que

vull dir, res millor que comparar els nivells d'Es Castell amb els que es donen de les Pitiüses al QUADRE 2. I finalment MAÓ. Maó en el cor. En el nostre i en el d'una batalla a la diglòssia en la qual la ciutat de llevant és art i part. Batalla necessària, perquè Maó és un dels motors de l'illa; victòria possible perquè té un tercer nivell intocant. I tota una illa culta i unida al darrere.

Àngel Mifsud Ciscar

ANNEX

QUADRE. 1: Dades comarcals:

	població total	l'entén		sap parlar		llegir		escriure		no l'entén		no hi consta
BAIX LLOBREGAT	610.192	530.446	87%	319.396	52%	335.387	55%	188.465	31%	67.460	11%	2%
BAIX EBRE	64.645	62.633	97%	52.892	82%	44.834	69%	23.271	36%	852	1%	2%
LA COSTERA	63.087	60.280	96%	52.438	83%	33.913	54%	16.089	26%	747	1%	3%
EL CAMP DE MORVEDRE	70.728	59.704	84%	32.428	46%	27.006	38%	9.814	14%	9.188	13%	3%
MENORCA	64.412	56.815	88%	48.586	75%	42.505	64%	20.820	32%	2.954	5%	7%
EIVISSA I FORMENTERA	76.547	61.776	81%	44.261	58%	30.275	40%	13.889	18%	8.769	11%	8%

QUADRE.2: Percentatges de població per nivells de coneixement de la llengua:

	BL	BE	LC	CM	ME	EF
No hi consten:	2	2	3	3	7	8
1r. No l'entén:	11	1	1	13	5	11
2n. L'entén i no el sap parlar:	35	15	13	38	13	23
3r. Sap parlar i no escriure:	21	46	57	32	43	40
4t. El parla, el llegeix i l'escriu:	31	36	26	14	32	18

QUADRE.3: Nivell de coneixement de la llengua per municipis.

	1r		2n		3r		4t		TOTAL
Alaior	396	7%	476	8%	2.903	49%	2.159	36%	5.934
Ciutadella	525	3%	1.687	9%	9.099	47%	7.914	41%	19.225
Es Castell	502	10%	1.182	24%	1.671	34%	1.549	32%	4.904
Es Mercadal	82	4%	230	10%	1.092	51%	746	35%	2.150
Es Migjorn	31	3%	57	6%	559	58%	322	33%	969
Ferrerries	74	2%	229	7%	1.629	49%	1.422	42%	3.354
Maó	1.174	6%	3.864	19%	9.564	47%	5.562	28%	20.164
Sant Lluís	170	6%	286	10%	1.249	44%	1.146	40%	2.851

QUADRE.4: Percentatges de població per nivells de coneixement de la llengua als municipis menorquins.

	CIU.	FER.	ES MGJ.	ES MER.	ALA.	ST.L.	MAÓ	ES CAS.
1r.	3	2	3	4	7	6	6	10
2n.	9	7	6	10	8	10	19	24
3r.	47	49	58	51	49	44	47	34
4t.	41	42	33	35	36	40	28	32

■ JOSEP MIQUEL VIDAL HERNÁNDEZ

UNA ENCICLOPÈDIA PER A UN POBLE

Comprendre la pròpia terra per comprendre la resta del món, és una actitud raonable que no sempre, per no dir gairebé mai, ha estat seguida al nostre país. L'universalisme mal entès i la confusió de l'igualitarisme amb la uniformització han bandejat —i continuen amenaçant des dels poderosos mitjans de comunicació de masses— el coneixement i desenvolupament de les peculiaritats pròpies en favor d'un saber que es pretén globalitzador.

D'ençà uns anys, però, han sorgit projectes educatius de tot tipus que a contracorrent, no dels models educacionals moderns sinó del model cultural impositat per la universalització dels intercanvis entre comunitats nacionals, intenten d'alguna manera desenvolupar els coneixements locals i conservar el que té de vàlid la saviesa tradicional. Són projectes que, dit d'una manera breu, pretenen basar l'ensenyament de tots els sabers en la coneixença aprofundida del que és propi de cada comunitat, per aconseguir la universalització dels coneixements a partir de la pròpia idiosincràsia i no de la negació forçada de la diferència.

És dintre d'aquesta corrent que hauríem de situar l'obra de l'*Enciclopèdia de Menorca*, projecte divulgatiu de la realitat física, històrica i social de l'illa de Menorca. Així ho varen voler els seus impulsors, que en el moment de la seva presentació pública varen recordar que «...el desconeixement de la realitat immediata és l'estigma dels pobles dominats i la base de la mediocritat i el provincianisme...» i que l'*Enciclopèdia* pretenia contribuir a l'esforç comú per redreçar aquesta situació que aleshores, malauradament, es podia considerar una realitat al nostre país.

Per dur endavant aquesta tasca es comptava amb un bon bagatge històric, no debades l'illa havia estat qualificada per Josep Pla com el territori del nostre àmbit cultural «sobre el qual s'han concentrat una més gran quantitat d'observacions de la més diversa procedència». I, encara més, aquest autor havia afirmat que no creia possible que hi hagi una terra de la nostra àrea «que proporcionalment contingui una documentació més del dia i més general».

Aquesta asseveració és podria matisar, ja que, en l'època que escrivia Pla, existia realment una abundant bibliografia referent a Menorca, però concentrada en uns determinats camps del coneixement que podríem qualificar d'estel·lars.

Així i tot, l'obra de grans figures com els germans Ramis, Oleo i Quadrado, Cardona i Orfila, Rodríguez Femenias, Hernández Ponseti, Riudavets Tudurí, Ferrer Aledo, Camps i Mercadal, Hernández Sanz, Jansà Guardiola i de molts d'altres amb obres menors, però prou significatives, constituïa un patrimoni cultural de primer ordre per merèixer una síntesi divulgativa.

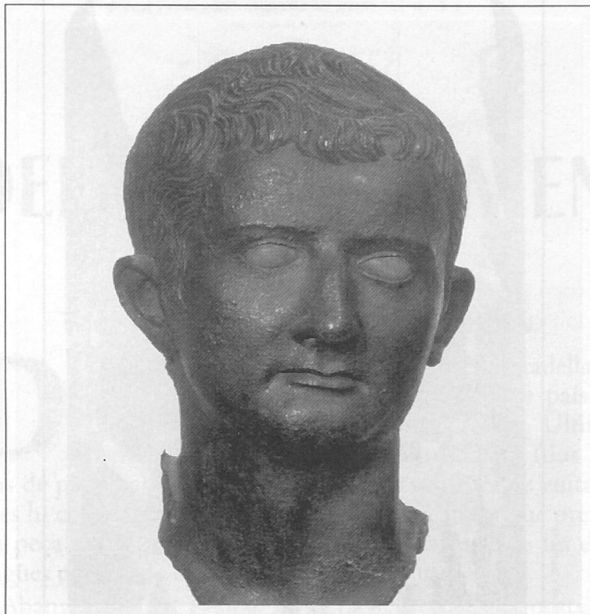
A la vegada, però, era evident que el temps no havia passat debades i nous corrents de pensament havien il·luminat alguns aspectes del passat amb una altra llum que ens havia desvetllat perspectives desconegudes. A la vegada, noves teories i nous mètodes havien permès aprofundir en aspectes ignorats fins aleshores dels coneixements de la realitat menorquina arreplegats per les grans figures històriques. Tot açò obligava a fer alguna cosa més que una feina, més o menys mecànica, de síntesi. S'havia de treballar per completar aquesta síntesi dels coneixements recollits al llarg dels anys, amb les noves visions que ens ofereixen avui les ciències humanístiques i naturals d'aquests coneixements.

Encara més, no tan sols es podien ampliar els continguts dels camps d'estudi sobre Menorca que podríem anomenar clàssics, aquells que havien sorprès a Pla en el seu temps per la seva abundància de fruits, sinó que a més en les darreres dècades s'han obert nous fronts d'investigació en molts dels camps que fins ara ningú havia conreat. De fet, una munió de joves investigadors menorquins, i molts d'altres que no ho són, des dels laboratoris o des dels arxius de les universitats i institucions de les terres del nostre entorn cultural, han emprès la tasca d'anar a omplir els buits que varen quedar en el passat en el coneixement de la realitat històrica, social i natural de l'illa per manca de prou efectius humans i econòmics. Així podem dir, creiem que sense exagerar i parafrasejant una afirmació establerta en altres contextos, que el nombre d'investigadors vius avui que s'ocupen d'algun aspecte de la ciència relacionat amb Menorca supera en molt tots els que hi ha hagut al llarg de la història fins la primera meitat d'aquest segle.

Aquest és per tant el bagatge que conforma l'*Enciclopèdia de Menorca*: una tradició cultural llarga i de qualitat, i una actualitat científica esponentosa i viva, i aquests són també els pilars amb què se sustenta la seva elaboració pràctica.

ENCICLOPÈDIA
DE
MENORCA

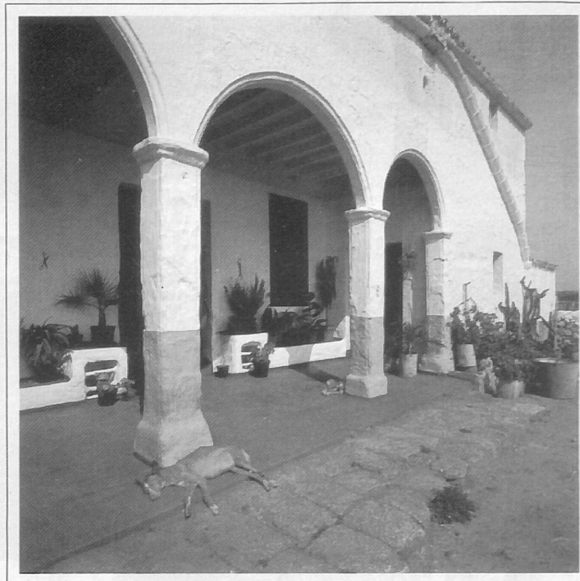
ARQUEOLOGIA / ARQUEOLOGIA ROMANA (I) L. Plantalamor
M. Orfila

obra cultural
de MENORCA

ENCICLOPÈDIA
DE
MENORCA

ARQUITECTURA RURAL (II) per V. Jordi / E. Tàltarull

obra cultural balear
de MENORCA

Fascicles de l'Enciclopèdia de Menorca

La vivacitat del present científic a Menorca dóna lloc a un fenomen que determina, sens dubte, una singularitat de l'Enciclopèdia i afegeix al seu valor intrínsec com a font d'informació un interès addicional com a experiència peculiar. Es tracta del fet que estam assistint a dos processos paral·lels: un de redacció de l'obra i un altre d'ampliació del cabal de coneixements de la nostra realitat, i aquests dos processos tenen, en

molts de casos, uns mateixos protagonistes: els diversos investigadors-autors de l'Enciclopèdia.

D'aquesta manera, gairebé podríem dir que l'obra es va fent a mesura que es publica, i no en el sentit evident que es pot suposar de totes les obres impreses que primer s'escriuen i després s'editen, sinó en el sentit que cada tom agafa la seva estructura definitiva a mesura que progressa la investigació.

"SA NOSTRA"
Obra Social i Cultural

Casa tipus basilical, ornada justament amb una imatge religiosa en el carener de l'enfront al sud. (*Enciclopèdia de Menorca*. Arquitectura rural II).

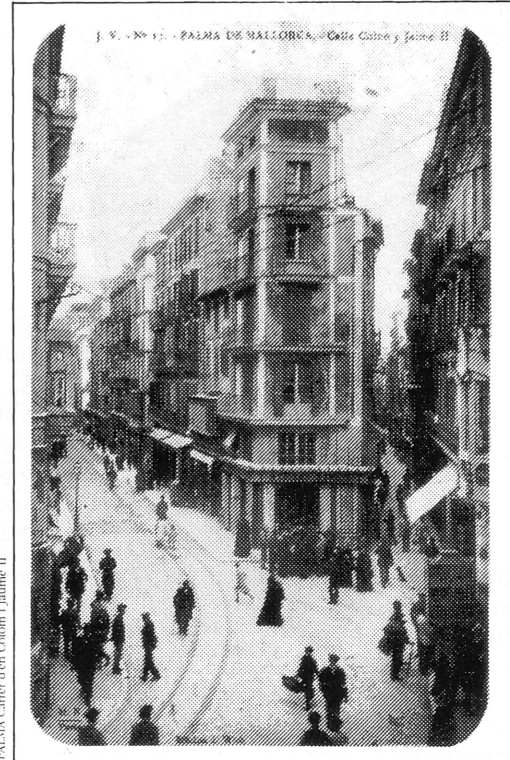
D'açò no hem de concloure que el procés d'elaboració de l'obra sigui caòtic. Les investigacions es fan amb finalitats ben concretes d'omplir buits en aquelles àrees del coneixement on existeixen, o de renovació de punts de vista ja obsolets allà on fa falta. I tot açò s'aconsegueix amb l'adhesió de nous investigadors a la tasca d'elaboració de l'*Enciclopèdia* a mesura que van arribant al món de la ciència menorquina.

L'*Enciclopèdia de Menorca* pretén recollir, com d'altra banda fan totes les enciclopèdies, una síntesi del cabal de coneixements d'un espai geogràfic determinat, en aquest cas Menorca, però aquesta recollida no es fa des de fora, sinó que els autors participen en la creació del cabal. L'*Enciclopèdia* així, a través dels seus autors, té un paper actiu en la generació dels mateixos coneixements que ofereix al públic en les seves pàgines.

D'aquesta manera l'obra pretén ser una aventura cultural innovadora dintre de la Menorca de finals de segle, i a la vegada un llegat científic per a les generacions que han de fer la Menorca del segle XXI. Un llegat on s'expliqui a aquells que tindran la responsabilitat de construir i dur endavant el model de societat del proper segle, tot el que hem après les generacions d'aquest segle que s'acaba i tot el que varen arreplegar les anteriors amb el seu esforç. Un llegat on s'expliqui quina ha estat la història del nostre poble, a vegades difícil, a vegades tranquil·la, però sempre creadora d'identitat pròpia. Transmetre aquest sentiment de diferència, no per establir separacions amb les comunitats veïnes sinó per enriquir-ne el conjunt, seria, si s'aconsegueix, el millor èxit de l'*Enciclopèdia de Menorca*.

Josep Miquel Vidal Hernández

Biblioteques Municipals

PALMA Carrer d'en Colom i Jaume II

CORT

Pça. Cort, 1
c.p. 07 001

SON RAPINYA

Catalina March, s/n.
C.P. 07013

SON XIMELIS

Cap Blanc, s/n.
C.P. 07011

RAFAL VELL

Pere Ripoll Palou, 9
C.P. 07008

GENOVA

Barranco, 2
C.P. 07015

ESTABLIMENTS

Pça Immaculada, 3
C.P. 07010

SANT JORDI

Bauça, 31
C.P. 07199

ARENAL

Pça. Gaspar Rul. Ian
Garcies, 5
C.P. 07600

COLL D'EN REBASSA

Albuera, s/n.
C.P. 07007

BLANQUERNA

San Joaquin, 9
C.P. 07003

SON GOTLEU

Regal, 105
C.P. 07008

SA INDIOTERIA

Gremi Tintorers, s/n.
C.P. 07009

POLIGON DE LLEVANT

Ciutat de Querretaro, 3
C.P. 07007

MOLINAR

Xadó, 7
C.P. 07008

SANTA CATALINA

Fàbrica, 34
C.P. 07013

L'OLIVAR

Mercat de l'Olivar,
parades 104b/105b
C.P. 07002

BIBLIOTEQUES MUNICIPALS

Ajuntament de Palma

■ JOAN F. LÓPEZ CASASNOVAS

DEL TEATRE A MENORCA

TEXTOS I PRETEXTOS: ELS PREMIS BORN

Durant els dies de finals de novembre Ciutadella esdevé focus d'atenció del teatre al nostre país. El Premi Born arriba a la seva XXI edició. Últimament ha vist incrementar-se la dotació (dos milions de pessetes) i la participació a l'ensem (més de vuitanta obres hi concorren). Es tracta d'una convocatòria que premia una peça de literatura dramàtica, escrita en una de les dues llengües oficials de la nostra Comunitat Autònoma.

Abans, però, els Premis Born havien estat convocats per «exaltar la cultura en todas sus facetas» i comptaven amb una assignació de cinc mil pessetes per a cada modalitat. Era l'any 1970 i la primera obra de teatre premiada va ser «*Sopar agre*», de Joan Mas, l'any següent. D'aleshores ençà, la nòmina d'autors teatrals s'engrossia amb Jesús Campos («*¿Es aquí donde ha muerto mi hermano?*», 1973, i «*De la realidad contemporánea*», 1988), Antoni Mus («*Els Lleons*», 1974), Miquel López Crespí (premi especial amb «*Les Germanies*», 1975), Juan Martínez de la Vega («*Los largos caminos de los cuerpos*», 1977, estrenada l'any següent per la Cia. Nura, segons una traducció de Pau Faner titulada «*Per una vida més alta*»), Guillem Cabrer («*Freturós l'Impotent*», 1979), Lluís Utrilla («*Raons d'Estat*», 1981), Alexandre Ballester («*L'única mort de Marta Cincinnati*», 1983), Máximo Rodríguez («*El mio coito o la épica del BUP*», 1987), Eduardo Ladrón de Guevara («*UVI. Cuidados intensivos*», 1989), Jorge Díaz («*A imagen y semejanza*», 1990, i «*El jaguar azul*», 1992), Jaume Serra i Fontelles («*Manric Delclòs*», 1991), Marco Antonio de la Parra («*El padre muerto*», 1991 —ex aequo—).

Com es pot comprovar, s'ha anat fent un camí amb perseverança i constància dissenyant i enfortint paulatinament un projecte cultural, que pretén fomentar el teatre, o sigui -amb paraules del president de l'entitat- «un instrument, de vegades de diversió, de plaer i d'emoció; altres vegades, de rauxa, ira i resignació davant la versatilitat del destí, tot això, entre el lament i l'esperança, potser al fil del pensament de Vittorio Gassman: —*El teatre no es fa per contar les coses, sinó per canviar-les*».

De fet, com ja hem dit, el mateix Premi ha anat canviant. Des de 1993, la Societat del Cercle Artístic de Ciutadella té un conveni signat amb l'editorial 3i4 de València per publi-

Detall del cartell de l'obra *El criat de dos amos*

car-ne l'obra guanyadora, sempre que aquesta sigui en llengua catalana. La gestió d'Eliseu Climent en aquest acord ha estat decisiva, puix d'aquesta manera el Premi Born ha entrat amb més força dins els circuits del teatre català i l'obra, que veu el públic als llibres de la col·lecció 3i4 de teatre, s'assegura una qualitat d'impressió i una difusió molt més gran (d'ençà de 1987 aquestes obres s'editaven a Ciutadella). Així s'han publicat «*Paraules Encadenades*», de Jordi Galceran, «*Morir (Un moment abans de morir)*», de Sergi Belbel, i «*La Ciutat Perduda*», de Josep Lluís i Rudolf Sirera, corresponents als Premis Born dels tres darrers anys, amb la satisfacció que Sergi Belbel acaba d'aconseguir el *Premio Nacional de Literatura Dramàtica* 1996, que atorga el Ministerio de Cultura, precisament per a l'obra «*Morir*».

En el marc d'aquesta celebració, doncs, va ser un encert que la Junta Directiva del Cercle Artístic donàs un tomb a la festa social (sopar de gala per atorgar el premi) i li donàs un major caire de festa cultural. Així es programen a Ciutadella taules rodones, conferències i representacions teatrals, que

solen gaudir —aquestes darreres— d'èxit de públic. L'any 1992 hi vam poder veure l'obra de J. B. Priestley «*El temps i els Comway*», per la companyia Condal de Barcelona, que dirigia Màrius Gas. L'any següent fou «*Cartes d'amor*» amb Pep Munné i Carme Conesa. El 1994 va ser un Shakespeare traduït per Sagarra, «*Les alegres casades de Windsor*», sota la direcció de Carme Portaceli, i el 1995 «*Les dones d'en Jacke*». Enguany ha estat «*La sombra del Tenorio*», de J. L. Alonso de Santos, i «*El Lazarillo de Tormes*», de F. Fernán Gómez, monòlegs escenificats per Rafael Alvarez, «*El Brujo*».

ANAM AMB «BONES COMPANYIES»?

Tanmateix, la rellevància d'aquest esdeveniment anual no traspassaria el fet puntual —açò sí: amb forta presència institucional— i prou, si no fos per l'esforç constant, callat, sovint desagraït, d'un grapat de persones que volen i dolen perquè el teatre a l'illa de Menorca continuï essent un fenomen viu.

Hi ha companyies que es fan i es desfan, segons les circumstàncies, a gairebé totes les poblacions. Gràcies a la de sant Lluís —valgui d'exemple— es manté la tradició de representar cada Nadal «*Els Pastorells*», segons el text menorquí decimonònic, enacara que també es representin a Maó i a Ciutadella. En la població de ponent, una altra obra tradicional, de representació obligada per les Festes de sant Joan, és la sarsuela costumista «*Foc i Fum*» (estrenada l'1 de juny de 1885), original de mestre Joan Benejam i amb música de Francesc Rosselló. I encara, quan ve Tots Sants, no hi solia mancar a Maó la representació del Tenorio, en paròdia còmico-burlesca, en vers i farcida de tons localistes tirant a verds, titulada «*En Tanoca d'es Migjorn*», escrita no sé exactament quan per Francesc Orfila, sembla ser que fent cas a unes messions d'escriure-la en el termini d'una nit.

Avui en dia no se'n fan, de juguesques com aquella. Només el prolífic escriptor Pau Faner és l'únic menorquí que recentment ha publicat teatre. Ho ha fet a l'editorial Bromera

de València amb «*El Gorg Blau*», un llibre deliciós amb el qual va guanyar el premi de Teatre Infantil de la Diputació de València el 1994. És una proposta escènica basada en la llegenda menorquina del gorg d'Albranca, una fantasia al servei de la creació d'un món meravellós on l'amor dels joves s'imposa als interessos grossers dels adults, on el bé finalment triomfa, on la injustícia és castigada. I també a l'editorial Arana, de València, després d'haver obtingut un altre premi a València el mateix any 1994, el I Premi «El Micalet» de Teatre. L'obra es diu «*Mon Senyor*» i es tracta d'una tragèdia en dos actes sobre el tema de l'emigració menorquina a terres americanes de La Florida a la segona meitat del segle XVIII.

Per altra banda, les rehabilitacions de les sales de teatre menorquines, començant pel Teatre Municipal d'es Born de Ciutadella, seguint per la Sala Augusta i, actualment, pel Teatre Principal de Maó forneixen unes infraestructures imprescindibles. Però també s'han de tenir present aquelles sales parroquials o més petites com la de l'Orfeo Maonès o la de Sant Miquel a Ciutadella, amb vida pròpia. En concret, la **Companyia de Sant Miquel** manté una línia de gran honestat en el teatre infantil, tan important i tan poc valorat, malauradament. Recordem, a més a més d'uns «Pastorets» («*Llum del cel*», basat en el text català de Folch i Torres), representats en català des dels anys més foscos del franquisme, muntatges recents tan reeixits com «*Na Caputxeta Vermella*», «*L'home de de les cent mans*» o «*El somni d'una nit d'estiu*».

La **Cia. Delfin Serra**, que dirigeix José A. Serra, s'ha plantejat de fer un teatre classicitzant i ha representat amb fortuna desigual obres de Josep M. de Sagarra i d'Àngel Guimerà com «*L'hostal de la Glòria*», «*La Fortuna de Silvia*», «*Terra Baixa*» o «*Mar i cel*». Probablement, aquests muntatges s'han ressentit de la manca d'aproximació a la sensibilitat actual i el gran esforç que representaven no va resultar prou compensat.

Amb tot, s'ha de ressaltar el fet de continuïtat que implica la tasca d'aquesta, així com la de l'**Orfeo Maonès** (que representa sarsuela i obres de teatre en castellà) i la **Cia. Dom**

B O L L E T Í D E S U B S C R I P C I Ó

LLUC

Nom.....

Direcció.....

Població..... C.P.....

es fa subscriptor de la revista LLUC per l'any 199..... Pagarà l'import (2.300 ptes.) (estranger 3.100 ptes.)
per 6 números enviant un gir postal o taló barrat

per un rebut domiciliat a Banc o Caixa.....

Oficina.....

Signatura

Núm. compte.....

Marcau amb una **X** la forma de pagament que us interressi.

Retallau i enviau aquest bolletí de subscripció a LLUC, apartat de correus 619, 07080 Palma (Mallorca), i rebreu puntualment al vostre domicili la nostra publicació bimestral.

Bosco, que es dedica a fer comèdia («Pel davant i pel darrera») o teatre regional.

DOS FILS CONDUCTORS

Però si és cert que —com ha escrit Eduard Delgado—¹ hi ha a Menorca un teatre que, sense renunciar a la qualitat, es nodreix d'una energia molt especial procedent de la participació ciutadana, aquesta troba en dues persones el seu motor principal. És la parella d'ex-Joglars, **Pitus Fernández** i **Carme Periano**, els quals han treballat en la formació d'actors (les *Aules de Teatre*, creades el 1983 per acord entre el Consell Insular i els Ajuntaments de Maó i de Ciutadella i que van funcionar durant cinc o sis anys) i el teatre a l'ensenyament secundari (*Aules Joves*). A través d'elles i dels seus alumnes de l'Institut J. M. Quadrado, van representar «*A cal fotogràf*», de Karl Valentin, i van obtenir els Premis al Millor Actor, al Millor Muntatge i al Millor Director, a la Mostra de Teatre Juvenil Balear 1984, celebrada al Teatre Principal de Ciutat de Mallorca. Amb el mateix grup juvenil, però ara amb un muntatge sobre textos de Pau Faner, anaren a la Mostra estatal de teatre jove a Mèrida. Amb les Aules Joves de Maó (que han tingut continuïtat fins just fa dos anys), han representat García Lorca («*Bodas de Sangre*», 1993), Tennessee Williams («*La moixa damunt la teulada de zenc*», 1994) i Molière («*El metge a garrotades*», 1994).

En especial, s'han destacat en la creació d'espectacles teatrals plantejats amb rigor, ambiciosos i d'uns resultats tan dignes que han estat, fins i tot, perfectament exportables fora de l'illa. A més, val a dir que na Carme i en Pitus han fet el miracle de fer confluïr actors i actrius, «teiatreros» de tot arreu de

l'illa, participant activament en els seus muntatges. Hom qui coneix el tòpic de la bipolaritat insular se'n farà creus! Tot plegat, el **Grup Groc**, amb base a Ciutadella, i «*La Clota*», de Maó, han fet a llum espectacles com «*L'Òpera de Tres Rals*» (1995), «*Ramis: de la tragèdia a la farsa*» (1996), el muntatge sobre textos divuitescs de Joan Ramis i Ramis amb motiu del 250 aniversari del naixement d'aquest autor menorquí, i ara estan a punt d'estrenar un Goldoni: «*El Criat de Dos Amos*».

No es treballa, tanmateix, en el buit. Dels anys 70 ençà, a Menorca hi ha hagut dos fils conductors, a cada banda de l'illa. Del Teatre Experimental de Maó al Grup «*La Clota*», a Maó. Des d'aquella Cia. Delfin Serra, refundada per **Gonçal Pons Moll** el 1973 i que va obtenir un èxit esclatant amb «*El Retaule del Flautista*» i les «Setmanes de Teatre dels Països Catalans» a Ciutadella al Grup Groc. Una feina plena de resultats —que seria massa llarg de relatar, però que omplen de fites interessants gairebé cadascun dels anys que ens duen a aquest final de segle— és l'exponent d'una manera de fer les coses en aquest camp artístic tan difícil i complex. Ambdues línies han convergit feliçment i esperem que la col·laboració no afluïxi.

I les Institucions polítiques, què fan per afavorir el teatre, és a dir, què fan per elevar «el termòmetre on es mira el nivell cultural d'un poble» (F. García Lorca *dixit*)? Bé, açò són figures d'un altre paner; aquest ja és ple a la rasadora i ho deixarem per un altre dia. ■

Joan F. López Casanovas

NOTA

(1) «*Las anclas de la isla flotante*», Revista ESCENA, març 1996.

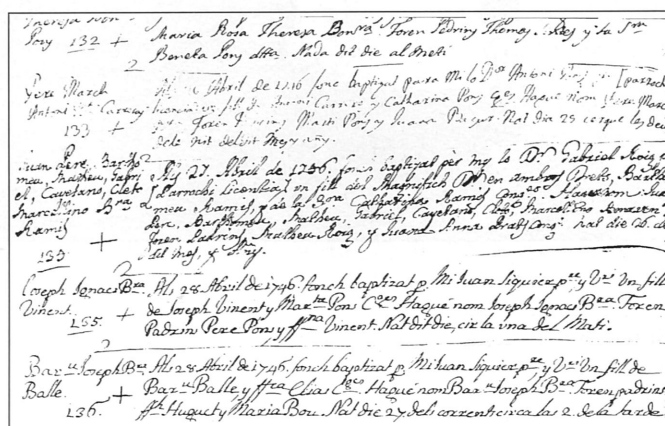
ELS ARXIUS HISTÒRICS DE MENORCA

Quan el passat més de maig el Parlament de Catalunya aprovava una moció, per la qual se sol·licitava procedir a la identificació dels fons i les col·leccions documentals que havien anat a parar a l'arxiu de la Corona d'Aragó (alhora que es demanava el traspàs de la seva titularitat) corresponents a les institucions, organismes i persones de Catalunya per establir la possibilitat de portar-los als arxius de nova creació: l'Arxiu Històric Nacional de Catalunya i el futur Arxiu Històric Provincial de Barcelona, es feia amb tota la legitimitat política i lògica arxivística del món.

Per altra banda, des de fora de la nostra Comunitat Autònoma, s'havia acordat, en cert moment, crear un Patronat en el qual el Parlament Balear participaria, que tutelaria la documentació medieval de la corona catalano-aragonesa i del Consell d'Aragó. Realment el tutelatge del Parlament Balear només podia ser de caire moral. Per aquest motiu, només el latent anticatalanisme de les nostres Illes pot explicar que en el Parlament Balear s'aprovés per unanimitat el passat mes d'octubre una proposta presentada pel grup parlamentari del PSOE per la qual es reclamava el manteniment íntegre i la titularitat estatal de l'arxiu de la Corona d'Aragó el qual no és localista en el territori de la nostra Comunitat Autònoma. La proposta, a més a més, podria fer pensar que, si el nostre govern té el coratge de preocupar-se pels problemes culturals d'altres comunitats, és perquè ja té resolts els problemes en relació a aquestes infraestructures culturals del seu país.

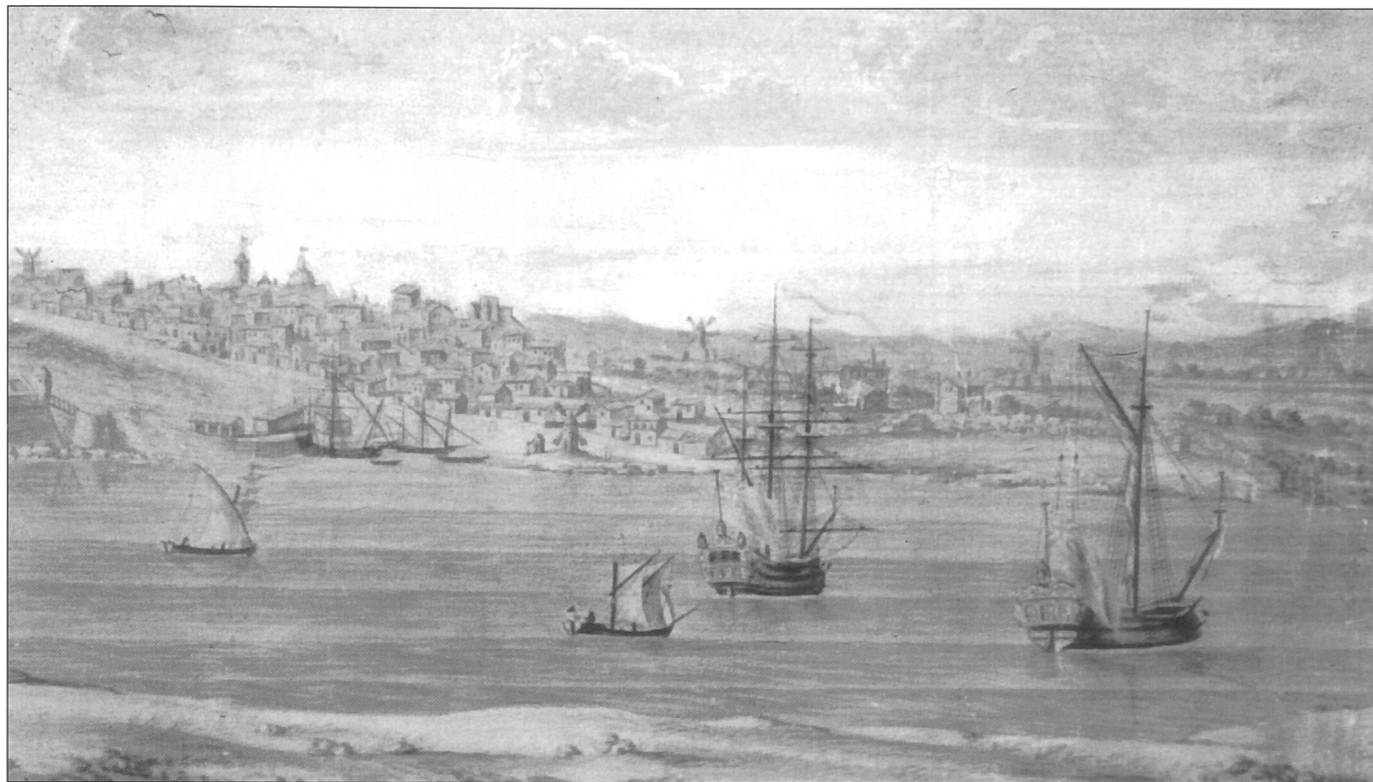
La veritat, malauradament però, és tot un altra. Estam molt enfora de tenir-los resolts. Almenys pel que fa a Menorca, la situació s'allunya, i de molt, a la situació en la qual es troben molts dels arxius com, sense anar més enfora, els del Principat mateix que, amb polítiques fermes i sensibles envers el problema, els estan dotant d'infraestructures i personal especialitzat per allunyar-los de ser simples «magatzems de papers» com s'han concebut tradicionalment en les nostres illes.

Si de la llista dels arxius de l'illa de Menorca, com són, el Provincial de Maó, el municipal de Ciutadella, el municipal d'Alaior i el Diocesà, comencem pel primer, veurem com el nostre Parlament resta molt deslegitimada per parlar dels arxius de ca altri. L'«Arxiu Provincial de Maó», ubicat a la Casa de Cultura d'aquesta ciutat, podem dir que, de ser una autèntica

Còpia del Llibre de baptismes, amb la data de naixement de Joan Ramis

institució en el moment de la seva catalogació per l'historiador i arxiver Francesc Hernández Sanz, valorada tant pels fons documentals que custodiava, com pels seus serveis, ha passat a ser quelcom oblidat dins l'aparell administratiu del nostre Govern Balear. La realitat és que, malgrat gaudeixi d'un estatut legal ferm com és el que li fou concedit pel decret de creació de 11 de novembre de 1952 que l'equiparava amb les condicions de qualsevol altra arxiu provincial, el nostre Govern -que no ho oblidem ja té plenes competències en aquesta matèria- no ha assignat ni un cèntim en pressupost i personal. No l'ha donat d'alta en els seus pressupostos. Actualment, les mancances derivades d'aquesta inexistent política patrimonial són suplides en aquest arxiu gràcies al personal de la Biblioteca Provincial, que facilita - com pot i amb esforç- l'accés dels investigadors als fons d'aquell arxiu i té cura del seu bon manteniment. I si aquestes condicions de personal fan palès que això no són formes de projectar un patrimoni històric, ho són també el fet que la biblioteca no pot suplir la mancança d'un taller de restauració (eina imprescindible en un arxiu amb un volum més que considerable de documents a restaurar) ja que no en disposa, d'un servei especialitzat en catalogació de documentació històrica, i el que també és molt greu, d'un espai digne per admetre nous fons, ja que actualment l'edifici que manté la Biblioteca Provincial i l'Arxiu Històric Provincial s'ha fet petit.

El port de Maó en el segle XVIII

Cap d'aquestes dues institucions pot créixer en l'actual seu de l'edifici de la Casa de Cultura. ¿No seria ja ben hora que el nostre Govern pensés amb la possibilitat de dotar l'esmentat arxiu del personal que requereix i d'un nou edifici, escindint-se com li pertoca estatutàriament, de la biblioteca provincial?

Si aquesta és la situació de l'arxiu més important de l'illa, la situació en què es troben els altres arxius no podem dir que sigui millor, ans el contrari. El que és el segon arxiu de més importància, tant quant a la quantitat com a la qualitat dels seus fons, l'arxiu històric municipal de Ciutadella, ha sofert en poc menys de deu anys tres trasllats d'ubicació sense que, el que pateix actualment, pugui considerar-se el definitiu. Les actuals dependències municipals que l'allotjaran, ni disposen de l'espai suficient ni de les condicions d'ambient i temperatura que caldria. Així mateix, malgrat disposi d'un arxiver, té totes les seccions de la Batllia General i municipal del segle XIX encara sense inventariar i classificar, i no s'ha pensat en dotar-lo d'altres serveis com són els de reproducció i biblioteca auxiliar. Per altra banda, als responsables polítics locals estan anys llum d'encabir-lo en un projecte d'abast com és el de voler-lo convertir en un centre pedagògic de difusió del saber històric local com són actualment concebuts els més capdavanters arxius històrics, aglutinadors, per altra banda, de tots les arxius existents, en un sol edifici.

L'ajuntament d'Alaior també va disposar la sort de gaudir d'un arxiver com Francesc Hernández Sanz que, d'un munt de paperassa, va fer tota una institució de primer ordre, classificant-lo i catalogant-lo de tal forma que, després del de Maó, podem considerar-lo com el que ha tingut millor sort. Malgrat tot, i encara que estigui dotat d'arxiver, no disposa de suficient espai, personal i d'un bon servei de reproducció.

El gran arxiu diocesà menorquí, que disposa d'uns materials quasi absolutament verges per les recerques històriques, com són les corresponents a les de les seccions de l'Inquisició, Tribunal eclesiàstic i Vicari General, no disposa d'uns catàlegs moderns. Els seus inventaris generals, més que facilitar, pareix que estan redactats per dificultar l'accés a la seva consulta. La sala on estan enmagatzemats els seus fons no reuneix les més mínimes condicions i si les autoritats eclesiàstiques no hi posen remei és molt possible que entrin en un procés de degradació irreversible.

De la mateixa manera que el passat mes d'octubre el Parlament i el Govern van cridar a la consciència del tutelatge moral sobre l'A.C.A. cal demanar-se: per què no han practicat almenys aquest mateix moral en els seus propis arxius? Quantes vegades haurém de veure com la iniciativa en la protecció del nostre patrimoni arxivístic es duita per la Biblioteca de Catalunya, en lloc de la que haurien de practicar les nostres institucions? Per posar un exemple recent, la compra de part de l'arxiu del Comte d'Aiamans per evitar que fos venut a anglosaxons. A Menorca va ser venut, no fa massa temps, un important arxiu nobiliari —el de Ca'n Salort— i les nostres autoritats polítiques ni es van preocupar, ni van fer servir el dret de tempteig. Actualment està en venda un palau senyorial a Ciutadella, el de Can Saura. El futur del seu arxiu serà també el mateix que l'anterior? Haurà de ser la Biblioteca de Catalunya la que l'hagi d'adquirir per evitar que sigui disgregat o venut i vagi a parar a terres alienes a les de parla catalana? Quan disposarem d'una llei de protecció del nostre patrimoni històric-artístic que aixoplugui el patrimoni documental? I el que és tant o més important que l'anterior, quan es dotarà de pressupost aquesta política de protecció? ■

Joan Pons Alzina

■ SEBASTIÀ TALTAVULL I ANGLADA

L'ESGLÉSIA DE MENORCA

ATENTS I OBERTS ALS NOUS TEMPS

A més de trenta anys del Concili Vaticà II, la nostra Església menorquina segueix el camí de renovació intentant ser *fidel a l'Evangelí de Jesús* i a la seva concreció testimonial amb l'esforç de descobrir-la cada dia des de *l'atenció als signes dels nous temps*. Un repte de fidelitat per als qui, encarnant-se en la realitat d'avui, volem ser signes de Jesucrist salvador per als homes i dones del nostre temps, des de les alegries i esperances, des de les tristeses i angoixes que compartim. *Nous temps demanen noves respostes* —dèiem en el Congrés de Catequesi— i en això estam.

RESPOSTES NOVES A TEMPS PLURALS

Uns temps plurals i unes respostes no gens fàcils perquè no són receptes acomodables a qualsevol circumstància i perquè la complexitat de les situacions humanes que vivim demanen una atenció extraordinària i una capacitat de discerniment moltes vegades fora del nostre abast. El post-concili, viscut amb interès i amb goig, ens ha donat la oportunitat d'anar descobrint una Església de cada dia més al servei de l'Evangelí de Jesús i ensems als homes i dones de la nostra illa, embarcats en un projecte col·lectiu no sempre prou clarivident i difícil de fer-lo realitat pels interessos dominants.

L'Església, que «*no és del món*» perquè té una orientació que supera els límits geogràfics i humans de la història, però que també «*és del món*» perquè està formada per persones que toquen de peus a terra, gaudeixen i pateixen els encerts i les dificultats de la convivència, té avui una responsabilitat per haver acollit al seu si la majoria dels habitants de la nostra terra, uns amb més intensitat que els altres; uns amb plena consciència de pertànyer a una comunitat de fe, altres sols amb uns lligams sociològics o moguts per l'afecte d'unes amistats més enllà del fet creient, atrets per formes folkloriques que poden configurar aspectes rellevants de la nostra cultura, altres moguts per un sincer fervor de religiositat popular... Aquest poble de Déu, ample i plural, amb capacitat d'integrar-ho tot i amb voluntat de descobrir, encara que sigui a les palpentes, l'autèntic rostre del Déu de Jesucrist.

UN TRESOR EN GERROS D'ARGILA

Seria amagar els ulls a la realitat i tancar-se a un reconeixement objectiu dir que tot va damunt rodes. La comunitat dels

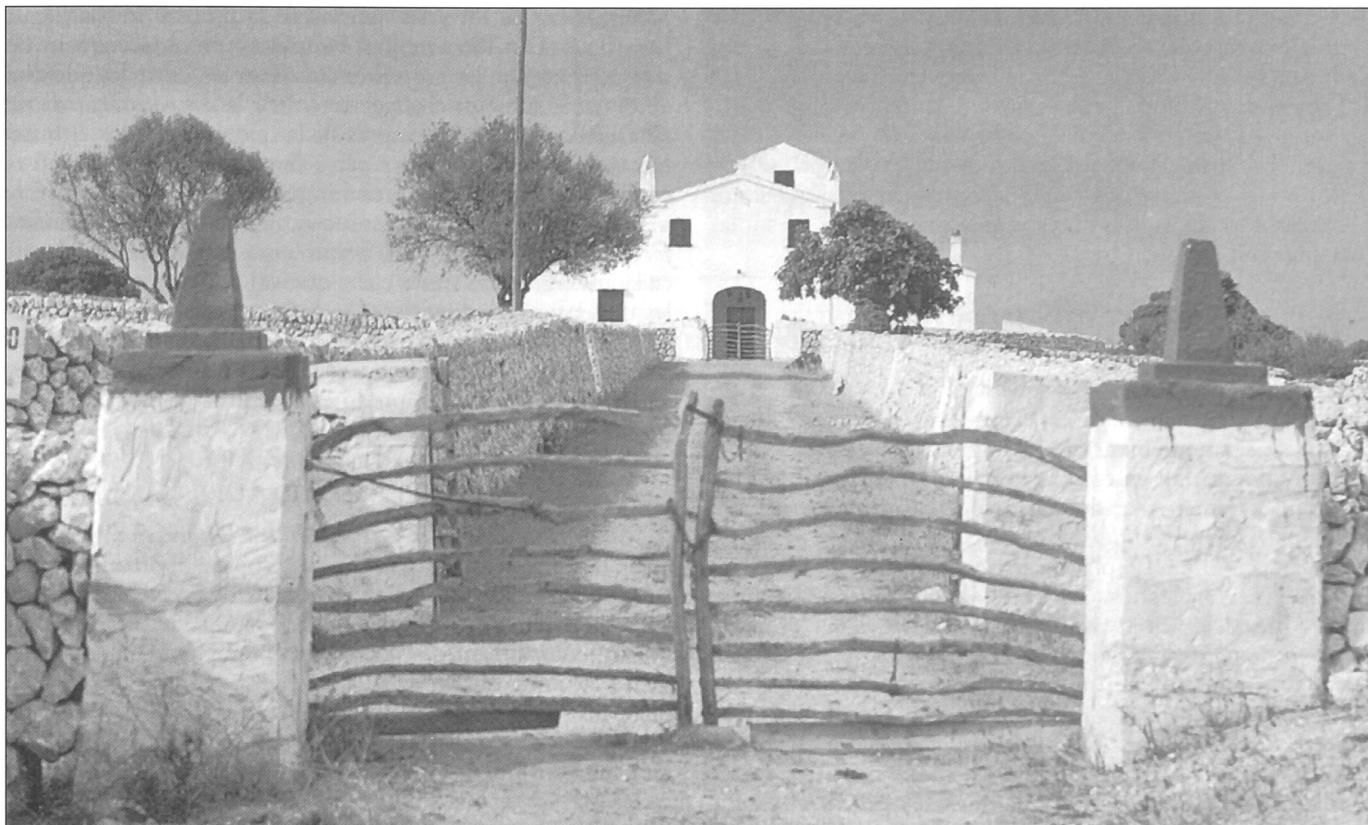
creients és del món i participa en tot allò que hi ha, del que és bo i del que no ho és tant, tot i que sap que *en aquests gerros d'argila hi ha un tresor* que és el que se'ns ha encomanat vetlar i fer fructificar enmig de la nostra terra, petita, però densa en totes les inquietuds possibles i molt rica en vida eclesial.

És aquest un tarannà mal de definir, però que es caracteritza per un esforç de fer de l'Evangelí de Jesús el primer motor de tot el moviment que es posa en marxa per anar transformant aquesta realitat en el Regne de Déu. Això sí, sense confondre estaments i accions que podrien fer entrar en confusió aquells que esperen de l'Església no una estructura de poder, sinó *la qui està disposada a servir els germans*, sense accepció de persones, sense privilegis, sense favoritismes, sense altres arguments que els de l'Evangelí.

RELACIONS DE DIMENSÍO HUMANA

La nostra *diòcesi*, la de Menorca, té unes dimensions geogràfiques i humanes en condicions de viure com a Poble de Déu un estil de vida de família. Organitzada entorn del *bisbe*, successor dels Apòstols i representant de Crist Cap, compta amb un presbiteri de 48 *capellans* repartits en tres *arxiprestats* i 19 *parròquies*. La *curia diocesana* en la que hi treballen 5 capellans i 4 laics; les 13 *delegacions diocesanes* amb 15 capellans, 2 religiosos, 18 religioses i 44 laics i laiques; els *consells diocesans*: de pastoral, de presbiteri, d'arxiprestos, d'economia; els *moviments apostòlics*: JARC (*joves de pobles*), JOC (*joves obrers*), JMV (*joventuts marianes vicencianes*), Vida Creixent (*gent gran*), FRATER (*fraternitat de malalts*) i PROSAC (*professionals sanitaris*); les *associacions*: Escoltes de Menorca, Adoració nocturna, Apostolat de l'oració, Conferències de Sant Vicenç de Paül, Maries dels Sagraris, Confraries de Setmana Santa; els *Centres de formació*: Seminari Diocesà, Institut de Teologia, Escola de Catequistes, Escola d'animadors de joves, els Centres d'Ensenyança de la diòcesi i de Congregacions religioses. Els *religiosos i religioses* de vida consagrada presents a la diòcesi són 99, repartits en 20 comunitats i pertanyents a 11 congregacions.

Ja fa molt temps que la independència Església-Estat és un fet entre nosaltres, la qual cosa no significa que no hi hagi una estreta col·laboració a l'hora de treballar en la cooperació per al bé comú, en la defensa dels més pobres o en la reivindicació

Casal del lloc de Lluçassaldent (Alaior)

de tot allò que sigui a favor de la identitat, llengua i cultura del nostre poble.

LA CARITAT: META I MOTOR DE SOLIDARITAT

Poc a poc s'han anat obrint camins en un treball que veim fonamental: l'aportació a una *cultura de la solidaritat i de la pau*, fent possible des de totes les institucions de la diòcesi una mentalització en relació a la presència, cooperació i treball conjuntat. La diòcesi, a través de la seva institució d'acció social, *Caritas*, va obrint moltes noves possibilitats d'ajuda a la reinserció de persones amb problemes d'atur, de manca de recursos i d'organització familiar. Ho fa des de moltes instàncies que treballen dins l'àmbit de tota l'illa i el seu ressò es deixa sentir en el reclam constant per a una civilització basada en la defensa dels drets fonamentals en les relacions laborals, en una més justa distribució de la riquesa i en l'esforç de reciclar productes en ordre a oferir noves alternatives de consum i de reinserció social. En aquests moments impulsam campanyes que proposen opcions ben definides, com diversos programes de reinserció social i de conscienciació sobre un nou estil més auster relacionant amb l'opció de fer l'experiència de viure amb el salari mínim.

L'ESFORÇ D'AUTOFINANÇAMENT: NOVA VISIÓ DE L'ECONOMIA ECLESIAL

La línia de gestió econòmica que ha fet la diòcesi en aquests darrers anys obeeix a un replantejament que té com a primer objectiu l'*autofinançament*. Un objectiu difícil d'a-

conseguir i que es troba estabilitzat i que sols compra amb un avanç molt lleuger. Som molt sensibles a les necessitats d'ajudes puntuals, però no ho som tant a cooperar responsablement en el dia a dia. Encara hem de caminar molt per aconseguir un gruix estable de suscripcions o d'aportacions. El que sí s'està aconseguint és una majoritària presència de laics en els consells parroquials d'economia: pràcticament quasi totes les parròquies, comunitats i entitats d'Església ja compten amb aquest grup de laics que gestionen l'economia de cada lloc.

L'APORTACIÓ DELS CRISTIANS A LA CULTURA: FIDELITAT A LA TERRA

El mateix esforç es duu a terme en el *camp cultural*, no sols perquè la majoria de dependències dels locals que té l'Església avui s'ofereixen a una multiplicitat d'activitats de col·lectius culturals de les dues ciutats i dels pobles, sinó perquè la mateixa Església és generadora de cultura quan promou intercanvis, conferències, concerts, projectes educatius en els àmbits dels adults, dels joves i dels infants, des dels *moviments educatius* com són l'escoltisme, l'esplai, els moviments especialitzats de joves, de gent gran i de matrimonis. El món de la *família* i de la *joventut* són avui especialment motiu de preocupació per la transcendència que té l'educació i les influències formatives de cara al futur. A tot això s'hi uneix el camí també costerut del món de l'*ensenyament* duit a terme en els col·legis de la diòcesi o regentats per les diferents congregacions religioses presents a la nostra illa i que al llarg de tants anys han fet i fan un incomparable servei.

Només fent un repàs a la premsa local, al «full dominical» i altres publicacions de parròquies i entitats eclesials, un se n'adona de la quantitat de trobada i esdeveniment que al llarg de l'any es desenvolupa i que és signe d'aquesta vida que corre per tot arreu. La vida cristiana es fa discretament en el dia a dia, amb la convicció del qui sembla bona llavor, amb atenció al temps i als contratemps i amb la confiança que dóna el qui fa créixer. Molts resultats no es veuen, però hi són: hi ha llavors que sempre donen fruit.

EL CAMÍ EXIGENT D'UN TREBALL CONJUNTAT: ENS NECESSITAM!

Les *delegacions diocesanes*, que ja fa uns anys cerquen un camí de programació conjunta, experimenten de cada dia més el camí de la complementació, enmig de la diversitat d'oferta que fan, tenint molt en compte el treball conjunt que es projecta dur a terme. Així, delegacions com *catequesi, joventut, vocacions, missions, família, ensenyament...* troben moments de confluència a l'hora de planificar i organitzar trobades sobre uns mateixos col·lectius, especialment d'infants i d'adolescents. Altres delegacions com *salut, caritas, immigració...* pràcticament actuen solidàriament en l'esforç d'acompanyament dels més necessitats i oferint camins de compromís i formació des del voluntariat. *Fundacions* com Mestral, Calabria, Germà Sol, o projectes de presència i educació en zones desprotegides, per a individus i famílies desestructurades, a barriades en condicions poc favorables per una reinserció social en condicions normals... El treball d'acollida, rehabilitació i reinserció de drogodependents està centrat en la feina que fa el *Projecte Home* i que, com succeeix a Mallorca, també a la nostra illa ha estat promogut i estalonat per la diòcesi des del primer moment.

LA PRESENCIA MENORQUINA EN EL TERCER MÓN

La sensibilitat per als problemes del *tercer món* prové d'un reconeixement de la feina abnegada que fan els nostres missioners escampats arreu del món: preveres, laics i religiosos. Són ells la presència viva de la nostra comunitat diocesana a la República Dominicana, a Ghana, a Corea, a Perú, al Zaire, a Burundi, a Bolívia, a Costa d'Ivori, a Xile, a Venezuela, a Brooklyn, a Filipines, a Mèxic. Els darrers esdeveniments localitzats als Grans Llacs han originat molts gestos de solidaritat que han reunit les comunitats parroquials i arxiprestals per a la pregària i per a l'organització de col·lectes per als refugiats. A la Catedral, al costat de la porta de la Llum penja des dels primers dies del conflicte un gran llaç negre en senyal de solidaritat amb la causa de la pau al continent africà. Feina colze a colze per una mateixa causa amb molts altres col·lectius, com els que integren el Fons Menorquí de Cooperació i les referències constants a la premsa local a fi d'ajudar a una progressiva mentalització que mogui més i més a la solidaritat amb els més pobres.

ORGANITZATS PER A SERVIR MILLOR

Des de l'arribada del bisbe Francesc Xavier, ara fa un poc més de cinc anys, s'han impulsat des del primer moment els *consells pastoral diocesà, de presbiteri, d'economia*, essent aquests organismes diocesans un *autèntic forum de diàleg i*

plantejament de totes les accions de la diòcesi. Hi ha hagut fins el moment força agilitat i sinceritat en el tractament de les qüestions i en les propostes que s'han fet, entre les que s'ha de destacar sobretot el suggeriment de la *convocatòria d'una Assemblea Diocesana*, després de la que va convocar el bisbe Miquel fa vint-i-cinc anys per a fer el llençament del post-concili. Un aspecte que creim imprescindible és el de la formació a tot nivell. En aquest sentit, hi ha un pla de *trobades i formació permanent per als preveres* que s'està desenvolupant cada any i amb un ritme cíclic que vol tenir en compte totes les dimensions de la vida, tant personal, espiritual, intel·lectual i de servei ministerial i fa que ens trobem el presbiteri pràcticament una vegada al mes a nivell diocesà —trobades en les quals el bisbe sempre hi és present—, a més dels altres nivells de trobada que ja hi ha.

1996-1998: L'ASSEMBLEA DIOCESANA

Aquesta convocatòria d'*Assemblea Diocesana*, feta pel bisbe després d'una àmplia consulta sobre l'oportunitat i necessitat de la seva celebració i en el marc de la celebració del II Centenari de la restauració de la diòcesi (1795-1995), la qualificam com un *autèntic kairós*, un moment privilegiat en el qual s'estudien temes fonamentals de la pastoral diocesana i que constitueix un moment esperat de renovació. Des del mes d'octubre de 1995 amb el temps de pregària i preparació estam pràcticament en Assemblea. La inauguració oficial va ser el dia 17 de gener de 1996, festa de Sant Antoni Abat, patró de la diòcesi i Diada del poble de Menorca. A partir d'aquesta data comença l'*etapa parroquial* en la qual hi participen més de mil persones repartides en més de cent grups que a partir d'un material de reflexió elaborat expressament pel Consell Pastoral es troben per a fer-ne revisió de vida amb una freqüència més o manco quinzenal.

Quatre temàtiques anomenades «*blocs de treball*» referides a quatre qüestions fonamentals de la pastoral i de la missió de l'Església: l'*evangelització, la celebració de la fe, el servei de la caritat i l'organització de la diòcesi*. En un clima de total llibertat, s'ha demanat l'aportació sincera de tots, la reflexió compartida en petit grup de base, la proposta de noves actituds personals i d'actuació eclesial. Aquesta etapa parroquial treballada durant quatre trimestres acabarà per Pasqua del 1997, per a donar pas a l'*etapa arxiprestal* que serà molt breu i consistirà en una reflexió a partir de l'*estudi socio-religiós* dirigit pel professor de l'Universitat Autònoma de Barcelona i molt coneixedor de la realitat menorquina, Joan Estruch.

L'*etapa diocesana de l'Assemblea* tindrà lloc entre els mesos d'octubre de 1997 i abril de 1998, preveient la *celebració de cloenda* per al dilluns de Pasqua. Aquesta etapa que anomenam diocesana es farà a partir de l'elaboració de *quatre ponències* corresponents als quatre temes esmentats i que seran treballades juntament amb les propostes d'actuació en diferents caps de setmana i amb la participació dels assembleistes, en un nombre aproximat de cent vuitanta persones. Són els qui durant aquests mesos es dedicaran plenament i en representació de tots els grups que han treballat previament, a fer la reflexió diocesana que anirà precedida d'un recés de pregària i d'una sessió complementària. Esperam els bons fruits de tot aquest treball conjunt, confiant sempre en la presència de l'Esperit de Jesús.

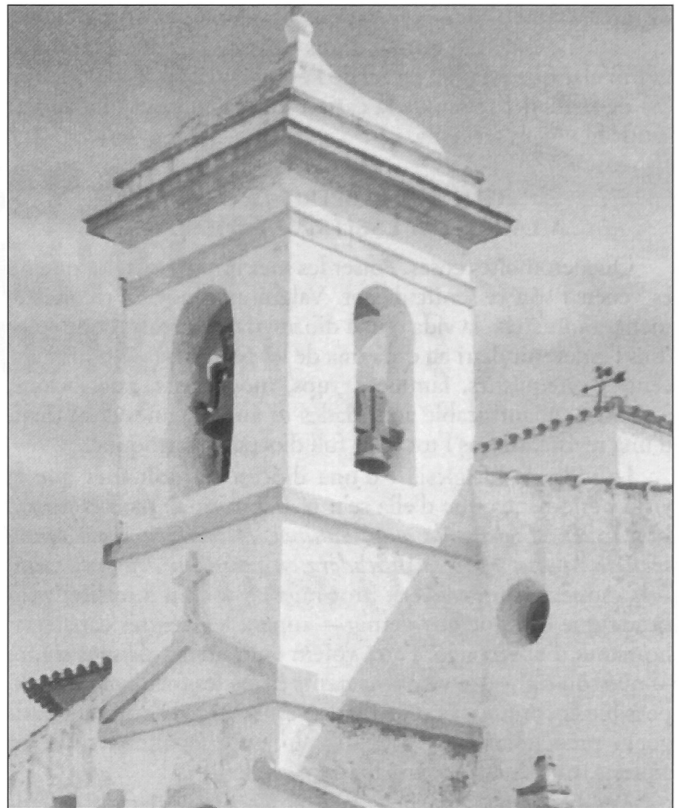
Aquest moment, per tant, és un moment de treball silenciós i esperançat, encaminat a compartir en grup preocupacions i propostes, en un ambient de llibertat i acceptació que permet que el diàleg ajudi a ser constructiu. La diòcesi, en aquest final de mil·lenni, necessita una represa que sigui fruit de la conversió i del consens, a fi que siguin traçades unes línies d'actuació pastoral que s'orientin vers l'evangelització necessària per avui i que permeti un treball plural i compromès dins la diversitat que presenten les comunitats parroquials i altres centres cristians. Volem que aquest fet eclesial de l'Assemblea sigui *la nostra aportació a la preparació del Jubileu del III mil·lenni*, com ens exhorta el Papa Joan Pau II en la carta apostòlica «*Tertio mil-lenio adveniente*».

A 200 ANYS DE LA RESTAURACIÓ DE LA SEU MENORQUINA

Si aquesta és la projecció, no menys important és sobre també quin n'ha estat el seu origen. Aquest l'hem de situar en el treball del Consell Pastoral Diocesà, representatiu de tots els estaments de la diòcesi i a l'ocasió de la celebració del *II Centenari de la Restauració de la Diòcesi* l'any 1995. L'Assemblea Diocesana és el fruit madur d'aquesta celebració que, en la seva senzillesa, es va proposar un triple objectiu: 1) *cultural*: la reobertura del Museu Diocesà i un cicle de conferències formatives, 2) *social*: el projecte «Mestral» de Caritas Diocesana i 3) *pastoral*: la celebració de l'Assemblea Diocesana, juntament amb una intensificació de la sensibilitat missionera de la diòcesi. Per aquest motiu, el bisbe, el vicari general i el delegat de Missions van realitzar un viatge pastoral a Ghana, concretament a la missió de Bunkpurugu, on hi ha el missioner menorquí Manolo Bonet. Aquesta visita pastoral es farà a altres llocs on hi ha missioners menorquins.

LA RECUPERACIÓ DEL PATRIMONI HISTÒRIC I ARTÍSTIC

A tota aquesta restauració espiritual i pastoral s'hi ha d'afegir l'esforç per a la *recuperació del Patrimoni Històric i Artístic* de la diòcesi en aquells aspectes que més ho necessita i comptant amb tot un replantejament de la gestió econòmica que ajudi a caminar decididament cap a l'autofinançament i

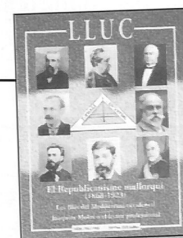
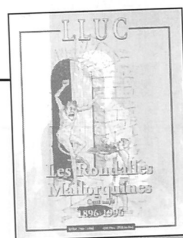
Església parroquial de Sant Cristòfol (Foto: Donald. G. Murray)

sigui de cada dia més normal la cooperació de totes les comunitats i entitats d'església en un *fons comú diocesà* que, a exemple dels primers cristians, ajudi al sosteniment de tots i especialment dels qui passen més necessitat.

En relació als edificis sempre s'ha comptat amb la col·laboració de les institucions locals, insulars i autonòmiques i per aquest motiu s'han pogut fer front a despeses importants provocades pel greu estat en el qual es trobaven molts dels edificis. S'ha pogut fer front en aquests anys a obres en quasi bé totes les parròquies, sempre amb major o menor intensitat

ANY 1996

- *Les Rondalles Mallorquines*
Cent anys (1896-1996)
- *L'edició a les Balears*
Rafel Duran, un home de teatre
El Museu Episcopal de Mallorca (1908-1916)
- *Josep Palau i Fabre, l'alquimista*
Parc Natural de Sa Dragonera
La condició de dona en la narrativa
d'Antònia Vicens

- *Santiago Rusiñol a Mallorca*
El muntatge teatral de *La Dida*
El funicular aeri del Puig Major
- *El Republicanisme mallorquí (1868-1923)*
Les Illes del Mediterrani occidental
Joaquim Molas o el lector professional

degut a la necessitat o gravetat que presentava la situació. Pensam que no és tracta només d'uns béns de l'Església, sinó que tenim clar que estan al servei de l'evangelització, de la celebració de la fe, del servei de la caritat i de la cultura, i en aquest sentit hi volem fer feina.

¿QUÈ DIU L'ESPERIT DE JESÚS A LA NOSTRA ESSLÉSIA DE MENORCA?

Queden moltes coses. Potser les més importants, les que no es veuen i són el sentit de tot. Valgui aquí aquest reconeixement. Tanmateix, la vida d'una diòcesi, la vida real, la que corre dins l'esdevenir diari en cada una de les parròquies, comunitats, centres catequístics, famílies, grups, moviments, associacions, etc. no és quantificable amb dades ni amb pàgines d'un diari, d'una revista, ni fins i tot d'un full diocesà o parroquial...

La vida de l'Església i d'una diòcesi és molt més que la visió periodística que d'ella se'n té. *L'Esperit de Jesús és present dins la seva Església, la guia, l'ànima, la corregeix, com també realitza la seva acció santificadora en cadascun dels seus membres.* Aquest és un misteri, i tot misteri —com a realitat profunda que és i que ens defuig— supera les nostres capacitats humanes d'observació. Però, volem estar atents als seus signes —que són signes de vida— i atents a que les mediacions facin possible la comunicació de l'home amb Déu. D'aquí que estiguem preocupats per saber si realment allò que ens diu en aquests moments l'Esperit ho feim realitat.

Ens ho demanam en aquest temps privilegiat a l'Assemblea diocesana i serà àmpliament fet pregària i debatut en *l'etapa diocesana* que assenyalarà les pautes de futur mitjançant les propostes a què arribem després de la revisió de vida que feim, unes propostes de les quals s'ha dit ja que han de ser clares, realistes, realitzables i avaluable.

Ens preocupa com feim visible i assequible des de la vida l'anunci de l'Evangelí de Jesús, com el feim proposta vàlida per als homes i dones d'avui, per als joves, per als adolescents i els infants, perquè sigui font de sentit i felicitat per a la vida, perquè sigui proposta d'un estil de vida nou que reorienti els mecanismes socio-polítics i econòmics vers una societat justa, igualitària i en pau.

Ens preocupa la manca de vocacions al ministeri sacerdotal i a la vida religiosa, com també totes les vocacions laicals assumides des del compromís baptismal. No amb visió resignada

sinó cristiana i realista, hem assumit el moment present en allò que comporta de crisi vocacional. Els capellans juntament amb les nostres comunitats i, en general els educadors i animadors cristians, ens demanam què ens vol dir l'Esperit de Jesús a través d'aquesta situació, la qual segurament demana nous plantejaments eclesials i la decisió també de noves respostes des d'un discerniment evangèlic.

Ens preocupa el sentit del diumenge i la trobada eucarística: volem que sigui font i cim de tota la vida cristiana. I amb ella la font de tota gràcia en la celebració dels altres sacraments, viscuts amb sinceritat, amb esperit festiu i amb coherència amb el creixement vers la maduresa en la fe.

Ens preocupa l'acollida i la caritat. Voldríem que l'acció social i de compromís militant de tots els cristians dins la societat estàs fortament fonamentada en una espiritualitat que en sigui el seu impuls i la seva estació de manteniment constant. Preocupacions, però, que manifesten el goig de fer un camí junts a l'estil del bon samarità elogiats per Jesús perquè estima l'home per damunt de tot legalisme i respecte humà.

Ens preocupa el diàleg fe-cultura; en concret, com fer penetrar el missatge cristià en el medi socio-cultural en el qual vivim a fi que contagiï totes les realitats humanes, polítiques, econòmiques i de lleure, al mateix temps que feim l'esforç de descobrir en la nostra realitat d'avui, persones i ambients, tot allò que hi ha d'Evangelí i de Regne de Déu per valorar-ho, potenciar-ho i treballar-ho conjuntament. I des d'aquest diàleg, una Església que sigui «experta en humanitat», com deia Pau VIè., humil, senzilla, a l'abast de tothom, dialogant, capacitada per escoltar i acompanyar... Les dimensions geogràfiques i humanes de la nostra illa ho afavoreixen.

Ens preocupen tantes i tantes coses..., però les anam posant damunt la taula, les compartim amb senzillesa, ens escoltam amb atenció. Tothom té una paraula a dir, una proposta a fer i un compromís a assumir. Així ho demanam en la pregària de l'Assemblea diocesana, així també agraïm que pregueu també amb nosaltres: d'aquesta manera la comunicació esdevé un corrent nou entre nosaltres, una solidaritat en el bé i en el compromís per una Església fidel a Jesucrist. ■

Sebastià Taltavull i Anglada
vicari general del bisbat de Menorca

Bar Restaurant

CA S'AMITGER

ESPECIALITAT EN MENJARS MALLORQUINS

07315 LLUC (Mallorca)

Tel. 51 70 46

**CAFÈ
DE SA
PLAÇA**

El cafè de Lluc

Plaça Pelegrins, 14 • Tel. 51 70 24 • LLUC

■ JOSEFINA SALORD RIPOLL

ANY JOAN RAMIS I JOSEP M. QUADRADO: EL RETROBAMENT AMB LA MENORCA IL·LUSTRADA I LA ROMÀNTICA

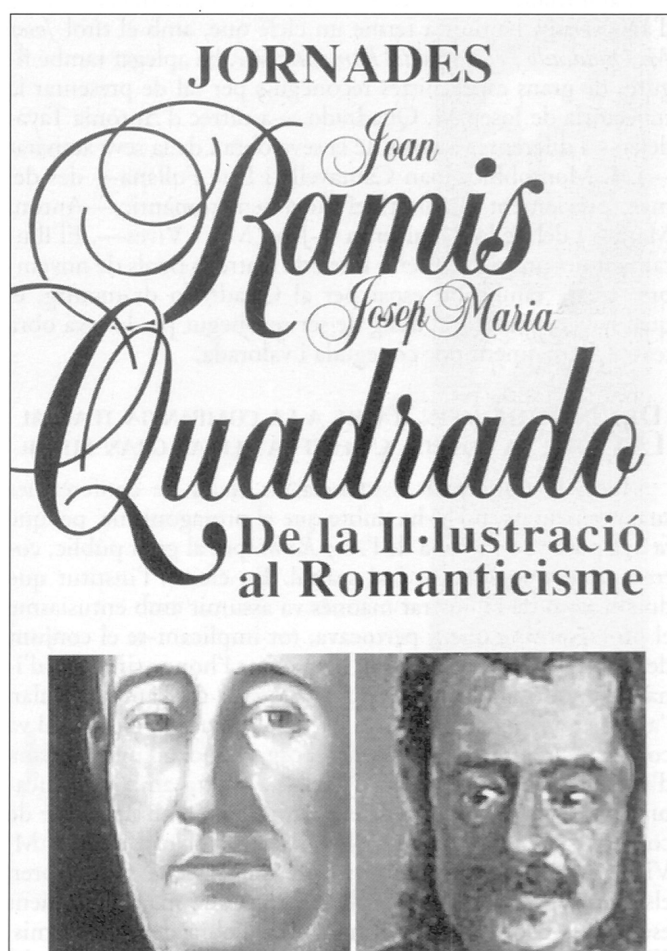
Aquest any 1996 Menorca s'ha vestit de festa cultural per commemorar el 250è aniversari del naixement de Joan Ramis i el centenari de la mort de Josep M. Quadrado, dues de les figures més emblemàtiques de la Menorca contemporània, enllaçades per una mateixa data, l'any 1819, en què coincideixen la mort de l'il·lustrat maonès i el naixement del romàntic ciutadellenc. Cent anys més tard, el 1919, ambdós es retroben en la commemoració dels centenaris respectius en una Menorca clarament inserida dins les coordenades del Nou-cents.

Les tres vegades que l'atzar els ha ajuntat poden esdevenir significatives: la primera, perquè és difícil resistir-se a la temptació de veure en el 1819 la data que estableix el relleu, fet alhora de ruptura i de continuïtat, entre l'ocàs de la Il·lustració i la creixença romàntica; la segona, perquè evidencia el contrast, el 1919, entre l'ascendent de Quadrado i el reconeixement més minoritari i acadèmic del Joan Ramis només historiador; la tercera, l'actual, perquè, després del tall de 1939 i de les revisions de la història de la literatura catalana dels anys 60 ençà, ha invertit els termes anteriors, tot enfrontant-nos a un Josep M. Quadrado desconegut i a un Joan Ramis emergent pel que fa a la seva condició de clàssic literari.

Joan Ramis i Josep M. Quadrado — presents en la toponímia cultural (donen nom a dos instituts de l'illa) i urbana, gaitant des dels seus quadres de fills il·lustres, apel·lant-nos amb antigues paraules de pedra a les làpides de les cases on van néixer— eren, són, tanmateix, vius en la memòria col·lectiva, que en reté el record d'una imprecisa glòria intel·lectual, distant i mancada de la calidesa que només pot donar el contacte actual. Des d'aquesta memòria, Menorca — la seva societat i el conjunt de les seves institucions culturals i polítiques— va assumir amb entusiasme el repte de declarar l'any 1996 Any Joan Ramis i Josep M. Quadrado: no es podia tractar d'un acte de reconeixement redundant sinó creatiu per tal com el que estava en joc era el fet mateix de «tornar a conèixer», amb noves dades crítiques i rigoroses, dues personalitats desdibuixades pel pas del temps o per la reclusió en cercles només acadèmics.

ELS CICLES DE CONFERÈNCIES DE L'ATENEU I DEL CERCLE ARTÍSTIC

La feina va ser iniciada, com no podia ser altrament, per les dues entitats culturals històricament lligades a les figures

Fragment del full informatiu de les jornades

de Joan Ramis i de Josep M. Quadrado: l'Ateneu Científic, Artístic i Literari de Maó i el Cercle Artístic de Ciutadella, capdavanters també en la commemoració del 1919.

El primer va programar, per al curs 95/96, un cicle de conferències que, amb el títol *La Il·lustració europea: llegat o llavor?*, tenia la voluntat d'establir un diàleg viu amb els valors de la Il·lustració, al final del qual la figura de Joan Ramis po-

gués ser abordada des de la nostra mirada present. Antoni Mestre i Andreu Murillo, historiadors; Francesc Bujosa i Josep M. Vidal, historiadors de la ciència; Lluís M. Todó, especialista en literatura francesa; Agustín Domingo, Josep M. Esquirol, Fernando Savater i Gabriel Amengual, filòsofs, desplegaran, amb el màxim rigor, l'ampli ventall que posà el coneixement del passat il·lustrat al servei dels grans interrogants que sacsegen la nostra modernitat qüestionada. Caldria afegir-hi dues conferències de primer ordre, que evidencien la xarxa de col·laboracions institucionals en la celebració de l'Any Joan Ramis: la de Mercè Otero, organitzada per l'Institut Joan Ramis i impartida a l'Ateneu, que oferí nous elements per a la lectura ginecocrítica de la tragèdia neoclàssica *Lucrècia*, i la d'Antoni-Joan Pons, pronunciada en l'acte commemoratiu que va tenir lloc a l'Ajuntament de Maó el dia 26 d'abril, data del 250è aniversari del naixement de Joan Ramis, fill il·lustre de la Ciutat.

Paral·lelament, el Cercle Artístic de Ciutadella, al llarg d'aquest any, ha duit a terme un cicle que, amb el títol *Josep M. Quadrado i el temps del Romanticisme*, ha aplegat també figures de grans especialistes reconeguts per tal de presentar la trajectòria de Josep M. Quadrado —a càrrec d'Antònia Tayadella— i diferents vessants de la seva obra i de la seva activitat —J. I. Montobbio, Joan Cantavella i Pere Fullana— des del marc prèviament establert del moviment romàntic —Antoni Marí— i del de la Renaixença —Joan Mas i Vives—. El lliurament del prestigiós premi Born de teatre, a finals de novembre, crearà també un espai per al Quadrado dramaturg, el qual havia expressat el desig de ser reconegut per la seva obra teatral, actualment poc coneguda i valorada.

DE L'INSTITUT JOAN RAMIS A LA COMPANYIA TEATRAL LA CLOTA: LA POSADA EN ESCENA PER AL GRAN PÚBLIC

Tot i la nombrosa assistència als cicles de conferències suares esmentats, no hi ha dubte que el protagonisme, pel que fa a la posada en escena de l'Any Ramis per al gran públic, correspon al món docent i al teatral. En efecte, l'institut que duu el nom de l'il·lustrat maonès va assumir amb entusiasme el protagonisme que li pertocava, tot implicant-se el conjunt de la comunitat escolar. Així, li va caber l'honor simbòlic d'inaugurar, amb l'assistència d'autoritats de tot l'àmbit insular, l'any dedicat a Joan Ramis, la participació activa en el qual va concretar en dos àmbits. Primer, l'organització d'una setmana d'activitats —del 22 al 26 d'abril—, oberta amb una acaupregó de l'alumnat del centre i continuada amb una sèrie de conferències: Andreu Murillo, Josefina Salord, Josep M. Vidal, Guillem Sintès, Antoni-Joan Pons i Mercè Otero foren els encarregats de posar a l'abast del públic majoritàriament escolar les coordenades del món i de l'obra de Joan Ramis. L'interès, altrament, havia estat nodrit al llarg del primer i del segon trimestre a través de l'elaboració d'un treball de divulgació, duit a terme per vint-i-dos alumnes de 3r de BUP i de COU, sota la coordinació de Joel Bagur, Josefina Salord i Àlex Villeyra: *Joan Ramis, un il·lustrat de la Menorca disputada*, editat pel mateix institut i presentat en el marc d'aquesta setmana, fou finalment guardonat per la Fundació Jaume I, que li atorgà un dels XVIII Premis Baldiri Reixac.

Dia 26 d'abril, la companyia teatral La Clota, dirigida per Pitús Fernández, estrenava l'espectacle *Ramis de la tragèdia a*

la farsa. Els textos escenificats —el monòleg de Brutus i el final de *Lucrècia*, l'*Elegia* amb motiu de la mort de la seva dona, l'*Ègloga Tirsis i Filis* i una selecció de *Poesies burlesques i amoroses*— van permetre al públic de gaudir de l'actualitat, punyent i vital, de l'obra literària de Joan Ramis. Avalat per un bell text de Pere Gimferrer al programa de mà, la màgia teatral garantia amb certesa l'abast d'autor clàssic de l'il·lustrat maonès.

LA DIMENSIÓ ACADÈMICA DE L'ANY RAMIS I QUADRADO

Cal esmentar, en primer lloc, la projecció externa de Joan Ramis a la UIB i a la Universitat Catalana d'Estiu: el maig d'enguany, durant la setmana d'activitats de l'Institut Menorquí d'Estudis a l'UIB —dins el marc del conveni de col·laboració signat per les dues institucions—, Josefina Salord presentà les aportacions de l'Any Ramis a la conferència *El grup il·lustrat menorquí: un nou estat de la qüestió*. Així mateix, el curs programat per l'IME *Joan Ramis i la Il·lustració a Menorca* —a càrrec d'Antoni-Joan Pons, Josefina Salord i Josep M. Vidal— va permetre de difondre entre el professorat i l'alumnat reunit a Prada de Conflent les principals fites d'aquesta primera, i encara no prou reconeguda, figura del segle XVIII català.

Amb tot, l'acte acadèmic central va ser aportat per les *Jornades Joan Ramis i Josep M. Quadrado. De la Il·lustració al Romanticisme*, celebrades a Maó i a Ciutadella els dies 31 d'octubre, 1 i 2 de novembre. Les ponències de caràcter general de Jordi Carbonell, Jordi Ginebra, Joan Mas i Vives, Joaquim Molas i Antònia Tayadella varen tenir el contrapunt d'un gruix important de comunicacions, a càrrec de Santi Moll, Maria Paredes, Antoni-Joan Pons, Magdalena Fàbregues, Ignàcio Martín, Vicent de Melchor, Josep M. Vidal, Miquel Àngel Casanovas, Joan Cantavella i Josefina Salord, que abordaren aspectes inèdits o replantejaren críticament aspectes de l'obra de l'il·lustrat maonès i del romàntic ciutadellenc. La presentació de dos llibres estretament relacionats amb la celebració, l'any 1991, de l'Any Antoni Febrer i Cardona —el de Maria Paredes i Baulida, *Antoni Febrer i Cardona, un humanista il·lustrat a Menorca (1761-1841)* a càrrec d'Àngel Mifsud, i el de Jordi Ginebra, *L'obra gramatical d'Antoni Febrer i Cardona* a càrrec d'Antoni-Joan Pons— ens dona la veritable clau del sentit d'aquestes Jornades: propiciar, d'acord amb el text que n'acompanya el programa, «un diàleg que ens condueixi al futur del coneixement, aquell on els grans autors de la nostra tradició tindran doble veu, la pròpia i la que parlarà d'ells des de la història i la crítica culturals».

L'any 1996, l'Any Joan Ramis i Josep M. Quadrado s'ha desplegat sota aquest signe de creació de presència. L'esquelet ressenyat ha contribuït a donar vida a les dues figures abans imprecises; fins els seus rostres, gràcies a una iniciativa dels Ajuntaments de Maó i de Ciutadella, guaiten emmarcats a l'entrada dels instituts a què abans només donaven nom. Per tot açò, ara i a partir d'ara, després d'aquest recorregut de reconeixement, podem començar a retre a aquestes dues grans figures menorquines el veritable reconeixement de la memòria històrica: la que lliga creadorament i críticament el passat amb el nostre present.

Josefina Salord Ripoll

■ JOEL BAGUL i ÀLEX VILLEYRA

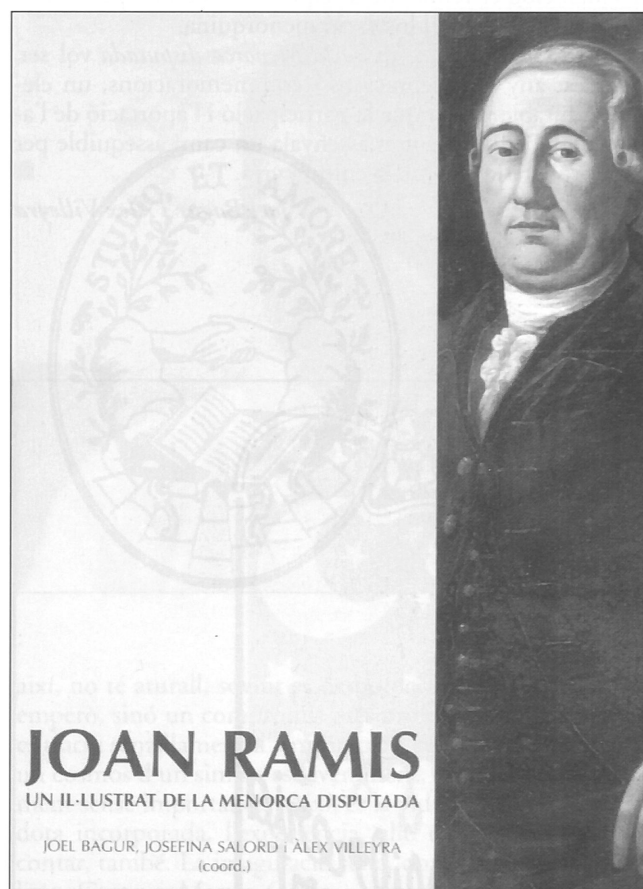

LA DIVULGACIÓ DIDÀCTICA D'UN CLÀSSIC DE LA LITERATURA CATALANA

Si, en paraules de Dryden, en la bogeria hi ha un cert plaer que només els bojos coneixen, només aquells que des de l'interior han viscut la plasmació d'un llibre com *Joan Ramis, un il·lustrat de la Menorca disputada* poden divulgar-ne l'experiència viscuda tot convidant-vos a compartir aquesta bogeria. Perquè, si llegir esdevé una aventura fascinant —per sort cada dia més habitual en la nostra societat—, prendre part en la creació d'açò que convencionalment anomenem *llibre* és una experiència senzillament inoblidable.

És en aquest sentit que un estol entusiasta d'alumnes de 3r de BUP i de COU de l'Institut Joan Ramis i Ramis de Maó, coordinat per Joel Bagur, Josefina Salord i Àlex Villeyra, s'ha erigit en protagonista del vessant creatiu de l'*Any Ramis. Joan Ramis, un il·lustrat de la Menorca disputada* —amb unes atractives cobertes, dissenyades per Josep Bagur i Xavier Mantolan— és el primer llibre de divulgació sobre la figura més rellevant de la literatura catalana del Segle de les Llums: un llibre que hauria d'ajudar decididament a estendre el coneixement i la revaloració tant de l'obra, neoclàssica i il·lustrada, de Joan Ramis com del mitificat i complex segle XVIII menorquí.

Desglossar, en cinc grans blocs, la vida de l'intel·lectual maonès, la diversitat de la seva obra i les coordenades temporals i espacials, ens ha servit per presentar d'una manera eminentment didàctica la figura de Joan Ramis. Calia, abans que tot, aprofitar la reflexió de Jordi Carbonell segons la qual el cicle vital de Ramis s'entrelliga amb el cicle històric de la Menorca del segle XVIII i de les primeres dècades del XIX. Així, el primer bloc —*Joan Ramis i Menorca: etapes d'una trajectòria*— és un recorregut a través de dues històries paral·leles: d'una banda, els successius canvis de sobirania política i les transformacions economicosocials; de l'altra, les etapes vitals de Joan Ramis, sempre condicionades pel moment històric. En una primera etapa, la de l'aprenentatge, tot i la presència postbarroca, Ramis beu ja de l'esperit il·lustrat europeu, la petja del qual és evident en la següent etapa: la de l'esplendor literari del dramaturg neoclàssic. Així, el 1769, als vint-i-tres anys, escriu l'obra cabdal del neoclassicisme català, la tragèdia *Lucrecia*, i, nou anys més tard, és un dels fundadors més actius de la *Societat Maonesa*, màxim exponent de les inquietuds culturals del grup il·lustrat menorquí. Unes inquietuds que es veuen, en bona part, escapçades l'any 1782 quan l'illa passa a

mans espanyoles: és el període en què Menorca i Joan Ramis es debaten entre la perplexitat i la incertesa. Aquest debatiment durà Ramis, astorat pels resultats de la Revolució francesa, a un doble canvi per tal com l'esperit il·lustrat adoptarà les formes de la historiografia i s'expressarà majoritàriament en la llengua del poder establert. Amb tot, esdevindrà el primer historiador modern de Menorca, membre de la Real Academia de la Historia i l'autor del primer tractat d'arqueologia de tot l'Estat.

En el segon i el tercer blocs, analitzam els dos vessants literaris: el de dramaturg i el de poeta. El primer, amb la fita que assenyala *Lucrecia*, sense menystenir, però, ni *Arminda* ni *Rosaura*, una trilogia unificada per la presència dels elements, argumentals i temàtics, recurrents en la dramaturgia ramisiana. L'altra cara literària, la poètica, és presentada des del precoç manuscrit juvenil fins al tardà poema èpic *La Alonsoiada* —excel·lentment traduït al català per un jove il·lustrat de l'època, Vicenç Albertí i Vidal—, enmig dels quals se situen les *Poesies burlesques i amoroses*, amb imatges quotidianes del Maó del tombant dels segles XVIII-XIX, ofertes per un Joan Ramis fins fa ben poc inèdit.

En el quart bloc, us convidam a viatjar a través de la seva obra d'historiador, cabdal no només per la varietat i extensió enciclopèdiques sinó també per ser el punt de partida de la historiografia menorquina moderna. Finalment, el vessant científic del Joan Ramis naturalista, treballat per Josep Miquel Vidal, clou el ventall de disciplines abordades per l'autor més emblemàtic de la Il·lustració menorquina.

Joan Ramis, un il·lustrat de la Menorca disputada vol ser, dins aquest any de celebracions i commemoracions, un element perdurable pel fet que la participació i l'aportació de l'alumnat de l'institut maonès assenyala un camí assequible per fer més propera i palpable la cultura viva.

Joel Bagur i Àlex Villeyra

A

JOAN RAMIS

lucrecia

a cura de
Jordi Carbonell

40

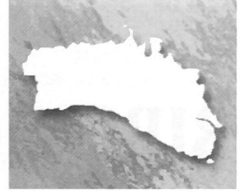

Carrer d'en Rubí, 5
Tel. (971) 71 38 21
07002 Palma (Mallorca)

Subscriuiu-vos
a la
Revista
LLUC

Al la Ciutat dels Llibres

■ JOAN F. LÓPEZ CASASNOVAS

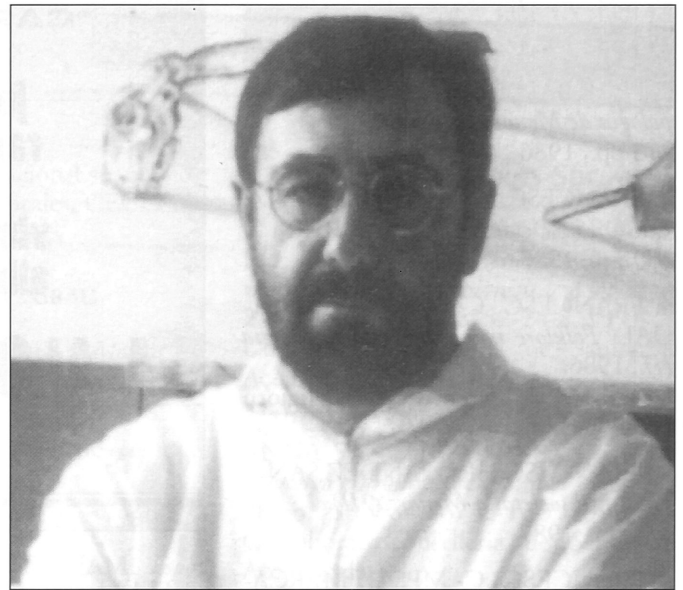
PER UNA MICA D'AMOR

Si Pau Faner publica un altre llibre, sembla que ja no és notícia. El novel·lista ciutadellenc és prolífic, s'ha fet un nom a base de dedicació, els premis l'han avalat, ha estat «escriptor del mes», etc. Tanmateix, Pau Faner acaba d'afegir una nova publicació a la seva llarga i important obra i açò s'ha de saludar i ponderar; vull dir que bé mereix l'atenció més enllà de la simple gaceta.

«*Per una mica d'amor*» no aporta novetats essencials a l'escriptura faneriana. Hi trobam una història linial, contada amb ofici, des del coneixement (que, a força d'estudi, esdevé estimació) d'un món proper: Ciutadella i Menorca. Al segle XVIII, amb els anglesos a l'illa. La vida quotidiana d'una societat reclosa, amb inquietuds i misèries, amb fam també (que els panxons excepcionals no fan més que confirmar), amb brutors socials, barreges de vida i mort en cru (com fer l'amor a un cementeri), apareix com a escenari per on deambula el protagonista, en Joan Torró, patèticament enamorat de Bàrbara Anna Aurora. Després vindrà la promesa del benestar somiat: l'expedició de menorquins, engrescats pel dr. Andrew Turnbull, que el juny de 1768 van arribar al port de Sant Agustí de La Florida. I després, la constatació que les promeses són flòbies i que la realitat sempre serà dura per als qui han nat per sofrir... i estimar *in hac lacrimarum valle*: Joan Torró troba l'amor amb na Felipeta Dolça i fan l'aventura d'Amèrica. Al cap i a la fi, el viatge a Amèrica és una gran paràbola de la vida: trencar amarres i partir, patir tempestes i tràngols, passar bonances i calmes, avançar a l'orça i contra vent, fer via quan la fortuna és favorable amb les veles inflades i arribar a port..., segur que tard o d'hora s'hi arriba.

El tema de l'emigració dels menorquins a La Florida ja havia estat tractat per Pau Faner en un altre gènere, el teatre: «*Mon senyor*» (Premi El Micalet, 1994). Ara hi torna des de la perspectiva narrativa, on en Pau es troba a pler, fruit de l'escriptura i fent-nos-en fruir com a lectors. (M'agraden especialment les descripcions d'ambient —per exemple, l'entrada del vent de tramuntana, p.51-53— i les aportacions d'expressions i de paraules de regust local —*conco, suarda, faral·lana, aderg, sunya, deixar en planconfès*, etc.— que en Pau repesca per a l'ús literari dins una llengua catalana estàndard enriquida d'aquesta manera).

És cert que la seva fabulació és imaginativament hiperbòlica; hi ha un «allavà!» d'exageració en la fantasia. En Pau és

Pau Faner

així, no té aturall, sovint es desborda. No és una fugida folla, emperò, sinó un compromís més profund amb la realitat. No es tracta senzillament d'«inspiració», sinó de saber extreure tot un cosmos d'un simple esdeveniment, d'un fenomen aparentment sense importància. Així, és la vida la inspiradora, l'anècdota incorporada, l'experiència, allò que un dia vam sentir contar, també. La imaginació seria, doncs, una crida a la totalitat. Gustavo Martín Garzo —premi nacional de narrativa 1994— va escriure a propòsit de la imaginació: «*Ens calen històries que ens contin allò que és el món i allò que passa dedins nostre, però sobretot que ens parlin del prodigiós, perquè la vida és indissociable de l'espera i la realització del prodigi*». («*La Rama Dorada*», El País, 9/11/94).

Ara, i doncs, en Pau Faner ha fet una cala en la història dels menorquins, a la recerca d'un sentit a allò que ens va succeir, emprant com a mètode una absoluta llibertat narrativa, ja que, en definitiva, com va dir Juan Benet, «¿*Qué barreras pueden prevalecer contra un hombre capaz de inventar la realidad?*».

Joan F. López Casasnovas

BIBLIOGRAFIA DE L'INSTITUT MENORQUÍ D'ESTUDIS

COL·LECCIÓ CAPCER

1. JOAN RAMIS I VICENÇ ALBERTÍ: *La Alonsiada*.
155 pp., 1985

2. PERE BALLESTER: *Estudis d'Antropologia de Menorca*.
213 pp., 1986

3. FRANCESC HERNÁNDEZ SANZ: *Cultura i societat a Menorca (I)*.
279 pp., 1987

4. FRANCESC CAMPS I MERCADAL: *Folklore menorquí. De la pagesia (I)*, 1986
Col·labora: Ajuntament d'Es Migjorn Gran

5. FRANCESC HERNÁNDEZ SANZ: *Cultura i societat a Menorca (II)*.
313 pp., 1987

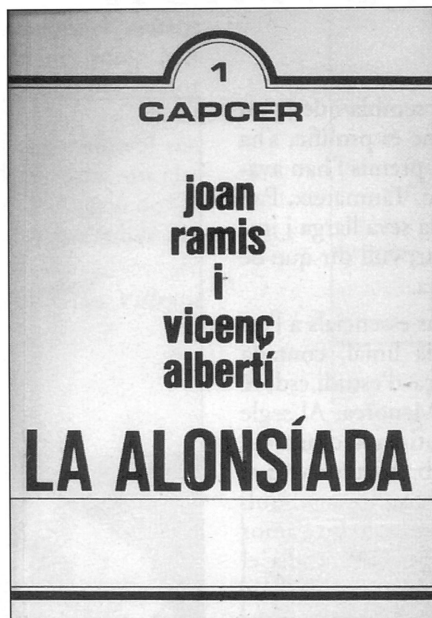
6. FRANCESC CAMPS I MERCADAL: *Folklore menorquí. De la pagesia (II)*.
132 pp., 1987
Col·labora: Ajuntament d'Es Migjorn Gran

7. FRANCESC CAMPS I MERCADAL: *Cançons populars menorquines*.
175 pp. ISBN 84-86752-00-0, 1987
Col·labora: Ajuntament d'Es Migjorn Gran

8. JOAN RAMIS I RAMIS: *Poesies burlesques i amoroses*.
88 pp. ISBN 84-86752-50-7, 1988

9. ANÒNIM: *Presa de Menorca*.
112 pp. ISBN 84-86752-04-3, 1989

10. ANTONI JOAN PONS: *Història de la invenció de la Nostra Senyora del Toro*.
207 pp. ISBN 84-86752-27-2, 1992

Col·labora: Confederación Española de Centros de Estudios locales, CECEL.

11. ANTONI PONS PONS; JOSEFINA SALORD RIPOLL: *Registre de la societat Maonesa*.
205 pp. ISBN 84-86752-28-0, 1991

12. FRA FRANCESC ROGER: *L'art de la cuina*.
231 pp. ISBN 84-86752-43-4, 1993
Col·labora: Sa Nostra

COL·LECCIÓ COVA DE PALA

1. FLORENCI SASTRE I PORTELLA: *La situación económica de las instituciones menorquinas en la primera mitad del siglo XVI*.
112 pp. ISBN 84-86752-03-5, 1989

2. JOSÉ LUIS TERRÓN PONCE: *Origen, desarrollo y consolidación de la propiedad inmueble en la isla de Menorca*

propiedad inmueble en la isla de Menorca (1287-1837).

334 pp. ISBN 84-86752-12-2, 1990

3. PERE PONS I CAMPS: *Apunts històrics sobre la formació del poble d'Es Migjorn Gran*.

223 pp. ISBN 84-86752-06-X, 1989

Col·labora: Ajuntament d'Es Migjorn Gran

4. RAMON ROSSELLÓ I ANDREU MURILLO: *Els jueus dins la societat menorquina del segle XIV*.

139 pp. ISBN 84-86752-20-5, 1990

Col·labora: Institut d'Estudis Balearics.

5. MICAELA MATA: *Menorca. Medio siglo de dominaciones extranjeras (1708-1763)*.

122 pp. ISBN 84-86752-29-9, 1991

Col·labora: Sa Nostra

6. ALBERT MARTÍNEZ ESTEBAN: *Vies de comunicació i poblament rural del terme des Mercadal*.

137 pp. ISBN 84-86752-45-0, 1994

Col·labora: Ajuntament des Mercadal

7. MICAELA MATA: *Menorca Britànica. La reina Ana y Jorge I (1712- 1727)*.

359 pp. ISBN 84-86752-46-9, 1994

Col·labora: Confederación Española de Centros de Estudios locales, CECEL.

QUADERNS DE DIVULGACIÓ

1. GUILLEM LÓPEZ CASASNOVAS: *La economía de Menorca*.

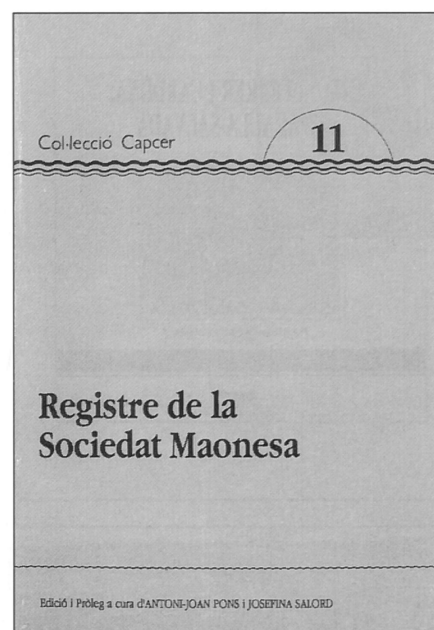
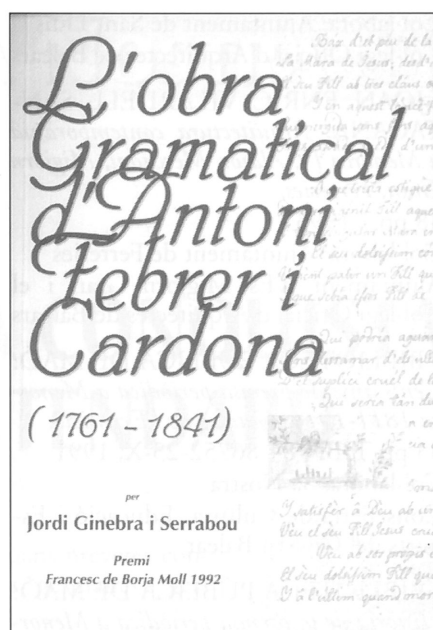
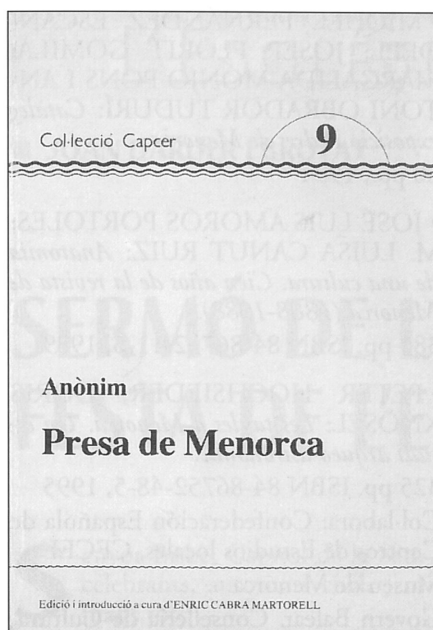
35 pp. ISBN 84-86752-19-1, 1988

Col·labora: Banca March

2. MARIA PAREDES I BAULIDA: *Antoni Febrer i Cardona: La paraula salvada*.

47 pp. ISBN 84-86752-22-1, 1991

COL·LECCIÓ PREMI FRANCESC DE BORJA MOLL

1. LLUÏSA GRÀCIA I SOLÉ: *Els verbs ergatius en català*. 107 pp. ISBN 84-86752-08-6, 1989
Col·labora: Ajuntament de Ciutadella
2. MARIA LLUÏSA DUBÓN PRETUS: *Estudi de la demografia actual menorquina. Les migracions i els seus efectes sobre la població i la societat illenques*. 127 pp. ISBN 84-86752-38-8, 1993
Col·labora: Ajuntament de Ciutadella
3. JORDI GINEBRA SERRABOU: *L'Obra Gramatical d'Antoni Febrer i Cardona (1761-1841)*. 195 pp. ISBN 84-86752-49-3, 1996
Col·labora: Ajuntament de Ciutadella

COL·LECCIÓ RECERCA

1. *Les illes Balears en temps cristians fins als àrabs*. 85 pp. ISBN 84-86752-02-7, 1988
2. *I Jornades sobre les rissagues de Ciutadella i altres oscil·lacions de nivell de la mar, de gran amplitud a la Mediterrània*. 96 pp. ISBN 84-86752-05-1, 1990
3. JOAN C. DE NICOLÁS MAS-CARÓ; MARIA J. CONDE BERDÓS: *La ceràmica ibèrica pintada a les Illes Balears i Pitiüses*. 146 pp. ISBN 84-86752-39-6, 1993

Col·labora: Confederación Española de Centros de Estudios locales, CECEL.
Institut d'Estudis Balearics

COL·LECCIÓ XIBAU

1. DIVERSOS AUTORS: *Mostra de poesia menorquina*. 174 pp. ISBN 84-86752-07-8, 1989
2. ANTONI MOLL CAMPS: *Finestra dels dies*. 67 pp. ISBN 84-86752-12-4, 1989
3. GUSTAU JUAN BENEJAM: *Espai intern*. 77 pp. ISBN 84-86752-15-9, 1990
Col·labora: Sa Nostra
4. FRANCESC FLORIT NIN: *L'aigua a les mans*. 79 pp. ISBN 84-86752-17-5, 1990
5. PERE GOMILA: *Els colors de l'edat*. 64 pp. ISBN 84-86752-31-0, 1992
6. JOSEP JOAN CASASNOVAS; LLORENÇ FERRER: *Tannkas de caragols. Crepuscles d'atzur*. 55 pp. ISBN 84-86752-37-X, 1993
Col·labora: Ajuntament de Ciutadella
7. JORDI VIVET BALLART: *Arena als ulls*. 69 pp. ISBN 84-86752-44-2, 1993
8. ANTONI TALTAVULL: *Els vents hi senten*. 67 pp. ISBN 84-86752-47-7, 1995

COL·LECCIÓ QUADERNS SOCIALS

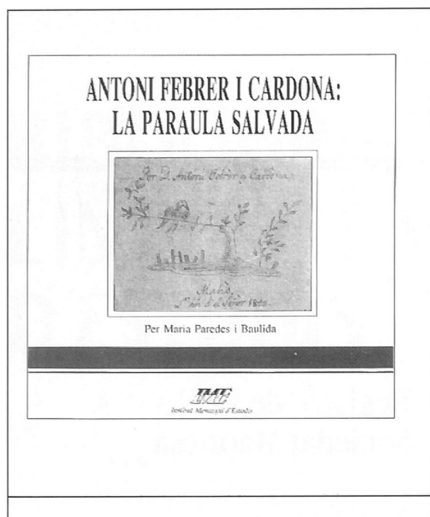
1. MARIA ANTONIA CARBONERO: *La població a Menorca. Bases demogràfiques per a la planificació social*. 215 pp. ISBN 84-86752-24-8, 1991
Col·labora: Conselleria de Sanitat i Acció Social
4. VICENÇ ARNAIZ SANCHO I ANNA SÁNCHEZ PONS: *Actituds a Menorca enfront de l'embaràs*. 88 pp. ISBN 84-86752-16-7, 1990
Col·labora: Conselleria de Sanitat i Acció Social

COL·LECCIÓ MONOGRAFIES ETNOLÒGIQUES DEL MUSEU MUNICIPAL DE CIUTADELLA

1. ANTONI CAMPS EXTREMERA I HELENA SINTES PONS: *El món tèxtil tradicional menorquí. Oficis, tècniques i usos (1850-1950)*. 34 pp. ISBN 84-86752-54-X, 1996
Col·labora: Ajuntament de Ciutadella
2. ANTONI CAMPS EXTREMERA I HELENA SINTES PONS: *Apicultura tradicional de Menorca (1800-1950)*. 42 pp. ISBN 84-86752-55-8, 1996
Col·labora: Ajuntament de Ciutadella

FORA DE COL·LECCIÓ

- *Present i futur de l'economia de Menorca. Actes de les jornades sobre diagnòstic i perspectiva de l'economia de Menorca*.

144 pp. ISBN 84-86752-01-9, 1988
Col·labora: Banca March

• GUILLEM ORFILA PONS: *Descobrir el medi. 12 itineraris experimentals arreu de Menorca.*

45 pp. ISBN 84-86752-10-8, 1989
Col·labora: Centre de Professors de Menorca

• BIBLIOTECA PÚBLICA DE MAÓ: *Butlletí del dipòsit legal de Menorca (1986-1988) / Boletín del depósito legal de Menorca (1986-1988)*

64 pp. ISBN 84-86752-14-0, 1990

• JOSÉ LUIS AMORÓS PORTOLES: *Brujas, médicos y el Santo Oficio. Menorca en la época del Rey Hechizado.*

298 pp. ISBN 84-86752-21-3, 1990
Col·labora: Ediciones Torre del Puerto

• JOAN ENRIC VILARDELL SANTACANA; NANDO PONS VIDAL: *Arquitectura contemporània a Menorca I. Es Castell.*

55 pp., 1990
Col·labora: Ajuntament d'Es Castell
Direcció General de Arquitectura i Vienda (MOPU)

• JOAN ENRIC VILARDELL SANTACANA: *Arquitectura contemporània a Menorca II. Ciutadella.*

72 pp. ISBN 84-86752-35-3, 1992
Col·labora: Ajuntament de Ciutadella
Col·legi Oficial d'Arquitectes de Balears

• JOAN ENRIC VILARDELL SANTACANA: *Arquitectura contemporània a Menorca III. Sant Lluís.*

32 pp, 1991

Col·labora: Ajuntament de Sant Lluís
Col·legi Oficial d'Arquitectes de Balears

• JOAN ENRIC VILARDELL SANTACANA: *Arquitectura contemporània a Menorca IV. Alaior, Mercadal, Migjorn Gran, Ferreries.*

48 pp., 1993
Col·labora: Ajuntament de Ferreries
Ajuntament d'Es Migjorn Gran i el Col·legi Oficial d'Arquitectes de Balears

• BIBLIOTECA PÚBLICA DE MAÓ: *Cents anys de premsa periòdica a Menorca 1811-1911. Catàleg de l'Exposició.*

55 pp. ISBN 84-86752-23-X, 1991
Col·labora: Sa Nostra
Conselleria de Cultura, Educació i Esports del Govern Balear

• BIBLIOTECA PÚBLICA DE MAÓ: *Història de la premsa periòdica a Menorca 1912-1978. Catàleg de l'Exposició.*

60 pp., 1991
Col·labora: Menorca. Diari Insular
Conselleria de Cultura, Educació i Esports del Govern Balear

• ALFONS X. MÉNDEZ VIDAL: *Situació econòmica i social del camp a Menorca.*

176 pp. ISBN 84-86752-32-9, 1992
Col·labora: Unió de Pagesos de Menorca

• DIVERSOS AUTORS: *15 anys d'Unió de pagesos. Notes per a una història econòmica de l'agricultura menorquina 1978-1993.*

150 pp. ISBN 84-86752-41-8, 1993
Col·labora: Unió de Pagesos de Menorca

• JOSEP M. VIDAL HERNÁNDEZ I JOAN RITA: *Jornades sobre conservació i desenvolupament a Menorca.*

202 pp. ISBN 84-86752-34-5, 1992
Col·labora: UNESCO
Comité Español de programa MaB

• JOSÉ LUIS AMORÓS PORTOLES; Mª LUISA CANUT RUÍZ; FERNANDO MARTÍ CAMPS: *Europa 1700: El grand tour del menorquí Bernardo José.*

501 pp. ISBN 84-86752-36-1, 1993
Col·labora: Ediciones del Serbal

• LOTHAR PABST: *Faules menorquines d'un ocell molt estrany.*

20 pp. ISBN 84-86752-42-6, 1993
• *Catàleg de l'Escola Nautica i el port de Maó al segle XIX.*

24 pp., 1993

• MIQUEL FERNÁNDEZ ESCANDELL; JOSEP FLORIT GOMILA; MARGALIDA MONJO PONS I ANTONI OBRADOR TUDURÍ: *Catàleg exposició Pedres de Menorca.*

60 pp., 1994

• JOSÉ LUIS AMORÓS PORTOLES; M. LUISA CANUT RUIZ: *Anatomia de una cultura. Cien años de la revista de Menorca (1888-1988).*

381 pp. ISBN 84-86752-11-6, 1989

• PETER HOCHSIEDER; DORIS KNÖSEL: *Les taules a Menorca. Un estudi arqueo-astronòmic.*

325 pp. ISBN 84-86752-48-5, 1995
Col·labora: Confederación Española de Centros de Estudios locales, CECEL

Museu de Menorca
Govern Balear. Conselleria de Cultura, Educació i Esports

• JOSÉ LUIS AMORÓS PORTOLES; M. LUISA CANUT RUIZ: *Lo que vió Bernardo José en su viaje por Flandes, Holanda, y sur de Inglaterra.*

430 pp. ISBN 84-86752-51-5, 1995
Col·labora: Ministerio de Asuntos Exteriores. Dirección General de Relaciones Culturales y Científicas

• MIQUEL ANGEL MARQUÉS SINTES; GUILLEM SINTES ESPASA: *El convent de Sant Diego a Alaior.*

90 pp. ISBN 84-86752-52-3, 1996
Col·labora: Institut d'Estudis Balearics

• JOAN C. DE NICOLÁS MASCARÓ: *Talaies i torres de defensa costanera. Arquitectura militar de Menorca I.*

129 pp. ISBN 84-87026-36-2, 1993
Col·labora: Institut d'Estudis Balearics

• JOSEP M. VIDAL HERNÁNDEZ; JOAN RITA I CIPRIANO MARÍN: *Menorca Reserva de la Biosfera.*

251 pp. ISBN 84-87128-63-7, 1994
Col·labora: Sa Nostra

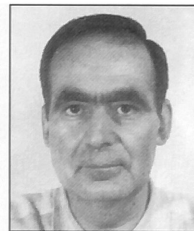
REVISTA MELOUSSA

• *Meloussa 1.*
217 pp., 1988

• *Meloussa 2.*
220 pp., 1991

• *Meloussa 3.*
145 pp., 1995

L'ESGLÉSIA NOSTRA

■ JOAN DARDER I BROTAT

SERMÓ DE LA CONQUISTA / FESTA DE L'ESTENDARD

Senyor Bisbe, Capítol de la Seu, germans preveres celebrants, autoritats civils i militars, germanes i germans tots:

«*Tal dia com avui*» de l'any 1229 Mallorca començà a ser una altra cosa: religió cristiana, cultura occidental i llengua catalana es conjugaven, marcant decisivament la identitat del nostre poble.

No fariem justícia si aplicàssim els nostres paràmetres -els de les acaballes d'aquest mil.lenni- per qualificar el que passà llavors. Sens dubte va ser una conquesta heroica, una guerra amb molts de morts i ferits i una creuada de cristians contra musulmans. Aquesta conquesta determinà aquí el curs d'una llarga i fecunda història, amb llums i ombres. D'aquesta història, nosaltres en som avui hereus i protagonistes. Hi havia motius religiosos, polítics i econòmics per emprendre la conquesta: eliminar la pirateria sarraïna en el Mediterrani que tenia la seva base principal a les nostres Illes, obtenir una plataforma per al comerç català cap al llevant i el nord d'Àfrica i tornar a cristianitzar aquesta terra.

Ens hem aplegat avui dins la Seu, que domina majestuosament l'horitzó de Palma, per fer memòria de l'entrada del gran Rei en Jaume i de les seves tropes a la ciutat mora de Madina Mayurqa, la nostra Ciutat de Palma. És un record agraït que colca damunt gairebé vuit segles. El cronista Ramon Muntaner ens conta, al primer terç del segle XIV, que «*tots anys, lo jorn de Sent Silvestre e de Santa Coloma, que fou presa Mallorca per lo dit senyor Rei, se fa professó general en la ciutat ab la senyera del dit senyor Rei*». El nostre record és festiu, religiós i profà, amb tot el cos i l'esperit. Hem vist, a la primera lectura, com el llibre del Siràcida també evoca els avantpassats que van ser homes de bé i que fiten el passat de la història d'Israel per injectar, amb el seu exemple, nova vida en el present i projectar l'esperança del poble cap al futur. No ens limitem, per tant, a un record merament oficial o de compromís, a un entreteniment del poble, sinó malavejem a fi què la força i els valors d'aquella gent capitanejada pel Rei en Jaume amarín encara avui el nostre poble. Perquè, germans, la grandesa dels nostres majors, si no s'imita, fa empegueir els qui la invoquen.

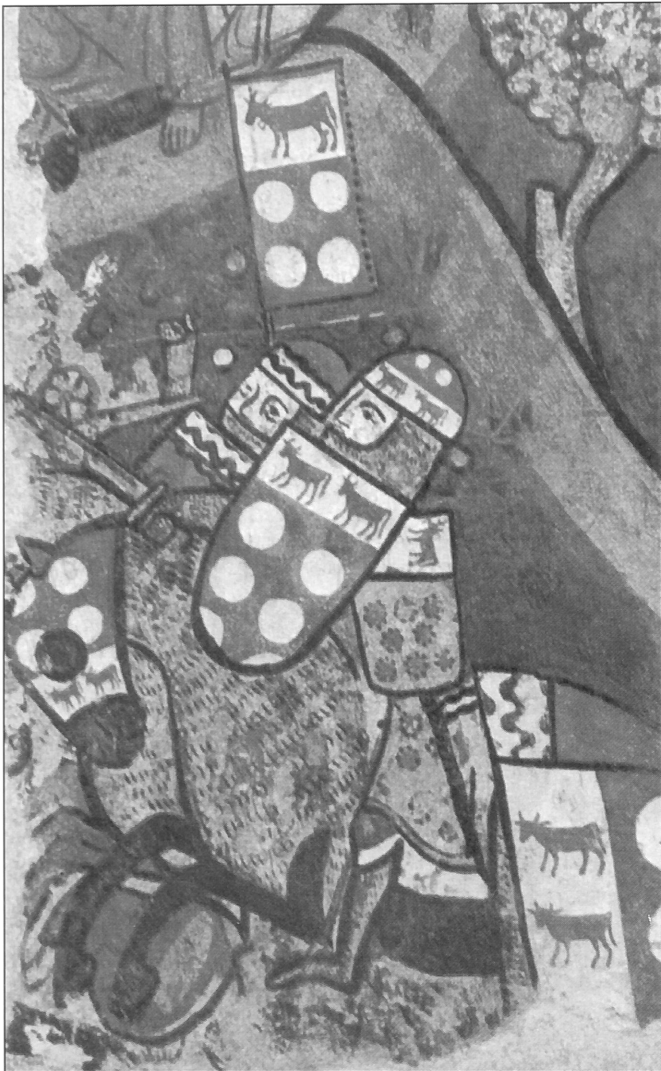
***

La conquesta no fou casual ni improvisada. Després de l'intent fracassat de conquerir Mallorca per un estol pisano-català

Miniatura del *Llibre dels privilegis dels reis de Mallorca* que representa el rei Jaume I el Conqueridor

els anys 1114-1115, amb el comte de Barcelona Ramon Berenguer III el gran, el projecte de tornar-hi no va ser abandonat. El seu fill, Ramon Berenguer IV, volia recobrar l'Illa l'any 1147 ajudat pels genovesos. La mateixa idea duia el seu fill Alfons II cercant la cooperació de Sicília, l'any 1178. Pere el Catòlic també intentà dur-ho a terme. Però seria el seu fill, Jaume I, un jove de vint anys, qui recolliria la idea a un dinar amb una partida de nobles catalans, a can Pere Martell, a Tarragona, devers novembre de l'any 1228. I ja no deixaria aquesta curolla. El Rei convoca Corts de catalans, per a Nadal, a Barcelona per proposar la conquesta de Mallorca «*a honor de Déu*». Els nobles, clergat i burgesia accepten la idea i posen de relleu, especialment els Bisbes, el caràcter religiós de l'empresa.

Representació d'una escena de la batalla de Portopí

El 5 de setembre de 1229 la flota que havia de conquerir Mallorca salpà des de Salou, Tarragona i Cambrils. Eren devers 150 naus, uns 20.000 homes i, com a mínim, 700 cavalls. Havien navegat 20 milles quan s'alçà un vent fort de llebeig, els còmits de galeres parlen de tornar enrere perquè no és possible amb aquell vent arribar a Mallorca. El Rei contesta «*Esta cosa nos no fariem per res; anam en est viatge en fe de Déu, y per tornar aquell Reyne a la fe de nostre Senyor; e pus en nom d'Ell anam, havem fiança en Ell que nos guiarà*». Amainà. I ja eren prop de Pollença quan s'alçà una tramuntanada ben maleita. El Rei adreçà una oració confiada a Déu i a la Mare de Déu: «*...atúdatsme si a vos ve en plaer en aquest tan gran perill, que tan bon feït que yo he començat nos pusca perdre, car nol perdria jo tan solament, mas vos lo perdriets maiorment, car io vaig en aquest viatge per exalçar la fe que vos nos havets donada...*». Enfilen cap al port de la Palomera, on arriben dia 7, divendres. Desembarquen a Santa Ponça i a la Porrassa. Dia 12 de setembre és la batalla de Santa Ponça. Tornen avançar fins a Portopí. Dia 14 de setembre comença el setge de Madina Mayurqa. L'exèrcit de terra es planta davant Ciutat, entre la Real i la Porta Pintada. Les dificultats augmenten perquè els moros es defensen valero-

sament. Arriben la submissió d'un sector musulmà de l'interior de Mallorca i les negociacions de capitulació. A la fi, el 31 de desembre, *tal dia com avui*, l'exèrcit cristià s'acosta en orde de batalla al gran portell obert devora la porta de Benalcofol. «*Via, barons, en nom de Déu*» crida el Rei per tres vegades. I tot l'exèrcit respon amb tota la seva ànima *Santa Maria, Santa Maria*. Un soldat de Barcelona, amb cinc més que el segueixen, s'enfila a una torre així com pot i hi planta el penó del Rei. L'Almudaina i l'Emir Abu Yahyà es rendeixen al Rei en Jaume.

* * *

Germans, la vida cristiana a Mallorca no començà amb el Rei Jaume I. Fa un parell de dies només es recuperà el baptisteri de la basílica de Sa Carrotja (a Portocristo), descoberta el 1908 i datada al segle IV o V. Probablement, a finals del segle II o a principis del III, els mariners i viatgers propagaren la fe cristiana a les nostres Illes. Està documentat el nom del Bisbe Elies de Mallorca a mitjan segle V. S'han trobat, també, restes de basíliques a Son Peretó (de Manacor) i a Son Fiol (de Santa Maria del Camí) que van del segle V al VII. L'any 902 Mallorca va ser conquerida pels àrabs. La convivència de les dues religions fou aquí una realitat fins a mitjan segle XII, sense voler dir que la situació fos còmoda per als cristians. L'Església mallorquina estava sota la protecció de la de Barcelona, i tal volta per uns anys de la de Girona. El 1188 l'Emir de Mallorca Abdallah, autoritza els genovesos a tenir una església a la Ciutat de Mallorca per a ús de mercaders i viatjants que arribaven a la nostra Illa.

* * *

Però avui feim la festa de l'Estendard. Una festa al voltant d'un símbol. Perquè el nostre estendard és quelcom més, molt més que un pal de fusta i una tela de roba. Així com la paraula i la música són més que uns renous intel·ligents o harmòniosos. És ver que a l'hora d'ara s'han devaluat la paraula humana i els símbols. Per als nostres avis «*la paraula donada*» valia tant com la dita davant notari. Els símbols també poden ésser disfressats, manipulats.

Però, talment com ens trobam ara: dins aquesta Seu, obrera a la llum amb una simfonia de símbols que parlen des de l'arquitectura, l'escultura, la pintura, els vitralls..., tot ens ajuda a acollir la Paraula de Déu amb sinceritat i veritat, a reconèixer i apreciar els símbols humans i religiosos, a entrar dins el misteri de la caritat immensa de Crist.

L'estendard és un símbol que entra pels ulls, no per les orelles. S'adreça a l'home sencer. El concepte informa. El símbol, a més a més, evoca i configura emocions. Desperta ressonàncies que el fan suggerent, despertador d'energies. El símbol és productor de sentit perquè reuneix el conscient i l'inconscient, el món exterior i l'interior de l'home. Allà on no arriben les paraules, perquè tenen les cames curtes, el símbol —avui l'estendard— diu, expressa, convoca el poble. Amb paraules de l'inclit mossèn Costa i Llobera en el seu sermó de la Conquesta (l'any 1890) podem dir, aplicant-ho a l'estendard: «*Com dues melodies diverses, però acordades, que ressonant a l'unison es fonen en una sola harmonia, vibren avui en els nostres cors els dos sentiments de religió i de pàtria, aquests dos factors potentíssims del més gran i noble de la història humana*». Hem vist com els dos sentiments eren dins el cor del Rei en Jaume i dels qui el seguiren en la conquesta de Mallorca. Encara ara la gran majoria del poble mallorquí conjuga aquestes dues fidelitats.

Detall de les pintures del palau Aguilar de Barcelona que representa l'assalt final a la Ciutat de Mallorca

***

Damunt el portal major d'aquesta Seu tenim la Immaculada envoltada de símbols i a la part més alta l'Assumpta com a punta de llança que esqueixa el Cel perquè hi puguin entrar els fills: és ca seva i serà ca nostra.

Hem escoltat a la segona lectura que *«quan va arribar la plenitud del temps, Déu envià el seu Fill, nascut d'una dona, nascut sota la Llei, perquè rescatàs els qui vivíem sota la Llei i rebéssim la condició de fills»*.

Germans, si Déu ens té com a fills i hereus, i ens ha donat l'Esperit del seu Fill Jesús no podem ser esclaus de ningú. La dignitat humana no és una mercaderia intercanviable. Siguem ciutadans que exercitem els drets i els deures amb plena llibertat i responsabilitat.

***

L'Església —els seguidors de Jesús— no ens podem limitar a un concert de belles paraules, ni que siguin musicades pels millors compositors. La distinció evangèlica és clara: n'hi ha que es redueixen a escoltar Jesús, n'hi ha d'altres que l'escolten i compleixen el que han sentit. La diferència d'actituds té el seu efecte: construir la casa, l'existència damunt arena o damunt roca. Les conseqüències es troben a l'hora de la tempesta, de la dificultat: la casa s'esfondra o roman dreta.

Els temps canvien, però cada dia trobam més vida i força en la Paraula de Jesús que ens du a posar-hi les mans, a traïr-la en fets.

La mateixa Església de Mallorca (distintes les persones, però amb el mateix Senyor, el mateix Evangeli i la mateixa Eucaristia), l'Església que es reunia a les basíliques paleocristianes, o als primers temples o mesquites després de la conquesta, o a

aquesta Seu o a qualsevol altre lloc, aquests anys *«Junts feim camí»*. El sr. Bisbe ens ha convocat a Sínode. Més de cinc mil cristians hi participen en grups de reflexió i molts més pregunten demanant-ne bons fruits. Els seus objectius són clars: renovar-se amb fidelitat a la Paraula de Déu, assimilar les grans línies del Concili Vaticà II i aprofundir, en diàleg i estudi, l'evangelització, la celebració de la fe i la vivència de la fraternitat.

Els temps canvien, però no ens manca mai l'alè del mateix Esperit de Jesús.

Hem passat de les creuades contra els musulmans a una Església catòlica que, en el darrer Concili Ecumènic, els mira amb bons ulls, puix *«adoren l'únic Déu vivent i subsistent, misericordiós i totpoderós, Creador del cel i de la terra...»* i ens demana que *procurem sincerament una mútua comprensió, que defensem i promoguem units la justícia social, els béns morals, la pau i la llibertat per a tots els homes (Nostra aetate, 3)*.

Els carrers de la nostra Ciutat i dels nostres pobles parlen d'aquesta nova situació: hi ha molts d'immigrants musulmans. Fins i tot el carrer ciutadà *«31 de desembre»* uneix en els dos extrems l'estàtua equestre del Rei en Jaume i la plaça de l'Emir Abu Yahyà.

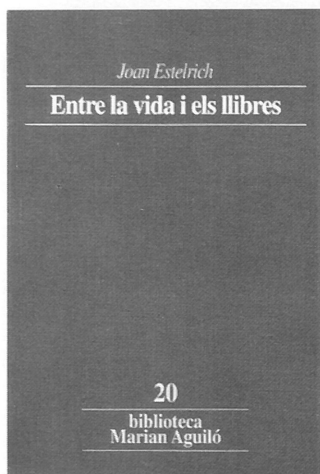
***

Germans: aplegats al voltant del nostre Bisbe i pastor, celebrant l'Eucaristia, representem la universalitat del nostre poble i siguem instrument i signe de la presència de Crist en el món. ■

Joan Darder i Brotat

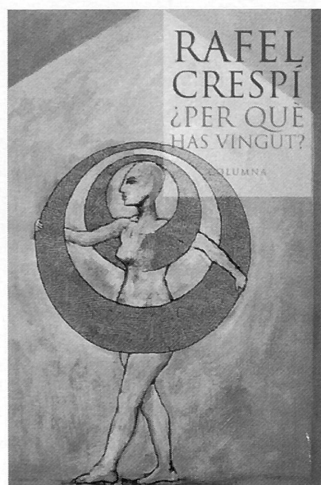
Mostrador

Joan Estelrich: *ENTRE LA VIDA I ELS LLIBRES*. Pròleg d'Isabel Graña. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat/Universitat de les Illes Balears («Biblioteca Marian Aguiló», 20), 1996, 340 ps.

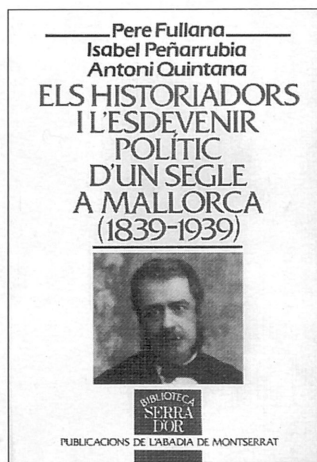
Una reedició necessària que ha arribat l'any del centenari del naixement de l'escriptor. El llibre, que va aparèixer fa exactament setanta anys, demostra la potència i l'atreuiment intel·lectual que varen caracteritzar Estelrich. El seu va ser el cas d'un intel·lectual compromès a fons amb la cultura nacional catalana i, a la vegada, coneixedor profund de la gran cultura europea. Una de les raons que el feren ser i actuar de catalanista fou la voluntat de fer possible que Catalunya i Mallorca tenguessin uns nivells semblants d'atracció per la cultura, així com també unes institucions equiparables que estassin al seu servei, com els que tenien els països europeus més capdavanters. A *Entre la vida i els llibres*, un títol que és una encertada caracterització de la personalitat de l'autor, arreplega assaigs extensos sobre Leopardi, Kierkegaard, Joan Maragall, Charloun Rieu, Josep Conrad i Jules Romains. El repertori d'escriptors i l'enfocament i el

mètode amb què afronta la seva anàlisi justifiquen sobradament la consideració d'Estelrich com un assagista europeu de primera categoria en el període d'entreguerres.

Rafel Crespi: *¿PER QUÈ HAS VINGUT?* Barcelona, Editorial Columna, 1996, 217 ps.

Es tracta de la primera novel·la publicada per l'autor, que ha estat precedida per dos reculls de contes. Ens trobam davant un text àgil i ben escrit en el qual se'ns conta amb molta destresa una història no gaire pretenciosa. El valor més destacable de Crespi probablement sigui l'ús que fa del llenguatge: viu, poc convencional, amb sabor de la parla popular, amb capacitat de sorprendre de tant en tant el lector amb imatges arriscades. El protagonista és un científic que és capaç de guanyar premis internacionals per les seves investigacions però que tanmateix mai no emprendre el vol definitiu cap a la glòria perquè és presoner del passat, de la timidesa d'aquells que viuen condicionats per la seva pertinença a les classes subalternes, de la por d'afrontar la seva consolidació personal com a protagonista en el món dels triomfadors.

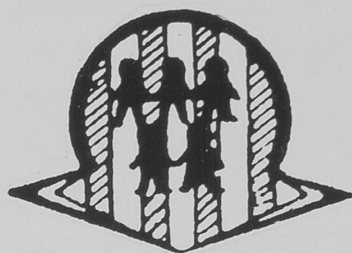
Pere Fullana/Isabel Peñarrubia i Antoni Quintana: *ELS HISTORIADORS I L'ESDEVENIR POLITIC D'UN SEGLE A MALLORCA (1839-1939)*. Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat («Biblioteca Serra d'Or», 172), 1996, 200 ps.

El llibre, signat per tres historiadors que ja han duit a terme una obra extensa i rigorosa, pretén l'anàlisi de la producció historiogràfica mallorquina entre els anys 1840, data de l'aparició de la revista «La Palma», fins a l'acabament de la guerra civil, el 1939. Pere Fullana es concentra en els primers cinquanta anys, un període que en gran part ve personificat en la figura de Quadrado. Isabel Peñarrubia tracta de les tres dècades següents, que és quan es produí l'aparició del pensament nacionalista, amb l'elaboració del primer corpus teòric del mallorquinisme polític a càrrec de M.S. Oliver. Aquesta també va ser l'època de les aportacions d'un seguit de pensadors —Joan Estelrich, especialment— que estaven marcats per l'empremta de Prat de la Riba. Finalment, Antoni Quintana tracta de les dècades de 1920 i 1930, sobretot de la generació de l'Associació per la Cultura de Mallorca i «La Nostra

Terra». Els autors de l'estudi pretenien esbrinar si entre els pensadors, investigadors i intel·lectuals mallorquins contemporanis hi havia continuïtat d'idees, una tradició cultural compartida, una manera coincident de fer i d'interpretar el nostre fet històric. La conclusió a què arriben és afirmativa: tots ells foren particularistes, volgueren estudiar una realitat concreta, que concebien diferent a l'espanyola oficial, i fer-ho d'acord amb una metodologia de marca anglosaxona, o sigui, de caràcter inductiu i empíric, defugint les abstraccions generalitzadores.

Bartomeu Ferrà Perelló: *CIUTAT HA SEIXANTA ANYS. 1850-1900*. Estudi preliminar i notes: Pere Fullana Puigserver. Palma, Miquel Font Editor («Urbs Vetus», 1), 1996, 158 ps.

Els records de B. Ferrà ens permeten reconstruir la Palma de la segona meitat del segle XIX, tant els costums de la seva gent com la descripció de determinats llocs, alguns dels quals ja havien desaparegut en el moment de la redacció de l'obra. Ferrà, un personatge polifacètic, hi aboca nostàlgia i un evident sentiment de malestar davant l'allau de canvis que introdueix la modernització de la ciutat. El llibre, curiosament editat, inclou un gran nombre de fotografies i gravats, que permeten adquirir una visió més completa i detallada de la Palma decimonònica. Un aspecte a destacar de l'edició és el llarg i documentat estudi preliminar de Pere Fullana, així com també les nombrosíssimes notes que hi ha afegit.

FUNDACIÓ
«SERVEIS DE CULTURA PER AL POBLE»

Per a la promoció popular de la nostra cultura
estam al vostre servei

Demanau informació a:

Carrer del Mar, 6 - 3er • 07012 PALMA

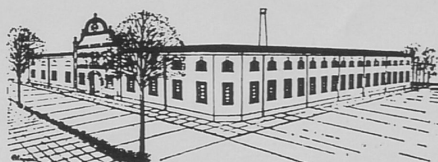

Restaurant
SA FONDA

ESPECIALITATS
CABRIT DE MUNTANYA
PORCELLA
ARRÒS BRUT - PAELLA

Tel. 51 70 22

LLUC

FÁBRICA D'ARTICLES DE PELL

guants

bosses

peces de vestit

i marroquineria en general

Gran Via de Colón

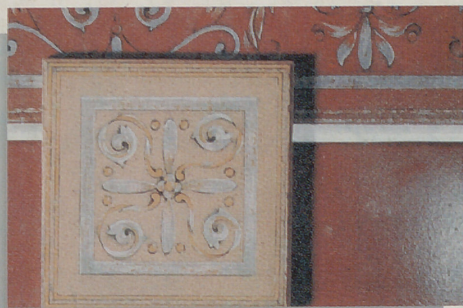
Telèfon 50 19 00

INCA

BANYS, TRESPOLS I REVESTIMENTS,
CALEFACCIÓ, AIRE CONDICIONAT...

TOT

de Massanella

Roca

MASSANELLA S.A.

Ctra. de Valldemossa, 44. - Tel 75 03 45 - Palma